Încheind, cu acest volum, prima parte a povestei lui Adrian Zograffi, *o dedic celor doi oameni care, fără să se cunoască, şi-au dat mîna îndemnîndu-mă să scriu :*

— scriitorului francez Romain Rolland

— pantofarului român George Ionescu

PANAIT ISTRATI

NISA, 1926

Spre Snagov

I

CÎNTEC HAIDUCESC

Primăvara anului aceluia, deși timpurie și blîndă, fusese ploioasă. Astfel că ceata noastră putu să părăsească bîrlogul ceva mai devreme decît e în obiceiul haiducilor; dar despre coborît la cîmpie nu putea fi vorba pînă una-alta. Drumurile erau desfundate, greu de străbătut, nici un cărăuș nu se urnea din loc. Floarea Codrilor, căpitanul nostru, hotărîse ca strămutările mai mari să le facem prefăcuți în cărăuși. Ne spunea, pe bună dreptate, că mai curînd ne vor căuta poterele pe drumurile de munte decît prin orașe sau la cîmp deschis. Trebuia să ne lăsăm de obiceiurile prea răsuflate care-l țineau altădată pe haiduc departe de pămîntul pe care gemea fratele său, țăranul. Acum era nevoie să ne apropiem de omul acesta îndobitocit de patru veacuri de jaf și împilare, să-l facem să priceapă că haiducii nu-l vor putea scoate de sub rug cîtă vreme el se va mulțumi să-ndure ca vita. Oamenii noștri trebuiau să-și ia înfățișarea cărăușilor cum-

secade, să se topească în nesfîrșitele convoaie de căruțe ce străbăteau țările dunărene în lung și-n lat, să care mărfuri adevărate și mărfuri calpe, să bea, să rîdă și să stea de vorbă cu cei de seama lor, la nevoie să se lase biciuiți o dată cu ei, gata totdeauna să deștepte din somnul său jalnic *„vita grăitoare, mai răbdătoare ca boul și mai puioasă ca iepurele“*. Firește, toată încercarea de răzvrătire n-avea să ne împiedice să prădăm și să pedepsim, cînd s-ar ivi prilejul, pe marii vinovați, noi însă trebuia să socotim aceste lucruri ca venind în al doilea rînd, potrivite doar să țină treji oamenii și să mai potolească setea lor de răzbunare rămasă dintr-o haiducie învechită, stîngace.

Astfel chibzuise pe-ndelete femeia cu inima largă și mintea ageră în toată iarna aceea lungă căreia îi urmase primăvara anului 1854.

Ea făcuse chiar ceva mai mult. Folosindu-se de cîțiva oameni de încredere, trimiși în cele patru colțuri ale țării, împărtășise planurile sale mai multor mari căpitani de haiduci, între care și lui Groza, prietenul ei din copilărie, și le dădu întîlnire la începutul lunii mai, în munții Tazlăului, în Moldova.

Era pentru prima oară că un asemenea gînd încolțea într-o minte de haiduc. De obicei, fiecare căpitan de ceată lucra după capul lui, de unul singur, în ținutul în care se simțea mai la el acasă, strălucea o bucată de vreme ca o stea căzătoare și

se stingea cu repeziciune, fie legănîndu-se în spînzurătoare, fie ucis în vreo luptă cu poterele.

De data aceasta, o femeie — „cea mai frumoasă femeie din toată țara românească“, cum strigase Cosma — îi chema să se strîngă la un loc :

Veniți, prieteni, să ne-ntîlnim pe Culmea Șoimului de lîngă izvorul Tazlăului“, zicea ea în răvaș. Nu eu vă chem, ci durerea țării întregi. Vă iubiți țara. O iubesc și eu. Aveți viteji care ascultă de voi, ca oameni liberi. Am și eu. Dar ce faceți cu toate aceste suflete de pripas ? Nimic alt decît să-i împingeți la omor. Dar, oare, uciderea — numai ea — a mișcat vreodată din loc, un deget măcar, plugul robului ? Ajuns-a vreodată un om mai deștept, mai curajos, mai mîndru doar pentru că a tăiat capul altuia ? Sîntem viteji, dar ne purtăm ca niște ucigași și murim ca niște cîini. De-ajuns ! Să isprăvim cu pizmele ! Le veți uita cînd veți da de zîmbetul ochilor mei negri și al dinților mei albi. Voi fi pentru voi o soră drăgăstoasă ca o iubită. Și ne vom supune, toți, unei datorii mult mai anevoioase decît o răzbunare, dar, pe de altă parte, mult mai rodnice în ridicarea fraților noștri doborîți. Floarea Codrilor, căpitan de haiduci, vă așteaptă fără greș în prima săptămînă a lui florar !“

Toți răspunseră cu mare însuflețire la chemarea aceasta. Și pornirăm grăbiți la întîlnire.

Paisprezece voinici, patru sfetnici și Floarea, asta era ceata călare ce cobora Valea Bîscei. Pirpirie adunătură să pornești cu ea în haiducie ! Ne priveam unii pe alții cu o înduioșare tristă. În ochii tuturor puteai citi același gînd : „Care dintre noi va mai apuca primăvara viitoare ?"

Haiducul nu prea se gîndește la primejdie, dar primăvara i-o amintește. Vîntul era zglobiu, proaspăt, ațîțat de zăpezi, îndrăzneț ca tinerețea. Înfoia barba măreață a lui Ilie, i-o lua în răspăr, pe Floarea, care mergea călare în frunte, pierdută în gînduri, o dezmierda pe dedesubt, dar ea îl lăsa în voia lui, era doar „cel dintîi iubit al ei". Uneori se obrăznicea, smulgîndu-ne căciulile din cap. Atunci părul lung al căpitanului nostru fîlfîia ca o flamură. Străbătînd pădurile, copitele cailor noștri striveau cu cruzime ghioceii frumoși și gingași, clopoței de zahăr agățați de gîtul primăverii, de-a pururi proaspătă.

Și-așa lăsarăm în urma noastră culmile semețe ale Carpaților și, pe o zi însorită, ne apropiarăm de podișul Penteleului, unde se află cele mai mari stîne din țara românească.

Ciobanii sosiseră, cu miile lor de oi și de miei. Zarva tălăngilor, cîntecele fluierelor, strigătele umpleau văzduhul și dădeau ținutului un suflu de viață pe care nu-l mai simțisem de aproape șase luni de zile.

Floarea Codrilor se opri și ne spuse :

— Iată oameni fericiți! Iataganul turcului și biciul boieresc nu cuteză să se-avînte pînă-aici. Dar, ce folos, o țară nu se poate trage toată să trăiască-n munte!

În clipa aceasta băgarăm de seamă cum, chiar lîngă noi, un cioban tînăr înfigea în pămînt două cruci de lemn cioplite cam din topor. La picioarele lui se puteau vedea cele vechi, putrezite. Flăcăul își aruncase cojocul lui mare la pămînt și se apucase de treabă cu o sîrguință înduioșătoare, fără să se sinchisească de noi.

Căpitanul îl întrebă. El răspunse morocănos :

— Astea-s mormintele haiducului Gheorghiță și al iubitei lui, uciși amîndoi de poteră aici.

— Doamne! rosti Floarea, scoțîndu-și căciula. Și, îngenunchind : Am auzit, încă din copilărie, vorbindu-se de-acești viteji.

— Ea a murit înaintea lui ; el a fost ucis apărînd-o.

— Și cine te-a pus să le schimbi crucile? întrebă unul de-ai noștri.

— Nimeni. O facem noi singuri. Cine vreți să ne pună? Zapciul? Apoi, adunîndu-și cojocul, bîta și fluierul, adăugă, puțin a cobe : Poate că-ntr-o zi o s-o facem și pentru voi!

— Pentru noi? zise Floarea. Știi cine sîntem?

— Ba bine că nu!

— Atunci spune!

— Păi, haiduci! N-ajunge?

Și îndreptîndu-se către turma lui, se așeză pe un bolovan mare și începu, cu glas bărbătesc, balada lungă a haiducului Gheorghiță, al cărui mormînt îl îngrijise :

Frunzuliță și-o crăiță,
cine-mi urcă la Istriță ?
Savai căpitan Gheorghiță,
fecioru lui Negoiță,
ce-mi umblă din stînă-n stînă
să cerce brînza de-i bună,
din perdea pînă-n perdea
să-și aleagă d-o pielcea,
să facă cușmă din ea,
cușmă neagră, mocănească,
ca nimeni să nu-l cunoască.
Apoi, măre, ce-mi făcea ?
Pe Plăișor mi-apuca
tot la capul plaiului,
la stîna Visterului.
Acolo dac-ajungea,
baciului așa-i grăia :
— Moș Radule, barbă sură,
eu nu cred pe cei ce jură ;
să-mi dai o sută de lei,
c-ai ajuns vătaf de oi.
— Ba zic zău, pe legea mea,
că n-am în pungă para ;
de belele, de nevoi,
m-am făcut vătaf de oi.
Bine vorba nu sfîrșea,
Vistier că mi-l afla,
și potera mi-l prindea,

bat-o Maica Precista;
potera de la Buzău,
s-o fi bătut Dumnezeu.
Frumușel că mi-l lega,
pe Plăișor l-aducea.
În Cislău cînd cobora,
se pleca ca să bea apă,
Macovei îi da în ceafă,
să bea apă sîngerată,
cu măsele-amestecată.
Gheorghelaș nu se plîngea,
dar, gînd rău, măre-i punea:
să-l prinză cînd o putea,
cam la capul Plaiului,
la stîna Visterului,
pe calea Vornicului
'n vremea mițuitului.
La Vister dacă-l ducea,
la mare bir că-l punea:
nu-l punea ca p-un copil,
ci-l punea ca p-un mazil.
Șapte ani la biruri da,
dar, de groaza birului,
de frica zapciului,
măre, se băjenărea
tot pe Bîsca făr' de-cale,
făr' de nici o supărare,
pînă-n capul Plaiului,
la stîna Visterului.
Foaie verde crăci de tei,
Macovei s-a dus la miei
tot la capul Plaiului
la stîna Visterului.
Foaie verde ș-o lalea,
de mițuit s-apuca,

la Gheorghelaş nici gîndia.
Dar Gheorghelaş mi-l pîndia
şi din codru-mi scobora.
Macovei cum îl zăria,
tocma-n stînă că-mi intra,
sarică pe el lua,
între burduşi se culca,
iar Gheorghiţă cînd sosia,
baciului aşa-i grăia :
— Alelei, moş barbă sură,
ai pe cineva la stînă
să nu facem vr'o pricină ?
— Ba zic zău, pre legea mea,
că nu am pe nimenea ;
dar aseară, pe-nserat
(lucru mic ni s-a-ntîmplat) :
mînătorul (ce-a făcut ?
lapte dulce c-a băut),
de friguri s-a bolnăvit
şi în strungă mi-a adormit,
şi-acum în stîn-a intrat
şi-ntre burduşi s-a culcat.
Gheorghe-n stînă de intra,
pe Macovei îl zăria
şi aşa mi-l judeca :
— Foaie verde crăci de tei,
lege ce n-ai, Macovei,
cin' te scoase-n ochii mei ?
Zilele tale sfîrşite,
păcatele mele multe ?
Macovei mi se ruga
şi din gură cuvînta :
— O, Gheorghiţă, Gheorghelaş,
la inimă om vrăjmaş,
ia-mi calul, ia-mi oile,

dar lungește-mi zilele
ca să-mi văd copilele!
— 'Ți-iau calul, 'ți-iau oile
și-ți scurtez și zilele,
că știi oare sau nu știi
că-n Ghisdita mă găsii?
Frumușel tu mă legai,
pe Plăișor mă coborai
și, cînd fuse la Cislău
și beam apă din Buzău,
tu îmi dai cu cizma-n ceafă,
de beam apă sîngerată
cu măsele-amestecată...
Apoi paloșu scotea,
patru ciozvîrți el făcea
și-n prepeleac el punea,
iar la baci de se-ntorcea,
din guriță mi-i grăia:
— Moș Radule, barbă sură,
între noi nu este ură
dă-mi ceva de demîncare
(să nu plec cu supărare);
alege-mi un mielușel
la două oi plecățel,
un berbece de căldare,
o mioară de frigare
ș-un cășiut de chiagătoare
să ne fie de prînzare!...
Moș Radul i le dădea,
Gheorghelaș mi le lua,
la ciochină le-agăța
și-n Poiană se ducea;
savai la Poiana lată
ceata-i lui Gheorghe-adunată;
care focuri c-aprindea,

care cîrlani jupuia,
care mămăligi făcea.
Gheorghelaş calu-şi plimba
şi semn rău i se făcea.
Foaie verde de lipan,
savai căpitan Ştefan,
căpitan de poteră,
bată-l Maica Precista,
de Gheorghe cum a aflat
că iar în codru-a intrat,
după el mi s-a luat
şi-n Poiană c-a sosit
unde-i Gheorghe poposit.
Acolo de-mi ajungea,
căpitanul ce-mi făcea ?
Poterei aşa-i grăia,
poterei de pe Buzău,
prăpădi-o-ar Dumnezeu :
— Ia să-mi staţi, copii, pe loc
să dăm lui Gheorghe d-un foc
că Gheorghe s-o necăji
şi pe toţi ne-o prăpădi !
Luă juntul ghintuit
plin cu trei gloanţe de-argint
d-un copac s-alătură,
la cătare mi-l luă
şi cu glontele-l zbură
în casa sufletului,
din josul buricului,
unde-i pas' voinicului.
Gheorghelaş mîna-şi punea,
un inel din răni scotea
şi din gur-aşa-i grăia :
— Legea ta, ce n-ai, Ştefane,

și cumetre de vînzare ;
un inel ți-am dăruit
și cu el m-ai prăpădit ;
dar să mor eu pînă mîine
de nu mînc carne din tine !
Flinta-n cătare lua,
d-o piatră se rezima
și pe Ștefan mi-l ochia,
dar și moartea mi-l sosia
și așa încremenea.
Trei zile-acolo că-mi sta,
la el nimeni se ducea :
mare frică-i coprindea.
De la trei zile-ncolea,
Beșgu Ilie se scula,
la Gheorghelaș se ducea
capul iute-i reteza,
la Vister că i-l ducea,
iar Visterul, ca hingherul,
din cap creierii-i scotea,
'n București îl trimetea
Cîți în cale-l întîlnea,
cîți la dînsul se uita
lăcrămile-i podidea
de frumos ce-mi mai era



Ascultarăm ciobanul cu sfințenie, ca la biserică. Cîntecul o dată sfîrșit, porni în urma oilor, fără să se mai uite la noi. Asta ne îndureră : am fi vrut să-l vedem că bagă de seamă și nu e nepăsător la plăcerea cu care-l ascultasem, pentru că, la urma urmei, el cîntase chiar povestea noastră.

Floarea Codrilor părea să fie foarte înduioșată. Multă vreme privi, cu ochi rătăciți, cele două cruci proaspăt înfipte. Apoi, îndreptîndu-se spre cal, oftă din fundul rărunchilor și zise :

— În lumea asta toate sfîrșesc printr-un cîntec haiducesc...

II

MURIBUNDUL DE LA BISOCA

Ca să trecem în Moldova n-aveam de străbătut decît un județ, cel al Rîmnicului-Sărat. Prevederea ne sfătuia să nu prea pierdem din ochi șirul de munți și codrii lui, „frate cu rumânul“, adăpost sigur la primejdie, pentru că Floarea era hotărîtă să nu încerce nimic, să nu primejduiască nimic înainte de a se fi sfătuit cu căpeteniile de haiduci la această întîlnire de pe Tazlău, unde nădăjduia să dea haiduciei cu totul alte țeluri de luptă. Pe de altă parte, eram prea puțini, de-abia vreo douăzeci. Aveam nevoie de cel puțin încă atîtea „flinte călare“ ca să putem izbi și să ne putem apăra ca lumea.

Dar omul nu e stăpîn pe faptele sale. Un lucru neașteptat, o întîmplare se ivi chiar de la pornirea noastră la drum și ne împinse la o ispravă care avea să împrăștie în țară faima femeii pe care noi ne-o alesesem de căpitan.

În seara zilei ăsteia, cea dintîi zi de mers, după ce părăsirăm pășunile Penteleului, ajunserăm în partea de miazănoapte a satului Bisoca, ținut mun-

tos și foarte împădurit, unde trebuia să ne petrecem o parte din noapte. Ne așezarăm tabăra, după ce mai întîi cercetarăm împrejurimile, să vedem de-i liniște. O gospodărie mică și năruită, pe care o socoteam părăsită, ne sluji de adăpost. Lăsarăm caii slobozi, cu o traistă de ovăz la gît. Un foc strașnic, pe care-l aprinserăm în mijlocul curții, trebuia să ne încălzească puțin oasele înghețate. Movilă, bucătarul nostru, ne fripse la repezeală doi miei de lapte. Cu o bucată bună de brînză și o cană de vin pe deasupra, fiecare își potoli foamea.

Treaba asta ne luă mai puțin de un ceas ; patru de-ai noștri, care erau de pază, veniră să mănînce și ei, apoi, tot cîte patru, ne duceam pe rînd, la fiecare ceas, să facem de veghe.

Noaptea era mai mult umedă decît rece. Vorbeam cu zgîrcenie și ne curățam armele sau moțăiam, cînd cu fața cînd cu spatele la foc. Uneori flăcările vreascurilor luminau curtea toată și cocioabele cu acoperișul găurit, fără uși, fără ferestre. Atunci puteai vedea în amănunt acest loc pustiu și părăsit.

Floarea, care-și pironise ochii pe un colț întunecat al curții, ne zise :

— Cred că aici locuiește o ființă omenească, sau cel puțin ziua vine să stea aici. Ia priviți firida de colo, ascunsă între ziduri : e proaspăt văruită, ușa e bună, și lîngă ușă, la pămînt, e o secure.

Ne uitarăm cu toții spre locul arătat, dar nimeni nu catadicsi să se ducă să vadă ce e acolo. Prea ne simțeam bine lîngă foc. Și-apoi, ce-aveam să ne temem de un nenorocit care-ar fi stat în firida aia ? Nici Floarea nu se mai sinchisi, se înfășură în pătură și se întoarse cu spatele la flăcări ; dar puțin după aceea spuse că auzise un geamăt slab.

Mă ridicai și făcui cîțiva pași în întuneric.

— Căpitanul are dreptate ! e lumină în cocioabă ! Se vede prin crăpătura ușii.

Toată lumea alergă într-acolo. Floarea deschise ușa cu grijă, și văzurăm un bătrîn slab și bărbos întins pe un pat de scînduri, cu fața în sus, cu mîinile împreunate pe piept și ținînd o lumînare aprinsă. Tot pe piept, aproape sub bărbie, era așezată o icoană mică a Maicii Domnului. Omul, îmbrăcat ca vai de el, își rezemase capul de un sac cu paie. Lîngă pat, un urcior. Într-un colț, o ladă plină cu zdrențe. Vatra părea să fie stinsă de mult.

La sosirea noastră bătrînul întoarse către noi ochii săi înfundați în orbite și se arătă mirat.

— Nu v-am auzit venind... ne spuse el cu glas destul de limpede. Sînt surd.

— De-ai fi numai surd, n-ar fi nimic, îi strigă Floarea, dar văd că tare ești nenorocit. Cine ești ? Ce-i cu tine ? Ce ai ?

Fără să se miște din loc, el răspunse :

— Degeaba îmi vorbiți... Sînt surd ca mormîntul.

Floarea, curioasă dar neputincioasă, îi făcu semne, arătîndu-i că vrem să-l ajutăm, cel puţin să-i dăm demîncare.

— Prea tîrziu! Nu mai am nevoie de nimic... Acuma îmi aştept moartea, frumoasă domniţă!...

Căpitanul ne spuse să aprindem focul în vatră şi să-i încălzim o cană de vin, îndulcindu-l. Omul nu se înduplecă să guste din băutură şi zise că şi focul era de prisos:

— Nu mai simt nimic... mor... Vedeţi bine: îmi ţin lumînarea, nu vreau să-mi dau sufletul ca un cîine. Şi poate că moartea ar fi şi venit de n-aş fi trăit cu frica să nu dau foc ţoalelor. De trei zile nu fac decît asta: aprind şi sting lumînarea... De opt zile sînt în pat, fără să mănînc, nici să beau... S-a sfîrşit: mor... Îşi stinse lumînarea şi şi-o culcă pe piept: Tot ce puteţi face pentru mine, că tot v-a trimes Dumnezeu aici, e să privegheaţi şi să-mi aprindeţi lumînarea... Aşa n-o să mai îmi fie teamă că ard de viu şi am să mor chiar la noapte. Înduraţi-vă de sărmanul meu suflet, şi-apoi înmormîntaţi-mă, şi Dumnezeu să vă ocrotească pe drumurile voastre: sînteţi haiduci, vă văd după arme şi după omenie.

Muribundul, cu toate că arăta atît de prăpădit, avea un fel de nobleţe în trăsăturile feţei, poate înfrumuseţate de această suferinţă îndurată cu bărbăţie. Cuvîntul îi era mîndru; vorbea cu uşurinţă. Cu toate acestea, se vedea bine că-i ţăran

sau vreun fost răzeș. Dar de unde venea nenorocirea asta atît de grozavă ? Ce poveste înfiorătoare ascundea viața ce se stingea aici ?

Căpitanul nostru se străduia din răsputeri să-l facă să priceapă ce-ar vrea să afle. Așezată pe ladă, aproape de pat, Floarea îi încălzea mîinile și îi tot făcea semne. El pricepu :

— Ehei... frumoasă domniță... Nu începe omul să-și depene viața cînd e gata să-și dea duhul. Povestea e lungă... Și răsuflarea mea e scurtă... Viața mea și nenorocirile mele sînt ale neamului întreg. Voi, haiducii, trebuie să le știți tot atît de bine ca și mine.

Bătrînul tăcu. Părea că-și adună gîndurile. Ochii lui erau pironiți pe flacările din vatră, ce-i jucau lumini pe fața-i slabă și bărboasă. Apoi își întoarse capul către noi, care rămăseserăm încremeniți în ușă ca un ciorchine, tare curioși să știm cine era acest om în pragul morții, așa de părăsit că trebuia să-și aprindă singur lumînarea.

Prin semne, Floarea îl rugă să vorbească mai departe. Și atunci el ne povesti cele ce urmează :

Acuma, că știu c-o să m-ajutați să mor creștinește și c-o să mă îngropați, am să-ncerc să vă povestesc din viața mea atît cît mi-o da moartea răgaz.

N-am fost dintotdeauna nenorocitul din fața voastră. Ca și cei mai mulți dintre locuitorii de pe vremea veche, mă trag dintr-un neam de ostași

care-a apărat pămîntul țării sub bunii noștri voievozi de altădată : părinții mei au fost răzeși. În vremea aceea nu era în țară decît voievodul, care veghea și lupta, sfatul lui de boieri aproape toți oameni cinstiți, noi, răzeșii, și, pe ici, pe colo, cîțiva oameni buni de nimic, pe care-i puteai număra pe degete în fiecare sat. Strămoșii mei aveau pămînt de arătură, pădure, pășuni mai mult de cît le trebuia.

Dar vremile care au venit mai apoi au schimbat fața lumii. Voievozii noștri buni s-au dus. Boierii s-au îmulțit ca buruiana, s-au făcut nedrepți, apucători, doritori fiecare să domnească, măcar cîteva luni. Scaunul domnesc fiind, ca și azi, la cheremul turcilor, era pus la mezat și se vindea cui dădea mai mult, iar boierii cei noi aveau nevoie de bani, ca să-și facă partași puternici în țară și să cumpere oamenii sultanului la Stambul. Din pricina asta, se făcură hoții și prădăciuni. Nu mai aveau nevoie de răzeși, ci de pămînt cît mai mult și de clăcași ca să-l muncească.

Greu nu le era să-și ajungă scopul : din cînd în cînd, puneau slugile să mute pietrele de hotar ale pămînturilor noastre. Moșia boierului se întindea ca rîia. Hîrtiile se pierdeau întotdeauna. Noi nu puteam dovedi nimic. Priveam cum pămînturile noastre se micșorau văzînd cu ochii. Să ne plîngem ? Cui ? Cei care ne jefuiau, tot ei erau judecători în divanul domnesc. Își cumpărau cîțiva mar-

tori mincinoși : un zapciu, un popă, doi-trei bețivi. Martorii noștri nu erau niciodată luați în seamă.

La asta mai veneau, pe deasupra, alte două pacoste care ne-au dat gata : birurile „pe tot ce mișcă și pe tot ce nu mișcă“ și bătaia cu biciul pentru cei care nu puteau plăti. N-a trebuit mai mult decît de două ori o viață de om ca să uităm de tot trecutul nostru. Omul mîndru de pe vremuri ajunsese o vită înfricoșată, care-și scotea căciula în fața oricărei sperietori ce i se ivea răcnind în pragul bordeiului. Cel mai vrednic dintre oameni ajunse trîntor, cel mai cumpătat, bețiv. Și așa, țara se împărți în robi și boieri, și unii dintre boieri au astăzi pînă la douăzeci de moșii, mari de la zece mii pînă la o sută de mii de pogoane.

Dar nenorocirea asta a adus după ea o alta, mai groaznică. Turcii și grecii din Stambul, aflînd că boierii români se poartă în țara lor ca în țară cotropită, s-au abătut asupra noastră ca lăcustele. Ei nu voiau altceva decît să se înțeleagă cu cei ce ne jupuiau de atîta amar de vreme și să ne sugă sîngele în bună cîrdășie. Boierii noștri se învoiră fără multă șovăială, pentru că era vorba, înainte de toate, de a-și scăpa pielea.

Mulți dintre boierii noștri izbutiră să intre pe sub pielea dregătorilor de la Poartă, plătind cu sărmanele noastre piei, arendînd grecilor cu trecere una sau mai multe din moșiile lor și luîndu-i uneori chiar de gineri. Arendările astea ajunseră să ne facă să blestemăm și ziua în care veniserăm

pe lume. Ne-am scoborît pînă la a ajunge robi ca țiganii. Mai rău chiar, pentru că țiganii măcar erau ținuți pe hrană, pe cînd noi crăpam de foame.

Iar turcii și grecii se năpusteau pe fetele și femeile noastre, care cum le venea mai bine.

Ah, Dumnezeule fără milă ! Vai de sărmana femeie, măritată sau nu, care se nimerea să fie frumoasă și să placă cotropitorului ! Vai de bietul băiețaș care avea nenorocul să taie calea unui turc ! Îl așteptau necinstea, și chinul, și moartea, uneori chiar sub ochii părinților, măcelăriți cîteodată și ei.

Și-acum, iată și povestea mea :

Către 1821, cînd Ipsilante și eteria lui îi chemau pe greci la război împotriva turcilor, eram încă om înstărit. Locuiam într-un ținut de pe malul Dunării, cu nevasta și cu doi copii : o fată de douăzeci de ani și un băiat de doisprezece. Un alt băiat, copilul cel mai mare, era însurat și trăia într-un sat vecin.

În vremea aceea mai aveam încă de ce mulțumi lui Dumnezeu. Scăpătasem destul, ne rămăsese doar atît cît să ne putem ține, dar, e-adevărat, nu se prăpădise nici unul dintre noi și nici vreo silnicire trupească n-avusesem de îndurat. Iată însă că grecii pornesc război „împotriva aceluiași vrăjmaș", zic ei : turcul. Noi trebuia, cică, să ne bucurăm. Erau creștini ca și noi și se băteau pentru dreptate. Slăbirea puterii otomane nu putea să ne vină decît bine.

Ah, vorbele ! Vorbele amăgitoare, hrana săracului și pricopseala tiranului !

Hoardele de greci, oameni fără de credință și fără de țară, amestecară răscoala cu jaful, socotiră țara românească drept raia turcească și, pînă să apuce să zărească hangerul stăpînului lor, avură destulă putere ca să se năpustească pe femeile și pe avutul nostru.

Zadarnic Ipsilante, singurul om cinstit, singurul patriot adevărat din eterie, proclamă sus și tare sfințenia pămîntului nostru și pedepsi cu asprime pe cîțiva vinovați.

Dar cum să se fi petrecut altfel, dacă și vitejii noștri panduri români, ai lui Tudor Vladimirescu — Ipsilantele nostru românesc — nu puteau nici ei, cu toată amenințarea spînzurătorii, să se ferească de ispita de a ne silui fetele și de a fura tot ce le cădea la îndemînă ? Și dacă eteria n-a izbîndit în Principatele dunărene pentru căpetenia grecească asta n-a însemnat decît o mare amărăciune, de care s-a ușurat tăind capetele cîtorva dintre derbedeii lui. Pe sărmanul Tudor, vîndut de ai săi, greșeala l-a costat capul.

Sînt mulțumit că mor, să nu mai știu nimic de lumea asta ! Turmă care-mi face silă, care lovește sau se lasă lovită, dar nu știe drum de mijloc între aste două mișelii ! Acum am priceput că dacă stăpînii lumii ăsteia n-au omenie, nici lumea nu-i mai bună decît stăpînii ei. Vai de cei drepți !

Cu chiu cu vai scăparăm și de hoardele de eteriști. Satul nostru n-avusese prea mult de suferit de pe urma lor : siluiri, jafuri, dar nici un omor. Mi-am apărat gospodăria cum își apără lupoaica puii. Despre partea lui, feciorul meu, a scăpat și el numai cu pagube. Și socoteam că pacostea s-a dus pe pustii, cînd, într-o bună dimineață, veni zvon că o oaste turcească cotropește țara, cică pentru a fugări pe greci și a înăbuși eteria.

Cotropire ne lipsea ! Cu toate că noi nu eram vinovați cu nimic de răscoala grecilor, și cu toate încredințările padișahului, că „viața și avutul supușilor credincioși vor fi ocrotite", tot noi trebuia să plătim oalele sparte.

Țăranul nostru avea prilejul să simtă pe pielea lui că lumea se împarte în puternici și slabi, că cei puternici nu se mănîncă între ei și că cei slabi n-au țară.

Îndată ce oștirea turcească puse piciorul pe pămîntul țării, cea mai patriotică grijă a boierilor fu să-și pună averea la adăpost de prăpădul la care se așteptau din partea hoardelor turcești. Faimoșii *otuzbiri* erau știuți pentru sălbăticia lor. Cu pungi grele de aur, fiecare boier căpăta de la comînduirea turcească un zălog, cele mai adesea era un agă. Acest agă, hrănit, găzduit, plătit gras, avea poruncă să apere curtea boierului care-l primea zălog, de isprăvile otuzbirilor.

Pentru boierii noștri asta fu liniștea și pacea, dar cu cîte chinuri și vaiete trebuiau să fie plătite

liniştea şi pacea lor numai lacrimile copiilor noştri au spus-o !

Dintre toate prădăciunile, din toată jalea vremii ăleia îngrozitoare, nimic nu întrecea caznele pe care au trebuit să le îndure copiii noştri.

N-am să pomenesc jafurile de bani şi lucruri care l-au costat pe ţăranul român popasurile armatei turceşti ; mulţi au rămas fără cămaşă pe ei şi, schilodiţi cu topuzul, au trebuit să fugă în munţi, după ce-şi pierduseră şi familie şi avut. Printre ei mă numărai şi eu ; dar pierderea avutului nu mi-a stors nici o lacrimă ; averea poţi s-o faci la loc, dar făpturile care-ţi sînt bucuria vieţii le pierdem pentru totdeauna. Şi pe făpturile astea potopul mi le-a răpit pe toate, toate pînă la una !

Doamne-Dumnezeule, eşti atotputernic, dar n-ai pic de inîmă ! Unde-i mărinimia ta ?

Ascultaţi, haiduci, cele ce s-au petrecut într-o săptămînă din viaţa unui om şi spuneţi-mi apoi dacă fiarele pot întrece în sălbăticie fiinţa omenească.

Într-o sîmbătă seara, aga ce era zălog boierului nostru însoţit de doi otuzbiri năvăliră la mine-n bătătură ; başbuzucii ăştia fioroşi băgară spaima-n femeie şi-n copii. Eu m-am înfipt în faţa lor şi, apucînd o secure, le-am strigat pe turceşte că voi lovi pe oricine o să încerce să-mi treacă pragul casei. Nici nu rostisem bine vorbele, că o lovitură cu latul hangerului mă doborî, leşinat, la pămînt.

Cînd îmi venii în fire, cu gura plină de sînge, văzui pe nevastă-mea zăcînd sugrumată într-un colţ al odăii. Într-una din mîini strîngea între degete fire smulse dintr-o mustaţă. Fata şi băiatul — nicăieri. Iar mă pierdui, şi, cînd mă trezii, tîrziu în noapte, simţii după trupul scăldat în sudoare rece şi după durerea care îmi sfîşia pieptul, că tot ce gîndisem că poate-i vis înspăimîntător, era adevărul adevărat. Şi astfel se scurse noaptea.

În dimineaţa zilei următoare — era o duminică — clopotele, la biserică, vesteau trist sfîrşitul unui popor măcelărit. Apăru un gospodar şi-mi dădu o-nghiţitură de rachiu. Venea din partea feciorului meu, care stătea cu nevastă-sa în satul vecin, şi îmi spuse să mă duc să mă ascund la el în pod. Eu nu mă puteam clinti din loc, darămite să mă scol să fac juma' de poştă pe jos.

Omul plecă şi trimise femeia să aibă grijă de moartă. A doua zi veni un alt sătean să-mi spună cum că otuzbirii pustiiseră biserica, îşi băgaseră caii înăuntru, spărseseră icoanele şi furaseră lucrurile sfinte, pe care le vindeau pe la răspîntii. Foi din cărţile sfinte sfîşiate, hrisoave vechi zburau în drum în bătaia vîntului. Bunul nostru preot, pe care turcii îl credeau bogat, fusese schingiuit pînă ce îşi dăduse sufletul.

— Asta-i sfîrşitul lumii! mai spuse ţăranul. Satu-i pustiu. Numai boierului nu-i pasă de nimic : îl apără aga şi nu-l costă decît nişte bani. Da' pe noi zălogul ăsta ne costă viaţa.

Mă ridicai cu mare greutate și mă tîrîi pînă la curtea boierului, căruia i se mai zicea „unul din cei șapte stîlpi ai țării". Vajnicul „stîlp" nici nu vru să se uite la mine. Logofătul lui îl chemă pe agă și îndrăzni, cu sfială, să se plîngă de nelegiuirea ce se făptuise în casa mea și îl rugă să-mi dea copiii înapoi.

— Cum ?! strigă zălogul, să nu mai luăm nici fete, nici băieți ? Asta nu se poate, bre !

Dar logofătul, care nu era chiar fără inimă, îmi făgădui că va face tot ce-i va sta în putință să ajute pe fiică-mea să fugă, pentru că aga o ținea închisă chiar la curtea boierului. Cît despre băiat, el rămăsese în mîinile otuzbirilor.

Mă întorsei acasă, unde femeia mea se odihnea întinsă pe două mese, înconjurată de lumînări și de femei care o boceau. Fiul meu cel mare se îngriji singur de înmormîntare, că eu nu mă țineam pe picioare. Pieptul mi-era numai vînătăi, mă înecam mereu și credeam c-am să mor. Ceea ce îl hotărî pe fiul meu să se culce în seara acea la mine. Toată noaptea a plîns.

A doua zi către prînz, eram singur, cînd un creștin năvăli la mine în curte strigînd :

— Vasile, Vasile ! dă fuga ! Otuzbirii vor să-ți turcească băiatul în piață în fața bisericii !

Sării ca și cum n-aș fi fost niciodată bolnav. În fața bisericii, în mijlocul gloatei, băiatul meu sta-n picioare pe-un scaun. Arăta ca năuc și toată fața-i

era numai vînătăi. Un turc îi înfășura capul cu un ștergar lung țărănesc și striga :

— De-acu înainte copilul acesta va fi turc ; cine se va atinge de el va fi ucis !

Pierzîndu-mi puterile, ridicai brațele în sus urlînd :

— Păgînilor !... E copilul meu !...

Chiar în clipa aceea îl văzui pe fiul meu cel mare venind în goană, cît îl ţineau picioarele, cu capul gol, cu ochii holbaţi, ţinînd în fiecare mînă cîte un pistol cu două ţevi. Trase de patru ori în otuzbiri și doborî trei.

Asta-i tot ce putui vedea, că mă năpădi sîngele pe gură și pe nas și căzui la pămînt leșinat.

Două zile m-am zbătut între viață și moarte ; nu știam ce se mai întîmplă în casa mea. Mă luaseră niște oameni.

Ar fi fost mai bine dacă mi-ar fi rămas ochii închiși pe vecie, pentru că la mine-n casă, copiii, măcelăriţi amîndoi îndată după ce mă prăbușisem, așteptau să fie duși unde le era mama.

Eram în joia patimilor mele. Vineri fu rîndul fetei s-ajungă lîngă ceilalţi trei. Și nu singură : fugind de la agă, căutase adăpost la cumnată-sa, la văduva fiului cel mare. Pe amîndouă le-au gîtuit.

Nu-i așa că umerii unui singur om sînt prea slabi să ducă toate astea într-o săptămînă ?

Ei bine, să vedeţi că după douăzeci şi şapte de ani, adică acu şase ani, o altă nenorocire a căzut pe umerii mei de moşneag.

Îmi rămăsese o fată de şaisprezece ani, care stătea aici, la Bisoca, în gospodăria pe care o vedeţi năruită şi care era a fratelui meu mai mare. Bietul Mihai, bun din fire şi mai înstărit decît mine, n-a vrut niciodată să se însoare. Zicea, pe bună dreptate, că „cu cît te legi mai mult de făpturi dragi, cu atît ţi-e mai greu cînd le pierzi". Ajunsese în starea asta de cînd îi murise un cîine.

Cu toate astea, fii-mea Măriuca îi era atît de dragă, — fiie-mea ţinea şi ea la el — că mi-a cerut-o zicînd :

— Am s-o mărit eu, am să-i caut un băiat de treabă şi am să-i las toată averea.

I-am dat-o. N-avea, la vremea aceea, decît doisprezece ani. De atunci nu-i mai văzusem, timpurile erau grele pentru mine, şi Bisoca, la opt zile de mers cu căruţa de ţinutul meu.

Dar după ce toţi ai mei pieriseră, după ce din tot avutul nu rămăsese mai nimic, înhămai doi cai, părăsii locul blestemat şi mă dusei să mă aşez lîngă ei.

Zece ani de zile nu fuseseră pentru mine decît o viaţă de lacrimi. Mi se uscaseră ochii de nu-i mai puteam închide. Ajunsesem că ţăranii din Bisoca îmi ziceau „Năluca din pădurea de fagi".

Fata mea, tînără, plină de viaţă, răsfăţată de unchiu-său şi însetată de fericire, îşi dădu şi ea

birul de lacrimi pentru cei scumpi și morți și apoi se întoarse repede la tinerețea care clocotea în ea. Ar fi fost o nelegiuire să i-o iei în nume de rău. Bunul Mihai, el, dimpotrivă, lovit în inimă de nenorocirea mea și întărit în dreapta-i părere despre viață, împărtăși frățește durerea mea, își sfîșie inima cu înverșunarea omului venit pe lume să sufere laolaltă cu tot ce-i suferință și se stinse ca un sfînt la doi ani după venirea mea la Bisoca.

Rămăsei singur, cu lacrimile, cu pădurea și cu oile mele. Uitai de fata mea care, lipsindu-i acum duioșia, luase gîndurile unchiului ei că-i primejdios să te legi, să-ndrăgești pe cineva, dar le folosi de-a-ndoaselea : nici ea nu voia să se mărite, să-și facă un cămin, dar asta pentru că n-avea simțiri de mamă. Și-așa, apucă să se lase în voia dezmățului nestăvilit, în voia poftelor. Eu cutreieram pădurile, ea bătea clăcile.

Nenorocita fu aspru pedepsită, pentru că spre al douăzeci și cincilea an al vieții făcu un copil și muri născîndu-l.

Moartea aceasta nu mă lovi peste măsură. Mă deprinsesem să trăiesc departe de fată. O socoteam o străină de neamul meu. În schimb, înnebunisem după fiie-sa, o minune de fetiță, care îmi umplu viața de bucurie și de milă.

Gata cu lacrimile și cu desnădejdea. O povară gingașă și dulce, picată să dea un rost bătrîneții mele. Înviară toți morții, toată duioșia lor strălucea în ochii negri ai Angelicăi. O îngrijii așa

că și un pui de prinț ar fi pizmuit-o, și ea îmi umplea inima de-o fericire atît de mare, de-ncepură țăranii să creadă că-mi pierdusem mințile. La cei șaizeci de ani ai mei mă urcam în vîrful copacilor, de unde-i făceam cum face cucul ; mă îmbrăcam cu o blană de urs, pe care-l vînasem, și jucam în fața Angelicăi, care crescuse, ajunsese de șase ani acum, bătea din palme ca țiganii, care-și fac urșii să joace :

Joacă, bine, moș Martine,
Că-ți dau pîine cu măsline !

Ei, Doamne, cîte maimuțăreli nu făceam de dimineața pînă seara ca s-o fac să rîdă ! Glasul ei era numai cîntec. Pînă și oboseala îmi părea desfătare, iarna, cînd, cu Angelica-n cîrcă și cu săniuța subsuoară, urcam de o sută de ori pe zi colina acoperită de zăpadă groasă, în care intram pînă la brîu, de mi se tăia răsuflarea ; dar care bunic era mai fericit ca mine cînd alunecam la vale cu nepoata pe genunchi ?

Am trăit, robit de Angelica, cei mai frumoși ani din toată viața. Numai că ea ajunsese pe la vreo cincisprezece ani și bătrînețea mea începuse să-mi dea griji la gîndul că s-ar putea să mă prăpădesc. Și era frumoasă ca fructul oprit ! S-ar fi zis că-i una din fetișcanele alea frumoase născute dintr-o roabă țigancă și un chipeș fecior de boier, scoși amîndoi din minți într-o noapte de vară. Firea ei semăna cu a noastră, nu cu a maică-sii ; mă iubea,

mă alinta, era cuminte, cu grijă de gospodărie. În plimbările sale nu se depărta de casă, și niciodată nu pleca singură : pe jos, călare sau cu căruța, totdeauna eram nedespărțiți. Și cum numai milostenia îi întrecea frumusețea, curînd ea ajunse îngerul tuturor celor pe care iarna îi prinsese lipsiți de lemne, de făină sau de brînză.

Cum aș fi putut, o, Dumnezeule îndurător ! să mă gîndesc, în mijlocul acestei fericiri nemăsurate, la un dușman ce-și ațintise de departe ochii pe aceea care era tot rostul vieții mele, pe Angelica ? Și de ce nu mi-a fost dat să uit de vechile nenorociri, să mă bucur și eu de ceea ce aș fi putut socoti drept o răsplată cerească și să nu mă mai tem de cruzimea omenească ? Nu cursese destul din sîngele alor mei ?

Și cu toate astea, de-aș fi putut măcar o clipă să-mi birui încîntarea de smintit bătrîn, mi-ar fi fost ușor să bănuiesc acest dușman, că doar îi întîlnisem privirea de cîteva ori și-i auzisem glasul.

Era starețul Mînăstirii Orbu un tîlhar de cuțovlah din Macedonia aceea în care băștinașii își schimbă neamul mai des decît cămașa, și nu-s nici români, nici greci, nici bulgari, nici oameni. Era vestit ca mare sforar și cu proptele tari la cei de sus, dar despre purtările lui desfrînate nu se știa decît din zvonuri. Mînăstirea sa era una din acelea care prădaseră, jăcmăniseră obștile sătești de ul-

tima sfoară de pămînt, de ultimul munte-mpădurit. Robii ţigani mişunau pe moşiile ei.

Stareţul de la Orbu găsea uneori de cuviinţă să cinstească vecerniile de duminică coborînd pînă la noi în sat. Eu eram totdeauna de faţă cu Angelica mea. El zări copila şi o învălui cu priviri înfocate. De atunci cobori mai des, pînă ce, într-o duminică, apropiindu-se de noi, vorbi cu mine, întinse dosul palmei să i-l sărut, şi mie şi Angelicăi, după care, împreunîndu-şi mîinile deasupra căpşorului auriu al fetei, o binecuvîntă cu căldură :

— Pronia cerească aibă-te-n paza ei, frumoasă Angelica, şi să-ţi îndrepte paşii pe calea fericirii. Amin !

Ţăranii de faţă, la semnul acesta de bunăvoinţă, ne pizmuiră. Opt zile mai tîrziu n-aveau să ne mai pizmuiască. Ducîndu-ne să facem o plimbare prin pădure, o ceată înarmată ne căzu în spate, şi cît ai clipi din ochi îmi răpiră copila, iar pe mine mă lăsară, mai mult mort decît viu, la pămînt. O măciucă-n cap mă făcu să uit de lume şi să cred că totul pierise cu mine o dată.

De murit, n-am murit ; trebuie că am şapte vieţi, ca pisica, dar din ziua aceea urechile mi-s de prisos, nu mai sînt bune de nimic, nesimţitoare la zgomot.

De atunci sînt şase ani.

Mînăstirea Orbu, cuib de desfrîu pămîntesc şi de înşelătorii cereşti, adăposteşte şi azi între zidurile ei pe fiara ce-şi zice „stareţ“.

Dar Angelica mea nu mai e !

Trei luni după răpire, ridicîndu-mă din pat, am luat — așa bătrîn și surd cum eram — drumul Bucureștiului, ca să mă jăluiesc la divanul țării. Aici, puțin cam sătui de atîtea istorii monahale, mi se făgădui o cercetare, și cercetarea ajunse la încheierea că „această Angelica, fiind fata unei stricate, nu era poate chiar atît de nevinovată cît socotea bunicul ei"...

Așa că tot ce-am putut căpăta a fost ca porțile mînăstirii să se deschidă, la șase luni după ce o înghițiseră pe copilița mea, și Angelica să-mi cadă în brațe. Dar nu mai era nepoțica mea. Era o stafie.

Glasul ei nu i-l mai puteam auzi. Dar nici nevoie nu mai era, pentru că ea n-a mai scos o vorbă : își pierduse pe jumătate mințile, și după trei săptămîni se prăpădi.

Am lăsat lumea, am lăsat și gospodăria în voia soartei, n-am mai pus în gură decît pîine uscată și apă, ca s-o sfîrșesc mai repede.

Dar, vedeți și voi, cu cei nenorociți și moartea e rea !



Calului nu-i spui ; vrei, murgule, ovăz ? Și nici pe haiduc nu-l poftește să plece să răzbune pe cei năpăstuiți.

Cînd ne strînserăm din nou în jurul focului și căpitanul cercetă cu privirea fețele hotărîte ale oamenilor, citi de la un cap la altul al șirului doar un răspuns :

— Da ! rosteau toate aceste chipuri arămii, trebuie pedepsit starețul de la Orbu. Trebuie !

— Ne-am înțeles, prieteni, încheie Floarea Codrilor. Dar vă spun dinainte că dintre toți puternicii pămîntului, călugării sînt cei care știu să-și apere mai strașnic pielea...

— Cu-atît mai rău, cu-atît mai rău ! strigară cu toții, cu Spilca monahul în cap.

Ilie cel înțelept nici nu se clintise însă. Toate privirile spre el se îndreptară :

— Tu ce zici, Ilie ?

— Zic ca Floarea : călugării știu să se apere, atît în ceruri, cît și pre pămînt...

— Asta nu-i totul, vorbi mai departe căpitanul. Mai întîi, voi nu știți că starețul de la Orbu e fostul stareț al mînăstirii Snagov, fiorosul părinte Chiriac...

— Părintele Chiriac ? Fiara aia ?

— Da, chiar așa, omul care prin uneltirile lui ticăloase a făcut să cadă capetele a trei boieri români de treabă, iubitori de țară, cinstiți, și apoi a dezlănțuit un măcel cumplit, de a nimicit pe locuitorii unui ținut întreg. Apoi, ceea ce de asemenea nu știți, e că această fiară mă cunoaște foarte bine. Am locuit la Snagov pe vremea lui, am fost musa-

firul lui și el a fost musafirul meu încă cu mult înainte de a se fi arătat așa cum avea să ajungă mai tîrziu. Cînd v-am povestit viața mea, n-am socotit că trebuie să vă mărturisesc chiar totul. Și voi ați făcut la fel. La urma urmei, ne cunoaștem.

Ei bine, aflați că înainte de a pleca la Constantinopol, am ținut la Snagov, aproape de București, o casă în care intrau ceea ce se chema a fi protipendada Bucureștiului. Casa asta mai stă și azi în picioare. Am făcut și acolo haiducie, în felul meu, adică, cît mai mult bine poporului, cît mai mult rău dușmanilor lui, dar fără să calc legile. Dimpotrivă, ocrotită de ele. Vicleșug femeiesc. Nădăjduiesc s-o mai fac, și împreună cu voi, dacă vreți, pentru că haiducia cea mai bună este cea care aduce legile la nevoile sale.

Deci vom avea a face cu un *călugăr*, acest călugăr e *părintele Chiriac*, și acest părinte Chiriac *mă cunoaște*.

Și mai e ceva care atîrnă mai greu decît toate : este neașteptatul, pricina tuturor nenorocirilor în viață.

Nu-i vorba numai de vitejie. Vă socotesc pe toți destul de viteji ca să vă cred în stare să vă duceți să vă dați cu capul în porțile căptușite cu fier ale cetățuii care-i Mînăstirea Orbu. Da' p-ormă... ?

Nu, prieteni, de murit e lesne. De trăit, e mai greu. Și acum, mergînd spre Orbu, am să mă gîndesc la toate piedicile astea ; gîndiți-vă și voi.

Patru ceasuri de mers pe drum prost, pe o noapte neagră, ne-au dus pînă în marginea pădurii dese de deasupra mînăstirii Orbu. Oameni și cai erau plini de zgîrieturi, din pricina mărăcinilor și crăcilor. N-aveam chef de nimic, nici noi și nici caii. Și-o umezeală ! O umezeală ! Pînă și buzunarele erau ude ! Afurisită vreme !

Zorile mijeau posomorîte. La fel era și treaba noastră nesigură. Toată întinderea văii stăpînită de stareț era cufundată într-o mare de ceață deasă nemișcată, tot atît de înfiorătoare ca și mînăstirea ce-și înălța cu nerușinare din pîclă zidurile cenușii, înfipte pe o înălțime.

Movilă, vătaful, ridică pumnul amenințător. Se auzi un dangăt de clopot, de-abia să-l prinzi cu urechea, ca un răspuns. Se duceau călugării, unul după altul, să se roage lui Dumnezeu pentru ca domnia mînăstirilor pe pămînt să n-aibă sfîrșit.

Cînd să facem focul, cel dintîi prieten al haiducului după pușcă, cal și vin, Floarea se împotrivi :

— N-aprindeți focul ! Sîntem la margine de pădure, fumul ne-ar putea trăda. Dar cum noi trebuie să stăm aici toată ziua și o bună bucată din noapte și cum nu putem sta și tremura cincisprezece ceasuri în șir, știți cumva vreunul din voi cum se face foc fără fum ?

Nu răspunse nici unul.

— Uite, duceți-vă la juma' de poștă de-aici și o să găsiți un cuptor de mangal. Dați o tărtăcuță de rachiu, și oamenii or să vă lase să luați mangal cît

vreţi. Ascundeţi-vă bine armele şi nu fiţi prea vorbăreţi.

Mutrele mohorîte se înveseliră.

— Să ne trăieşti, căpitane! răcni Movilă. Ah, acuma nu mai mi-e teamă: stareţul la noapte n-o s-o scoată la capăt cu aşa ibovnică!

Doi oameni plecară în fugă, şi nu trecu un ceas şi se întoarseră ducînd fiecare în spinare cîte un sac de mangal.

— Aprindeţi cîte puţin, şi puneţi deasupra tot cîte puţin, porunci Floarea.

Apoi — cînd căldura şi cafeaua fierbinte aburind din ibrice ne mai dezgheţase inimile — ea ne spuse ce chibzuise:

— Voi ştiţi că haiducii au obiceiul să cadă asupra duşmanului şi să ucidă fără să se sinchisească prea mult de sîngele nevinovat pe care s-ar putea să-l verse. Felul ăsta de luptă trebuie păstrat numai la ananghie. Să nu uităm niciodată că slugile care-l apără pe stăpîn n-o fac totdeauna cu tot sufletul. Trebuie să le cruţăm pe cît se poate.

Dacă lucrurile vor merge cum fac eu socoteala, astăseară nu vom da luptă. Iată la ce m-am gîndit: pe la ceasurile zece voi da de veste stareţului că eu şi cu fiul meu Ieremia îi cerem găzduire pentru o noapte. Doi oameni trebuie să mă însoţească. Unul va fi Ilie. Celălalt?

— Eu! sări Spilca. Am fost călugăr, le ştiu obiceiurile.

— Foarte bine... Ilie și Spilca vor fi însoțitorii. Acuma ascultați. Isprava trebuie s-o facem noi patru, și iată cum : orice mînăstire are un paznic călugăr, care veghează noaptea, și un ajutor, care-i țigan rob, bărbat voinic, cutezător și primejdios. Îndată ce-om fi primiți — și fără îndoială că vom fi, pentru c-am să spun numele meu adevărat — ăști doi inși vor fi ținuți sub ochi de Ilie și de Spilca, care vor rămîne jos, în trapezar. Dacă o să cădem la bănuială, adică dacă starețul strecoară cine știe ce poruncă pe sub ascuns în ce ne privește pe noi, pe mine și pe Ieremia, trebuie uciși cu îndemînare și luată în stăpînire poarta. Pe țiganul de la poartă să nu-l ucideți decît dacă n-o vrea să treacă de partea noastră.

Pînă acum, asta-i tot. Pe stareț îl iau în seama mea, singură sau cu ajutorul lui Ieremia, după cum or sta lucrurile. Sper să izbutesc. Mă bizui pe trei lucruri care pînă mai adineauri păreau împotriva noastră : că-i călugăr, adică bărbat bucuros totdeauna să aibă de-a face cu o femeie frumoasă ; apoi călugărul ăsta-i *părintele Chiriac*, adică o fiară, care tocmai de aia n-o să se teamă de nimic, că se socotește puternic ; și, al treilea, că *mă cunoaște* de la Snagov, ca femeie petrecăreață, mare negustoreasă de mătăsuri din Levant.

Dar iată, al patrulea lucru e-mpotriva noastră ; *neașteptatul*. La chestia asta n-are rost să chibzuim dinainte. Tot ce putem e să-i facem față.

Și-atunci, dacă se va ivi lucrul ăsta neașteptat și ne va-ncurca socoteala, Movilă, care o s-aștepte aici cu paișpe oameni, de va vedea că pînă la miezul nopții nu ne-ntoarcem, o să știe cum stau lucrurile. Poate că n-om fi morți, ci doar prinși. Atunci o să vie la poarta mînăstirii, tot pentru găzduire, o să dea peste paznici și o să năvălească fără șovăire.

Dar de-or ajunge lucrurile pîn-acolo, așteptați-vă la tot felul de nenorociri.

Hotărît că nu ! Vechii tovarăși ai lui Cosma nu erau deprinși c-un căpitan care făcea socoteli atît de chibzuite. Lor le plăcea mai curînd să-și înfierbînte capul cu băutură, să nu socotească nimic și să cuteze cît mai mult. Cît despre cum or scoate-o la capăt, cum le-o fi norocul. La urma urmei, o moarte are omul !

Și-n loc de asta, acum li se cerea să facă pe căruțașii, să lumineze un popor îndobitocit și să fie cu băgare de seamă la stîrpitul unui cuib de vipere. Și cu comoara mînăstirii ce se făcea ? Nici de ea să nu se-atingă ? Floarea Codrilor nu pomenise nimic, o luase boierește. Dar haiducii nu se-mbată cu apă rece.

Din care pricină Ilie îl luă pe Movilă deoparte și-i spuse :

— Tu să n-aștepți cu oamenii pîn' la miezul nopții. Mînăstirea asta-i dintre cele mai bogate. Cînd o fi să ieșim din ea, de n-om fi legați fedeleș,

gata de spînzurătoare, trebuie să ne umplem de aur. Așa că țineți-vă de noi cam la un ceas după plecarea de-aici și cam la o bătaie de pușcă : cum ăți auzi un fluierat, dați-i drumu ! Și faceți așa ca și cum n-ar fi și căpitanul de față.

Movilă trecu porunca mai departe haiducilor, care își curățau armele, și fețele li se mai luminară puțin. Ilie, ca un înțelept ce era, se pricepu să-i înveselească și mai mult : luă trei oameni și se duse dracu știe unde, dar către sfîrșitul după-amiezei se întoarse cu o oaie zdravănă pe umeri ; ceilalți trei duceau, fiecare, cîte o damigeană de zece ocale de vin.

Toate bunătățile astea umplură niște goluri care desigur nu-s făcute să dea omului curaj. Haiducii nu se-aruncă-n vînt după post și rugăciune. Floarea ne ținu hangul, deși obiceiul ei era să ciugulească ca o adevărată domniță.

Între timp, soarele își luă rămas bun de la noi, străpungînd deodată pătura de ceață. Fîșii împurpurate brăzdau cerul la orizont. Cîteva raze se strecurară printre trunchiurile copacilor poleindu-ne fețele. Ilie le-ntîmpină cîntîndu-le înăbușit din fluier.

Căpitanul nostru se ridică, își desfăcu bocceaua și scoase veșmintele cele mai scumpe : scurteică de hermină, șalvari largi de mătase brodată, cum poartă turcoaicele în loc de fustă, ilic scurt de catifea, năframă persană țesută cu fluturași de aur. Se împodobi cu toate astea, cu inele și o cunună

de pietre scumpe și strecură la brîu un pumnal mic cu vîrful otrăvit.

Ca fiu al unei cucoane atît de mari, am fost poftit să-mi pun căciula de astrahan, cizmele de lac și să-mi îngrijesc și restul îmbrăcăminții. Spilca și Ilie își prefăcură și ei înfățișarea și-ncercară s-arate a „țărani cumsecade", de, pe cît se putea, da-și înțesară brîul cu pistoale și cuțite. Pe deasupra cojoacelor aveau să poarte flinte, puse la vedere fără să dea de bănuit, cum poartă orice bărbat care însoțește un bogătaș în călătorie pe drumuri călcate de hoți.

Noaptea cufundă toată suflarea în beznă.

— Trageți cenușă pe jăratec, zise căpitanul.

Puțin după aceea, patru călăreți luau drumul mînăstirii.

Era o clădire mare, în patru colțuri, înconjurată de ziduri și ridicată pe o înălțime, departe de orice așezare omenească. Nu se vedea nici o lumină, nici în curtea muncilor, nici în cea a oaspeților.

Băturăm la poarta acesteia din urmă, care se deschidea oricărui drumeț doritor să petreacă o noapte la arhondărie. Un clopot sună vestind sosirea noastră, apoi poarta ferecată în fierărie grea se răsuci în țîțîni și un călugăr cu felinar în mînă ne deschise.

Ținîndu-ne caii de căpăstru, intrarăm în curte, cînd, deodată, la lumina slabă a felinarului, sări în fața noastră un diavol — am crezut într-adevăr

că-i diavol, așa haiduci cum eram! Călugărul, încurcat de spaima noastră, ne lămuri:

— E-un țigan rob; fugise. A fost prins și l-au pus în fiare. Așa-i obiceiul pămîntului.

Fiarele astea și obiceiul pămîntului — despre care mai auzisem vorbindu-se — erau curată sălbăticie: țiganul din fața noastră, fără vorbă o namilă, nu mai arăta de loc a om. De-a dreapta și de-a stînga capului, două coarne de fier cît toate zilele. Erau nituite la un cerc de fier, care-i strîngea capul în jurul frunții și, ca să nu-i iasă de pe cap, cercul era prins la rîndul lui cu două limbi lăsate-n jos și legate de un alt cerc, nituit în jurul gîtului.

În afară de asta, sărmanul om mai tîra după el un lanț lung prins de glezna dreaptă, lanț care, la celălalt capăt, era bătut în zid, lîngă culcușul lui din firidă. Nenorocitul trebuia să trăiască în starea asta, să-și facă slujba și să doarmă noaptea chinuit de coarne și de toată fierăria lor.

Căpitanul nostru îl privi îndelung, fierbînd de mînie. Ne privea și el, cu ochi omenoși, da' ce se petrecea în capul lui, Dumnezeu știe! Trupul, de uriaș din basme, trup de zmeu, aproape gol, era de o murdărie îngrozitoare. Mustața, mare și neagră, ca toate la el, îi ajungea aproape pîn' la piept.

Călugărul închise poarta, porni cu caii spre grajd și ne spuse să mergem după el. Floarea îl rugă să se ducă să-i spună stareţului c-a venit.

— Sfinția-sa nu mai primește oaspeți azi, răspunse portarul.

— Fii dumneata bun și du-te de-i spune c-a venit jupîneasa Floricica de la Snagóv. O să ne primească.

Trimisul, cu felinarul în mînă, plecă cu pași mărunți, dar cînd ajunse pe la mijlocul curții, făcu calea întoarsă.

— Mergeți cu mine pînă-n arhondaric ; e departe ; să nu fac de două ori atîta drum de-o fi să vă primească.

Străbăturăm un gang lung mirosind rău a mucegai, apoi o galerie nesfîrșită, care da într-o sală plină cu mese, dulapuri și rafturi, și-n cele din urmă ajunserăm în arhondaricul luminat sărăcăcios de două candele.

Aici, neprevăzutul de care ne tot verbise Floarea căzu ca un trăsnet : în clipa cînd voia să intre la stareț, călugărul ridică felinarul în dreptul fețelor noastre și ne cercetă bănuitor. Cînd dădu peste privirea lui Spilca, amîndoi făcură ochii mari de parc-ar fi vrut să dea un pas înapoi, dar asta numai o clipită, apoi călugărul plecă capul și se făcu nevăzut pe o ușă.

Rămași singuri, Spilca se plesni cu palma pe obraz și ne șopti printre dinți :

— Sîntem pierduți ! Călugărul ăsta mă știe de la Muntele Atos, unde l-am omorît pe stareț. O să mă dea de gol !

Spaima lui ne tăie cîteva clipe graiul... Ilie doar ce avu timp să sufle căpitanului :

— Ține-ți firea, o să facem ce trebuie, nu mai e mult, și oamenii noștri vor fi la porțile mînăstirii.

Se deschise ușa. Cu capul gol, îmbrăcat într-o rasă lungă de dimie, se ivi părintele Chiriac. Era voinic, burtos, cu fața roșcovană, aprinsă, cu o privire de parc-ar fi avut boala copiilor.

Prefăcîndu-se politicos, dar ascunzîndu-și cu greu neliniștea, spuse cu un glas dogit de bețiv trîndav :

— Ia te uită !... Floricica ! Sau domnița din Snagov, cum îți spuneau și țăranii și boierii, pe vremuri ! Poftește ! Cît despre însoțitorii cocoanei, să facă bunătate să urmeze pe fratele paznic.

Rostind cuvîntul „însoțitorii", își pironi privirea în ochii lui Spilca.

— Dintre acești însoțitori, răspunse Floarea, tînărul acesta e fiul meu Ieremia : dacă lucrul nu vă e cu supărare, aș fi bucuroasă să rămînă lîngă mine.

— Ah ! Fiul dumitale ? Aveai un fecior ? Nici nu știam. Da, bine, să aștepte o clipă în sala asta. Poftește întîi dumneata.

Rămase în pragul ușii fără să ne dea binecuvîntarea după cum cerea obiceiul.

Floarea trecu liniștită în odaia starețului, și acesta închise ușa în urma lor.

Acuma știam ce aveam de făcut ; dar paznicul știa ?

Nemișcat — o clipă doar — cu bărbia lipită-n piept, părea că se gîndește privind la pămîntul care trebuia să-l înghită înainte de-ntoarcerea starețului, și deodată porni grăbit cu pași mărunți, urmat de Spilca și de Ilie, străbătu arhondaricul, apoi trapezarul și vru să deschidă ușa galeriei.

Și-atît!

Ca un tigru, Spilca îi sări în spate și-i vîrî un căluș în gură. Și-ndată cuțitul lui Ilie îi străpungea inima fără țipăt și fără geamăt.

Îi smulseră cheia de la poartă. Trupul care încă mai zvîcnea fu aruncat într-un dulap. Cei doi prieteni luară, alergînd, calea mîntuirii.

Temîndu-mă o clipă să nu se ivească din nou starețul, privisem din arhondaric cum fusese ucis paznicul, liniștit, ca un om care-și plimbă ochii după jocul unei mîțe cu un ghem de lînă. Cînd totul fu sfîrșit, închisei ușa spre trapezar și mă așezai.

După vreun sferteleț de ceas „sfinția-sa“ deschise ușa și mă chemă:

— Nu te-am lăsat prea mult să aștepți? îmi spuse el cu glasul morocănos, rece, care, de dușmănos ce era, mă uimi.

Lăsase deoparte bruma de politețe silită. Ce se întîmplase? Aș fi dat cerul și pămîntul să aflu, dar din privirea pe care mi-o aruncai pe chipul Floarei — ca să-i vestesc că se făcuseră cele de trebuință — nu putui ghici nimic.

Eram într-un fel de odaie de primire-bibliotecă, supărător de săracă, trădînd fățărnicia din deprindere a oamenilor bisericii de a se preface că sînt săraci. La mijloc se aflau o masă mare de lemn viermănos și cîteva scaune șchioape.

Starețul se așeză și mă pofti să fac la fel, apoi zise către Floarea :

— De multă vreme te-ai întors de la Constantinopol ?

Întrebase privind-o încruntat pe sub sprîncenele roșcovane stufoase.

— De cîteva luni...

— Dacă nu mă-nșel, ai venit împreună cu arhontele Samurakis, nu-i așa ?...

— De ce mă întrebi ?

— Pentru că eram bun prieten cu arhontele...

— Da, ne-am întors împreună...

— ...și ați locuit împreună în casa lui de lîngă Siret, nu-i așa ?...

Prietena noastră mirosi nenorocirea și-i făcu față cu liniște :

— Bag de seamă, părinte Chiriac, că după ce m-ai poftit adineauri să mă culc cu dumneata, acum văd că mă iei la întrebări !

— Cam așa, scumpă domniță din Snagov, și o să trebuiască să-mi dezvălui taina acestei întîmplări în care arhontele și-a pierdut viața.

— N-am ce să-ți dezvălui...

— Asta o să vedem noi !

Cum ședea lîngă ușa prin care tocmai intrasem, se ridică alene de la locul lui, încuie ușa cu cheia și puse cheia în buzunar, ceea ce mă făcu să duc mîna la pistol, dar Floricica, cu un semn iute, nu încuviință. Și bine făcu, pentru că în aceeași clipă în spatele nostru se deschise o ușă în două canaturi și intrară patru haidamaci. Într-o clipă eram legați burduf. Nu ne împotrivirăm.

În picioare în mijlocul odăii, crîncen ca un călău, starețul credea că ne străpunge cu privirea lui de gînsac. Floarea i-o luă-nainte !

— Cunoscut-ai, acum șase ani, o fată din Bisoca ? O chema Angelica ?

— Poate că da...

— Și tot așa i-ai tăiat scîrba de poftele tale ?

— Nu chiar...

— Și nu crezi că luîndu-mă și pe mine drept o Angelică, ai putea să-ți frîngi gîtul ?

— Nu prea văd cum, pentru că la ceasul de față cei doi însoțitori ai tăi trebuie să fi mărturisit rostul vizitei voastre aici, la Mînăstirea Orbu. Aș putea să fiu mai blînd cu voi dacă ați mărturisi de pe acum care vi-i partea de nelegiuire la uciderea arhontelui Samurakis.

— Partea mea de nelegiuire ? Tu vorbești de nelegiuire ? Tu, care răpești fete, le siluiești și le ucizi ? Tu, care pui să se taie capete și care stîlcești mulțime de nevinovați ? Tu, care pui robilor ce te slujesc, și cărora Dumnezeu le-a dăruit grai,

coarne de fier? Tu vorbești de nelegiuire, tu!? Scîrnăvie popească!

Niciodată n-o văzusem pe Floarea Codrilor atît de frumoasă ca în clipele astea, legată cu mîinile la spate, cu obrazul aprins de mînie, cu capul împodobit de o coroniță, dat semeț pe spate, cu ochii negri scăpărînd.

Alb ca varul, starețul ceru o pereche de foarfeci. Țintuită de scaun, Floarea nu se clinti. El îi scoase coronița și haina de blană, îi tăie veșmintele de sus și pînă jos, desfăcu fîșiile și, dezgolind spinarea, strigă unuia din gealați, care ținea în mînă o vînă de bou:

— Trage-i una! Apoi. privind-o drept în ochi: Să nu faci gălăgie, că-i degeaba: aici nu se aude decît zgomotul care vreau eu să fie auzit!

Huiduma lovi fără milă. Îndată, între umeri, apăru o urmă roșie, care se învineți numaidecît.

Nici un murmur. Doar că îi tremura trupul puțin... Eram mîndru că-s fiul unei asemenea femei!

— Mărturisește, păcătoaso! urlă sfîntul părinte.

Nici un răspuns.

Starețul mai făcu un semn, și încă o lovitură trăsni pe schingiuită. Sîngele începu să curgă din belșug.

Dar nu se auzi nici un strigăt. Ah, cît aș fi vrut să-i iau eu locul, să-i dovedesc că eram cu adevărat haiduc!

Cu fața la dulapul cu geamuri, înțesat de cărți sfinte, căpitanul nostru gîndea poate la înțelepciunea îndurării, ajunsă unealtă de schingiuire, cînd clanța ușii pe care intrasem începu să se miște încetișor.

Călăul prinse zgomotul ușurel al broaștei și tresări :

— Tu ești, Marcule ? Ce-i ?

În loc de răspuns, o bubuitură zgudui casa din temelii : ușa zbură în țăndări, îl dădu pe stareț de-a berbeleacu, în prag se-nălță țiganul „încornorat“ și-n urma lui năvăliră haiducii. Lovitura și uluiala erau atît de mari, încît nu mai avu nimeni răgazul să se-ntrebe ce se petrecuse. Cu saci și funii la îndemînă, țiganul pe de o parte și tovarășii noștri pe de alta, îl legară fedeleș și pe stareț, și pe cei patru ticăloși ai lui, și le înfășurară capetele de era cît p-aci să-i înăbușe. N-apucă bine treaba asta să fie isprăvită, că robul își lăsă baltă stăpînul și se apucă de-un măcel cum n-am mai pomenit în toată viața mea de haiduc : învîrtind în mînă lanțul negru cu care pîn-atunci fusese ferecat la gleznă, izbea cu el, mereu, mereu, în capetele celor patru călăi căzuți la pămînt. În scurtă vreme sacii, oasele, creierii nu mai erau decît o tocătură înfiorătoare. Apoi, fără să scoată o vorbă, diavoleasca arătare se întoarse spre stareț, răzbunarea lui cea mare, smulse sacul de pe el, îi dezveli capul, și, cu un genunchi în piept, obraz lîngă obraz, începu, cu labele lui de uriaș, să-l sugrume cu încetișorul.

Tiranul părea aproape mort : cînd apăsarea ţinea prea mult, ochii rămîneau o bucată de vreme închişi. Înainte de a-i deschide, ţiganul sărea prin toată odaia, se arunca pe stareţ, îi muşca nasul, urechile, gîtlejul, îl împungea cu atîta furie cu coarnele lui de fier, că se răni la frunte din pricina cercului şi începu să-i curgă sînge pe obraz.

Pînă cînd puse mîna pe lanţ şi-i zdrobi capul.

În timpul acesta haiducii noştri ne dezlegaseră mîinile şi se apucaseră de scormonit prin odăile stareţului, unde îi aştepta o pradă bogată.

Cînd clopotele Mînăstirii Orbu chemau călugării la rugăciunea de la miezul nopţii, ceata noastră, îmbogăţită cu zece mii de galbeni şi un rob slobozit, scăpat de coarne, lua drumul hărăzit de soartă.

Numai Floricica avea de ce se plînge puţin.

III

TAZLĂU

— Pe omul cu inima largă îl macină amărăciunile cu miile, cît îi viața de lungă ; dar nici una nu-i e atît de greu de îndurat ca suferința aproapelui său : ăsta-i *sufletul de haiduc !*

Atît e de frumos pămîntul, atît sînt simțurile noastre de puternice, și cerințele gurii atît îs de neînsemnate, că trebuie cu-adevărat să fi venit pe lume fără ochi, fără inimă, numai și numai cu lăcomia nesățioasă de a mistui totul, ca să te cobori la jefuirea aproapelui și la sluțirea vieții în loc să-ți fie dragă dreptatea și mila și dreptul tuturor la fericire.

Prin asta se deosebește haiducul de restul lumii, de lumea nesățioșilor, și-ajunge dușmanul ei.

Nu-i crud. Nici sîngeros. Dacă ucide, e pentru că-l silește cruzimea vrăjmașilor săi.

Haiduc e omul care-i bun din naștere. Numai bunătatea deosebește pe om de vită : atîta lucru „ales“ are viața omenească.

Luînd drumul codrului și ieșind de sub pavăza legii, orice haiduc adevărat rămîne om bun, nepizmaș, îngăduitor la greșeală. Nu uită că ce-l face pe un căpitan să fie mare e înțelegerea, fără de care și gospodarii ar putea fi căpitani. El nu uită că-i un răsculat cu inimă mare : pentru el omorul și jaful nu-s scop.

Haiducul nu-i tîlhar.

Ca toată lumea să fie mai bună, tot omul trebuie să fie haiduc.

Cu vorbele astea începu Floarea Codrilor sfatul haiducilor de pe Tazlău.

Se aflau de față patru din cele mai mîndre chipuri ale vremii : Groza, Jianu, Codreanu și Bujor. Oameni să-i însoțească erau vreo două sute la număr. Mișcătoare regăsire de frați mînați de aceleași simțăminte, fugăriți de aceleași potere, năpăstuiți de aceeași soartă !

Un codru de veacuri, în bună parte necălcat de picior de om, îi punea la adăpost de orice vrăjmaș. Ursul, lupul, mistrețul, bursucul, locuitorii codrului, nu-s atît de haini și nu-s atît de primejdioși ca omul. Apropierea le-o simțeai și n-aveai de ce te neliniști : fiarele, cumsecade, se mulțumeau să sfîșie azi o oaie, mîine un porc pe jumătate sălbăticit, și fugeau de ființa pe care nici o fiară, nici o vită n-o întrece în lăcomie.

Tabăra haiducilor se găsea într-o poiană întinsă, cu ferigi mari pe margini. Mirosul de sulcină, adus

de un vîntuleț de prin vreo cîmpie apropiată, îmbălsăma văzduhul. Tocmai jos, departe, dedesubtul lor, apa spumegoas-a Șoimului se arunca gălăgioasă în brațele fratelui ei mai mare, Tazlăul, care o primea murmurîndu-i prietenește mustrări, în timp ce mierlele, necăjite că nu pot acoperi zgomotul gîrlei, ciripeau furioase.

Ceilalți haiduci ne așteptau acolo de cîteva zile. Cînd se arătă căpitanul nostru, călare pe calul ei murg, drept urare de bun venit, două sute de căciuli fură aruncate către vîrfurile copacilor.

— Trăiască Floarea Codrilor !

— Trăiască femeia-haiduc !

Groza, prietenul ei din copilărie, și Ioachim, cîntărețul bisericesc, dascălul lor de grecește, alergară cei dintîi s-o sărute. Celelalte căpetenii făcură la fel, cum e obiceiul între haiduci, fără să ceară încuviințare. Ea îi primi pe toți cu brațele deschise de „soră de arme" ce era, dar de cele mai duioase mîngîieri Ioachim fu cel ce avu parte :

— Prietenul meu ! Iubitule ! Ai îmbătrînit, sărmanul de tine ! Mai mă iubești oare ca pe vremuri ? Te-ai deprins cu viața de haiduc ?

Țîrcovnicul se tînguia :

— O, Floricico ! Dragostele mele nu țin de astă lume și haiducia mea nu-i decît un oftat al inimii ! Trăiesc cum trăiesc copacii, care nu fac nici un rău păsărilor Domnului. Dimineața și seara mă minunez de tot ce văd, și plîng pînă nu mai pot.

Ne mirarăm aflînd că vestea despre lovitura noastră la Mînăstirea Orbu ne-o luase înainte, dar, ziceau căpitanii, nu se ştiau făptaşii ; era pusă în seama lui Groza.

Isprava asta, cutezătoare pentru mîna de oameni ce eram, îi dădu Floarei vaza de care avea nevoie ca să vorbească cu greutate celor patru căpetenii şi celor două sute de haiduci dintre cei mai vestiţi. Ea răsturnă temeiurile haiduciei învechite, mărturisindu-şi din capul locului dispreţul pentru războtiţii care nu erau în acelaşi timp şi iubitori de dreptate şi-şi arătă mai departe gîndurile cu semeţie :

— E mai uşor să ucizi omul decît să-l aduci la credinţa ta. Totdeauna mai uşor a fost să faci poporul să se supună poruncilor unui despot care-l trimitea la moarte decît să-l faci să înţeleagă adevărul din vorbele unui înţelept.

Aici zace răul de pe urma căruia pătimeşte omenirea, dar de răul ăsta nimeni nu-i vinovat, şi de aceea trebuie să-l îngăduim. Trebuie să pricepem viaţa aşa cum e, aşa cum ni se-nfăţişază.

Sufletul omenesc e plămădit dintr-un aluat amestecat : cel bun e rar şi-i copleşit de cel rău. Grînele hrănitoare şi florile sînt năpădite de bălării.

A cui e vina dacă lumea e aşa cum o vedem ? Zbirii care bagă groaza-n ea n-au picat din lună, au răsărit chiar din neamul ăsta omenesc. Sau eşti rob, sau eşti stăpîn de robi, aşa văd lucrurile cei

mai mulţi dintre oameni. Calea de mijloc între aste două crude hotare, *omul drept*, este o piatră mai rară ca nestematele-n prundiş.

Luaţi nouă sute nouă zeci şi nouă de oameni de pe pămînt dintr-o mie şi priviţi-i în faţă : sînt smeriţi. Cătaţi-le-n cap : veţi da de-apucături de despot.

Aproape că nu e pe lume pîrlit care să nu chinuiască pe altul mai nenorocit decît el, de n-ar fi decît nevastă-sa, măgarul sau cîinele.

Să nu-mi vorbiţi de-o omenire împărţită în două. Eu nu ştiu decît de o singură despărţeală : între *drept* şi *nedrept*, între *bun* şi *rău*.

Să imparţi lumea între *cei de sus şi cei de jos*, să pui în seama celor dintîi toate cusururile şi în a celorlalţi toate părţile bune, şi să vrei să-i nimiceşti pe unii pentru ca să dai pămîntul celorlalţi ar însemna să nu schimbi nimic în viaţa de azi, pentru că-i greu să găseşti năpăstuiţi care să nu fi avut şi ei, în viaţă, poftă să năpăstuiască. Totuşi, fără vorbă, cei mai mari nelegiuiţi sînt ăi de cîrmuiesc omenirea, ei calcă singura lor datorie : aceea de a sili lumea să fie dreaptă începînd prin a fi drepţi ei înşişi.

Aştia sînt mişeii pe care haiducul trebuie să-i hăituiască fără milă, pentru că, dacă omul nu-i vinovat că e rău şi hrăpăreţ cîtă vreme-i oropsit, vina lui începe să fie nelegiuire în ziua cînd trece la cîrma unui popor doar pentru a-l stoarce mai bine.

Haiduci! Pînă s-ajungă haita de lupi turmă de oi, nădejdea noastră într-o viață mai bună trebuie să se bizuie pe oamenii care suferă. Aștia sînt de două feluri: cei care trăiesc în nevoi și cei chinuiți de nevoile altora.

Nu sînt în stare să vă spun care din aceste două feluri de bunătate ține mai mult, da' știu c-atîta vreme cît un om suferă putem avea încredere în el.

Dimpotrivă, război fără cruțare celui ce rămîne nepăsător la suferința omenirii, la suferința semenului și mai cu deosebire celui care, putînd face dreptate, n-o face.

Omul ăsta nesimțitor trebuie stîrpit oriunde s-ar afla și socotit dușman chiar de ne-ar fi frate, pentru că mai ales din pricina nepăsării și mulțumită nesimțitorilor pot tiranii să se țină-n șa.

Mai trebuie ceva: să pornim în căutarea viteazului care se-nfrățește cu năpăstuitul, mai ales cînd e bogat, ba chiar puternic. Nu-s mulți viteji de-ăștia, dar sînt. Cunosc și eu cîțiva, gata să pună totul la bătaie ca să-și izbăvească țara. Nu le faceți rău și nu-i amestecați în hoarda amăgitoare a tiranilor în mijlocul căreia-i găsim. Ar fi nedreptate strigătoare la cer să-i tăgăduiești unui om mărinimie, bunătate, cinste numai pentru că s-a născut între tirani. Cine se naște unde vrea? Și-n ce fel de obște s-ar simți un om drept mai în apele lui?

Avem o pildă izbitoare în fața ochilor, prietenul nostru Jianu. E neam bogat de boier, mezin într-un

şir de fraţi care-s, toţi, duşmanii noştri, şi ar fi fost şi el dacă sufletul lui de haiduc nu l-ar fi împins să-şi ia valea şi să plece-n haiducie. Astăzi Jianu împărtăşeşte viaţa şi soarta noastră ; capul lui e pus la preţ ca şi capetele noastre, poate şi el să sfîrşească în spînzurătoare, coşcogeamite fecior de boier cum e.

Ei bine, Jianu nu-i singurul boier cu inimă de haiduc. E-adevărat că n-ajung toţi să ia calea haiduciei. De altminteri, eu tare mă-ndoiesc că haiducia cea mai bună e cea făcută în afară de lege. Pînă în ziua de azi, îmboldită de tinereţea mea înflăcărată, am lucrat astfel, după chibzuiala mea, mai întîi la Snagov şi mai apoi la Constantinopol, şi cu mai mult folos decît toţi haiducii care lucrau în codru, la un loc.

Mulţumită, în parte, legăturilor mele cu trimişii Franţei şi Angliei la Stambul, cu generalul Aupic, cu lordul Canning, a putut fi răsturnat hrăpăreţul Mihai Sturza şi s-a urcat pe scaunul Moldovei omenosul Grigore Ghica. Tot eu am putut ocroti, la Brusa, grupul de tineri boieri care încercase şi el să facă un „1848“ şi s-a pomenit surghiunit în Anatolia. M-am străduit să i se îngăduie întoarcerea în ţară şi avem şi acum legături strînse. Sînt oameni cu creştere şi şcoală apuseană şi împilarea, fie că o fac străinii, fie că o fac ai noştri, îi împinge la răzvrătire, iar pentru ca s-o zdrobească ei primesc bucuros ajutorul oricărui om iubitor de ţară.

În fruntea lor se află un bărbat pentru a cărui bună-credință pun capul. O să vă-ncredințați chiar voi, pentru că l-am poftit aici, la întîlnirea noastră, și trebuie să pice-acum de la Iași : este hatmanul Miron, pe care l-am împins pînă în slujba de căpitan al miliției moldovenești...

Un murmur de uimire acoperi cuvintele din urmă ale vorbitoarei.

Groza strigă :

— Un căpitan printre haiduci ?!

— Da, răspunse Floarea : un căpitan haiduc!

Jianu se ridică — chip de boier subțire, cu trăsături alese, cu mișcări măsurate, cu înfățișare serioasă. Zise :

— Nu vă neliniștiți ! Floricica nu se înșală de loc. Îl cunosc pe Miron. Îmi e prieten. Am învățat împreună la Paris și mai apoi la Lunéville. E un haiduc, într-adevăr. Dacă-i capul miliției moldovenești, cu-atît mai bine pentru țara ce vrem s-o dezrobim !

— Nu vom putea face nimic care să dăinuie fără să-și dea partea și tineretul ăsta, spuse căpitanul nostru. Nu ucigînd ici și colo cînd un grec, cînd un boier român o să schimbăm noi starea țării măcar cît negru sub unghie. De viața tiranilor nu ne pasă, dar moartea lor nu ne ține de cald. Ce ne trebuie nouă e pămîntul pe care l-au furat țăranilor și legi cumsecade pentru toată lumea. Asta nu se poate

înfăptui decît înlocuind tirania de azi cu o cîrmuire dreaptă care să aibă la temelie poporul.

Dar unde-i voința poporului care să împingă pe oamenii noi să-și ia sarcina asta ? Nicăieri. Poporul e ținut sub obroc, departe de ori ce e cugetare, de orice gînduri noi. Atunci, fără popor, cu cine să începi ? Cu voi, visătorii mei, care veniți de jos, și cu Mironii răsculați care ne vin de sus !

Și iată acum ce-aș avea cu de spus : farmecele unei femei nu i-s date ca să farmece copaci. Lăsați-mă să mă duc să-mi fac haiducia acolo unde-s oameni cu puteri, care se-ncovoaie ca salcia la o mîngîiere mincinoasă de femeie. Cei care nu se pleacă se frîng, se sparg, ca sticla, și asta-i cam același lucru pentru o iubită de felul meu.

La Snagov, aproape de București — dar mai aproape de vestitul Codru al Vlăsiei, unde atîți despoți și-au lăsat, o dată cu punga, și viața — mulți bărbați s-au plecat în fața „domniței din Snagov", s-au frînt, iar alții, mîndri de cruzimea lor, au ajuns să simtă cu jale că asprimea unei femei n-are pereche.

Mă voi întoarce în cuibul meu, care va fi de-acu-ncolo casa haiducilor. Voi deschide larg porțile ei și le vom închide numai cînd și cînd, prinzînd cîte un prea puternic, prea supărător ; daraverile astea nu ne vor costa decît un căluș și un bolovan ; lacul cel mare în care se oglindesc pridvoarele și streașinele mele va face el ce va mai fi de făcut.

Îi vom linguși pe cei mari pînă o să-i prindem. Cu cei ce vor ști să se tocmească vom juca cinstit și vom plăti bani gheață.

De va fi nevoie să-mi trec degetele prin vreo barbă albă ca să scăpăm de spînzurătoare vreun prieten, o voi face.

Dar mai presus de toate, mai presus de toate, să fim cinstiți cu cei cinstiți, drepți cu cei drepți, buni cu cei buni, și în casa mea, casa haiducilor, viața nu va avea decît un singur rost : să facem dreptate în țara asta amărîtă, chiar s-o smulgem cu sila de-o fi nevoie. Căci omul care nădăjduiește își deschide inima și se-aruncă și pe-o stană de piatră ca s-o încălzească cu sîngele său, dar, dacă se pomenește scuipat în obraz, e-n stare să-l calce-n picioare pe mișel, pentru că nu cu *oameni* trebuie alcătuită lumea asta, ci cu *oameni buni.*

Iată ce am învățat de la viață, trăind.

Am mai învățat să dau și să nu cer înapoi celui care din vina aproapelui său e lipsit de pîine : foamea mistuie gîndul și face din ființa omenească o vită.

Dintr-un asemenea om nu rămîne decît o burtă. Cum să stai de vorbă cu o burtă ? Cum să-i spui celui ce adulmecă pămîntul în căutarea unui ciolan : *ridică-ți fruntea, frate, și privește soarele ?*

Ehei, știu și eu că viața împarte lumea între cei care adulmecă de nevoie și cei care privesc la soare din trufie, dar mai bine trufaș decît înfometat. Toți sîntem așa. Dovadă, haiducia noastră.

Şi de aceea vă spun : lucraţi mai întîi cu cei ce ne ascultă, numai după aceea ne vom întoarce spre cei care *nu pot s-o facă !*



În clipa aceea se ivi chipul subţirel al căpitanului Miron, însoţit de călăuză. Tînărul boier era îmbrăcat în haine de tîrgoveţ. Purta o redingotă la modă şi cizme de piele roşie. Se duse la Jianu, care-l îmbrăţişă mai-mai să-l înăbuşe, apoi, întorcîndu-se spre Floricica, îi sărută mîna îndelung şi-i zise :

— Despre cine vorbeai ?

— Vorbeam despre oamenii care mi se par uneori nişte vite...

— Şi care ţi se par că-s cei ce te pot asculta ?

— Unul ca tine, pentru că tu nu eşti un înfometat.

— Ba să mă ierţi, dacă-i vorba de asta : mi-e o foame de lup !

— Ei, atunci bine, să ne potolim foamea, om mai tăinui după aceea. Cred că tuturor li-e foame.

Cei din jur fură încîntaţi cînd îl auziră pe Movilă strigînd :

— O clipă ! Acuş plesnesc...

Era vorba de berbeci : nu mai puţin de treizeci se frigeau, fiecare în groapa lui încinsă ca un cuptor, fiecare în pielea lui învăluită în cenuşă multă fierbinte — şir lung de morminte de parc-ar fi fost

un cimitir de copii, într-o căldură de iad. Berbecul nu era gătit în nici un fel înainte, ci tăiat, îndopat cu sare şi piper, cusut la loc, aşezat în culcuşul ăsta cît se poate de încins, şi acolo, acoperit cu o grămadă de jăratec, unde după o bucată de vreme pielea îi plesneşte, semn că era gata de mîncat. Asta se cheamă berbec fript haiduceşte.

Plesneau unul după altul, zvîrlindu-şi învelitoarea în aer, şi nu era tocmai o mîngîiere dacă te atingea. Fiecare bubuitură era primită cu strigăte de căpcăuni.

Fireşte, primele fripturi fură puse înaintea căpeteniilor, căci căpeteniile sînt slujite în primul rînd totdeauna şi peste tot, chiar şi între haiduci.

În timpul mesei Floarea îi vorbi căpitanului despre planul ei. Miron o ascultă, gînditor. La urmă spuse :

— Totul este foarte bine ; poţi să mă numeri printre cei mai devotaţi idealului nostru patriotic, dar cu o condiţie : să nu se mai repete vreo lovitură ca la Mînăstirea Orbu...

— Cum ! Se şi ştie la Iaşi... ? întrebă Floricica.

— Se ştie mai ales la Bucureşti, unde pe capul acestei necunoscute s-a pus preţ de o mie de galbeni, după cum spune porunca dată împotriva ta !

— Asta-i spiritul nou cu care se făleşte tineretul vostru generos ? strigă Jianu înăcrit.

Miron răspunse :

— Frate Iancule, te ştiu pripit, nu naiv : nă-i fi vrînd poate ca Divanele celor două ţări să fie

alcătuite numai din haiduci ! Și-apoi, lasă-mă să-ți spun că eu nu înțeleg rostul acestor omoruri...

— Poate că înțelegi mai bine rezultatele asasinatelor voastre în masă, în rîndurile poporului !

— Stați ! strigă Floarea Codrilor. Eu sînt căpitan aici ! Nu vă îngădui s-apucați pe calea asta ! Sîntem cu toții însuflețiți de dorința de a ne înțelege și de a lucra uniți în viitor : de ce să mai trăncănim despre dezbinările din trecut ? Dreptate va avea acel care va lăsa ceva în urma sa. Așa că, la fapte ! Îl sfredeli pe Miron cu o privire hotărîtă :

— Căpitane ! Ceasul se apropie. Mă întorc de la Constantinopol încredințată că rușii vor pierde războiul din Crimeea : Napoleon făgăduiește înfrîngerea lor pentru anul viitor. Dar turcii nu-și vor putea păstra roadele izbînzii, cel puțin în ce privește principatele : Franța și Anglia sprijină pe unioniști. În străinătate lucrurile au mers foarte departe pe drumul ăsta. Trebuie ca și în principate să fie la fel. Cum stăm ?

— Stăm din ce în ce mai bine. Oamenii de seamă, tineri sau bătrîni, sînt pentru unire. Cu toate astea, separatiștii rămîn încă destul de tari, mai ales la noi în Moldova, unde caimacamul uneltește pe față împotriva unirii și cumpără partizani și în țară, și la Stambul. El nădăjduiește să i se dea scaunul Moldovei. Treaba asta e pe placul tuturor dușmanilor noștri, și al rușilor, și al turcilor, și al austriecilor.

— Da, dar nu-i pe placul Franței, prietena noastră ; și ea va birui. Așa că nu mi-i teamă de caimacam, cu toată averea nesfîrșită a nevesti-sii, cea mai bogată femeie din țara Moldovei : chiar ea e cu sufletul pentru unire ; pe deasupra, am avut eu grijă să-l încondeiez la Poartă ca vîndut rușilor și dușman turcilor.

— Eu mă tem însă de altceva, mă tem de slăbiciunea noastră, de nepriceperea noastră, pentru că, aflați : Franța, ca să ne poată sprijini pînă la capăt, ne cere dovada voinței țării, a voinței poporului român, și eu știu foarte bine că pentru sărmanul nostru popor vorbesc azi doar cîteva mii de intriganți egoiști și ambițioși.

De aceea, căpitane Miron, pun toată nădejdea mea, dinspre partea Moldovei, în tine și în Alexandru Cuza, voinicul ăsta care-ți trîntește adevărul în față ; cam muieratec, e drept, dar bun și cinstit. Dacă-și joacă bine rolul în armata caimacamului va ajunge repede polcovnic. Încearcă și bagă-i în cap să aibă puțină stăpînire de sine, puțină fățărnicie. Poate că într-o zi o să-i fii prim-ministru...

— Dar ce visezi tu să faci din ispravnicul de Galați ?

— Primul domnitor al unei *Românii noi !*

Toți haiducii se ridicară ca un singur om. Auziseră vorbindu-se de cinstea acestui boier, necruțător cu jăcmănitorii din tagma lui, simplu în apucături, și care mergea cu curățenia sa sufletească

atît de departe, încît dispreţuia chiar şi dregătorii, demnităţi ce s-ar fi potrivit rangului său. Era socotit ca singurul în stare să taie-n boieri ca-n carne vie.

Urale nemaipomenite zguduiră văzduhul. Douăzeci de fluiere se porniră pe cîntat „bătuta", cel mai îndrăcit din toate jocurile româneşti.

Luaţi şi ei de avîntul acestei însufleţiri izbucnite pe negîndite, căpeteniile lăsară taifasul şi se prinseră de mîini. Hora asta fu încercuită apoi de o a doua, mai mare, în care intraseră vătafii celor cinci căpitani, şi asta, la rîndul ei, fu prinsă în mijlocul unei a treia, numai de haiduci. Pămîntul duduia de răpăitul celor două sute de tălpi ce-l izbeau voiniceşte.

Bujor şi Codreanu începură să cînte, cu glasul lor puternic, răsunător :

Dat-a frunza fagului,
pus-am cruce satului,
şi coadă baltagului ;
că am gîndul dracului
asupra bogatului !

. . . .

Bată-te crucea, bogat,
om bogat şi fără sfat,
ce mă porţi prin sat, legat,
zici că birul nu ţi-am dat !

Foaie verde de gutui,
Iancule, de unde vii ?

— Ia, d-aci de peste Jii.
— Iancule, ce-ai tîrguit ?
— Dat-am aur și argint
pe vreo cinci oca de plumb,
să duc la băieți în crîng ;
că băieții-s cam zglobii :
trag la naiba, prin pustii,
nu ca mine-n cărnuri vii !

La Snagov

ÎN CUIBUL HAIDUCILOR

I

Prietene care m-asculţi, sînt om de optzeci de ani, dar inima mea nu ştie ce-i bătrîneţea. Dacă nu pricepi ce-nseamnă asta, nu-ţi mai pierde vremea ascultîndu-mă ! Asta înseamnă că sînt, în furnicarul omenesc, inşi care nu se mulţumesc numai cu viaţa lor, cu suferinţele lor, cu fericirea lor, ci simt trăind în ei toate vieţile pămîntului ; mii de fericiri nu-i împiedică să audă un geamăt ; mii de dureri nu-i pot lipsi de-o singură bucurie. Sînt oameni în care tot ce-i omenesc îşi găseşte răsunet. Noaptea, ei aud strigătul cărnii omeneşti muşcată de cruzimea plăcerii ; ziua, tresar alături de fiinţele rănite de amarnica trudă a muncii făcute fără plăcere.

Eu sînt unul dintre oamenii ăştia : sînt haiduc !

Dacă tu, cititorule, nu eşti, dacă eşti mulţumit cu viaţa ta, cu cea a neamurilor tale şi-a prietenilor, sau dacă nu te nemulţumesc decît necazurile care te lovesc numai pe tine şi pe ai tăi, atunci n-ai să mă înţelegi, pentru că eu sînt altfel făcut decît

tine, îmi place să mă amestec în tot ce-i omenesc, şi nu mi-e totuna dacă semenul meu trăieşte sub domnia dreptăţii sau dacă are a se plînge de ceva sau cineva a se plînge împotriva lui.

Oh ! Nu-s şi nu trebuie să fiu socotit un neprihănit, un apostol ! Nu, de loc. Sînt în stare să fac rău, dar păcatul meu e dintre acelea de care nu te poţi feri în viaţă, şi nu-s niciodată o pacoste pe capul oamenilor. Şi-apoi, acolo unde nu poate nimic Bunătatea, nu pot nici eu face ceva.



În casa asta a haiducilor, de care-mi amintesc cu atîta drag, noi am iubit şi-am fost iubiţi. Asta-i ce mi-a rămas în minte. Ura... dracu s-o ia ! Nu vreau să ştiu de ea. Venisem acolo cu dorinţa de a schimba faţa lumii ! N-am făcut mare lucru, da-n schimb ne-am găsit pierzania. Aşa se-ncheie orice viaţă care vrea să cuprindă pămîntu-ntreg.

Dar ce zile de neuitat am trăit noi acolo !

Mai întîi, pămîntul ăsta al Snagovului este un ostrov al iubirii în cîmpia fără de sfîrşit a Dunării, în care Bucureştiul se pierde ca-ntr-un pustiu. Pădurea sa, potopită în zile de vară cu un soare nemilos, e foarte preţuită, pentru că-i paradisul singurătăţii. Lacul, de cîteva sute de hectare, este presărat cu ostroave stufoase ca nişte căciuli munteneşti uriaşe plutind în voia apei. Vînat, peşte, raci, sînt de toate din belşug. O panglică lată de

stuf, de două ori cît omul, înconjură lacul dînd iepurilor adăpost și umbră miilor de broaște izgonite de arșița verii. Cîteva salcii plîngătoare, ursuze și iscoditoare, se pleacă, ca un șirag de pustnici, peste suprafața lui cu o îndărătnicie de adevărați duhovnici. Din loc în loc, nufărul, regele neprihănirii — ieșind la iveală cu alaiul lui de foi plesnind de sevă — veghează mîndru singurătatea apelor.



Nu era chiar atît o singurătate, pentru că acel cuib al prieteniei, al iubirii, al luptelor pentru mai bine umplea văzduhul de zarvă cît timp frumoasa lui stăpînă era acolo.

Așezat pe un colnic care îi îngăduia să aibă vedere asupra întregului lac, din pricina streșinilor care se prelungeau ca niște aripi, acest cuib te făcea să crezi că voia să-și ia zborul. Uși, ferestre, galerii, pridvoare, totul era la adăpost de vreme rea. Dar nici o împrejmuire ; nici măcar un gard viu sau vreo îngrăditură ; nimic care să-l apere dinafară. Ici și colo, chioșcuri, năpădite, de hamei. Puțin mai într-o parte, curtea gălăgioasă a slugilor cu grajduri și crescătorii de tot felul : cai, vaci, oi, porci și ograda păsărilor cu puzderia de găini, giște, rațe, păuni și porumbei. Singurii păzitori erau cîinii ciobănești voinici. Vreo zece familii de țigani, încincite de plozi, trăiau în libertate într-o

vreme în care robia era în floare. Ei fură primii ţigani slobozi la noi în ţară. Floricica, cumpărîndu-i ca pe vite odată cu moşia, făcuse hîrtie de dezrobire. Nu se mîndrea cu asta, dar era mulţumită, pentru că aceştia deveniseră prietenii săi cei mai devotaţi. O parte dintre ei erau „aşezaţi", aşa-zişii ţigani de casă, ceilalţi, de cum se împrimăvăra, plecau să cutreiere ţara pînă-n toamnă, tîrziu. Aveau fel de fel de meserii : ursari, căldărari, lăcătuşi, lingurari, spoitori, iar nevestele ghiceau în ghioc.

Gluma amară a sorţii : poporul cel mai însetat de libertate de pe lumea asta înrobit de neamul cel mai împilat din toate cîte erau sub jugul Semilunei ! Tronurile Principatelor Române se vindeau la Stambul la mezat, un mezat măsluit ; boierul român însă, el însuşi un supus dispreţuit, îşi vindea ţiganii mai rău ca vitele. Totuşi, poporul ăsta dezbrăcat, la cheremul boierului, care avea asupra lui drept de viaţă şi de moarte, era veşnic voios şi rîzător. Cine ne-a primit cu cea mai mare bucurie, cu inima deschisă, la sosirea noastră la Snagov, au fost tocmai ţiganii.



La Galaţi venise să ne ia o trăsură cu opt cai. Floricica dăduse vestea că, chipurile, chiar atunci sosise, de-a dreptul de la Constantinopol. Numai noi doi, ea şi cu mine, ne aşezarăm în trăsură. Cei

optsprezece haiduci, în chip de însoţitori, aşa cum se cuvenea unei „domniţe din Snagov“, ne urmau călare. În straie albe, cu cusături în toate culorile, lăsau cu gura căscată pe toţi. Trăsnilă însă, matahala de ţigan de la Mînăstirea Orbu, liberat de noi, speria copiii satelor. Într-adevăr, era înspăimîntător, cu faţă tuciurie şi trup de uriaş, deşălînd caii în mai puţin de un ceas, şi din pricina asta silit, cea mai mare parte a timpului, să alerge pe jos, trăgînd mîrţoaga de dîrlog şi asudînd de nu mai putea. În clipe de astea, spaima ţăranilor se schimba în rîs. Floricica hohotea tot drumul.

Dar hazul cel mai grozav a fost cînd Trăsnilă a ajuns la Snagov. Toată şatra ţigănească, cu liota de copii, cu căţel, cu purcel, ne ieşise în întîmpinare. Chipuri tuciurii, lucioase şi de o veselie tragică; ochi holbaţi, dinţi albi, piepturi dezgolite. Nu era chip să pricepi o vorbă în furtuna de gesturi şi de strigăte. Totul părea foarte vesel, dar limpede nu era de loc şi lesne de luat drept vrăjmăşie. Se vărsau găleţi cu apă în faţa trăsurii, în semn de urare de belşug. Jucau nişte geamparale de te scoteau din minţi. Plozii făceau tumbe, aruncîndu-se cu capul înainte în ţărînă. Şi toată omenirea asta voia să atingă cu mîna veşmintele stăpînei lor.

Toate, însă, pînă ca vesela gloată să-l fi zărit pe Trăsnilă, care venea în coada tuturor.

Cînd alaiul se opri şi fostul „încornorat“ se înfăţişă ochilor sălaşului, încremeniră toţi, muţi de

uluială, dar numai o clipă, pentru că bairamul se porni apoi mai vîrtos, fără nici un fel de măsură, și năvăliră cu toții spre fericitul Trăsnilă. Repede isprăviră cu el, cu puterea lui și cu hainele sale brodate. Bucuria țigănească nu are margini și se deosebește foarte puțin de păruială. Cît ai clipi din ochi — apucat de mîini, de cap și de picioare — vlăjganul nostru dispăru sub avîntul acestei simpatii copleșitoare. Îl pipăiau peste tot, și nu știai bine dacă era ca să-l sărute sau să-l muște. Și din urletele țigănești chiar că nu puteai înțelege ceva.

Floricica credea că vor să-l sfîșie și le striga din toate puterile.

— Nu-l omorîți... E de-al vostru !...

— Ce dracu ! Vedem noi bine că-i de-al nostru ! răspunde o femeie care privea la furnicar, de asta-l și scarmănă așa. O „bucățică de țigan“ ca ăsta... îți vine să-l mănînci !

Și iată-l pe Trăsnilă, plin de praf, într-un hal fără hal, ridicat pe deasupra capetelor gloatei de țigani, adus pe sus în fața Floricichii, căreia-i strigau toți grămadă :

— Domnițăăă... domnițăăă ! Să-l facem pe Trăsnilă baș-buli-bașă !

Domnița își dădu încuviințarea :

— Fie !...

Și dispăru în casă, urmată de noi toți, în timp ce Trăsnilă se pomeni încercuit de-o horă de jucăuși, fericiți că-și pot folosi libertatea alegîndu-și un stăpîn.

II

Nu știu de unde avea fosta ciobăniță de la Lipia încîntătoarea moșie a Snagovului. Cum, prin ce lovitură a norocului putuse s-ajungă fetița desculță din satul de hoți, cel mai deochiat din tot ținutul Buzăului, prietena lui Groza, iubita fecioară a lui Cosma, mama mea, Floricica — „domnița din Snagov“ ?

Partea asta a vieții ei a rămas pentru mine necunoscută. N-am întrebat-o niciodată, dintr-un fel de rușine, și nici ea n-a deschis vorba.

Ajungînd la Snagov, gîndeam c-am să găsesc acolo pe omul cu inima largă care-o blagoslovise cu-acest dar cu adevărat regesc. Dar... nimic : în vreo zece odăi încăpătoare, în care puteai trăi simplu și tihnit, se plimbau două femei și un bărbat, toți trei de o vîrstă nelămurită, smeriți la înfățișare, cam sărmani cu duhul și cărora Floricica le dăduse casă și masă pînă la sfîrșitul vieții.

Fiecare își avea povestea lui, care te lămurea cum de-ajunseseră în preajma căpeteniei de hai-

duci. Două dintre ele merită să fie arătate pe scurt. Cea de a treia, a nefericitei Evghenia, nu trezea decît milă : fiica cea mai mică a unor părinţi nu prea înstăriţi, dar foarte îngîmfaţi şi fără inimă, fusese jertfită de hatîrul unei surori mai mari şi băgată într-o mînăstire de unde fugise la moartea părinţilor nemiloşi şi ajunsese la Snagov. Obişnuiţii casei îi spuneau „călugăriţa fără voie". Şi, deşi recîştigîndu-şi cam tîrziu viaţa de la care fusese smulsă cu silnicie, Evghenia, aşa ştearsă cum era, izbutise să muşte din fructul care-i mîncarea „de temelie" a noastră a bărbaţilor, cîtă vreme, vorba lui Cosma, „ne mai ard urechile şi ne mai zvîcnesc tîmplele".



Mult mai hazoasă era povestea celeilalte femei, a Marinulei, veselă pe vremuri, poreclită şi „călăreaţa" din pricina unei isprăvi a ei de dragoste care o făcu să cadă din al nouălea cer al iubirii petrecăreţe, în iadul zeflemelei.

Boieroaică de neam mare, fu măritată cu un boier tot de neam mare, dar prost ca noaptea. Frumuseţe de bujor, purtare de gîscă, minte de oaie şi focoasă în stare să dea gata un escadron într-o noapte.

Ca în cele mai multe din casele boiereşti de pe vremea ei, ofiţerii spilcuiţi ai armatelor ruseşti de ocupaţie găseau la Marinula casă, masă şi acel ceva

pe deasupra care face de neuitat ospitalitatea orientală. Fericitul soţ nu se sinchisea de nimic. Marinula, la rîndul ei, nu se sinchisea decît de urmele scîrboase pe care irezistibilii cuceritori, bolnavi pînă-n măduva oaselor, le lăsau adesea amantelor nesăbuite. De altceva nu-i păsa de nimic.

Şi, într-adevăr, nenorocirea nu i s-a tras de pe urma nenumăratelor asalturi cărora le-a putut face faţă, ci de la nepăsarea linguşitoare a unui colonel de cavalerie. Şmecherul făcea caz de credinţa pe care, zicea el, trebuia să i-o păstreze nevestei sale, dar într-o bună zi, printr-o piruetă căzăcească, suci capul sărmanei, spunîndu-i :

— Oh, da, te vreau ! Dar să fii a mea ! Numai şi numai a mea !

— Cum aşa ? murmură ea, pierdută de fericire.

— Foarte simplu : să fugi cu mine ! Peste trei zile plecăm. E ordinul ţarului.

În dimineaţa plecării colonelul o găsi pe Marinula pitulată în sania lui, la locul de întîlnire. Şi începu alunecuşul pe zăpadă, dar numai după ce cavaleristul avusese grijă să se convingă că Marinula îşi luase cu ea aurul şi giuvaericalele.

Călătoria n-a fost lungă. Dumnezeul românilor nu răbdă răpirea acestui bun moldovenesc.

O noapte de dragoste la Ungheni, un popas zbuciumat pe malul Prutului îngheţat, o bătaie bună căzăcească urmată de o hoţie tot atît de cavalerească, şi iat-o pe Marinula trezită din vis ! În faţa ei : sfînta Rusie a curtenitorului ei colonel ; în

spate, un bărbat dezbrobodit, şi care ceruse şi căpătase despărţirea.

Furios de jignirea suferită cu atîta tărăboi, bărbatul o lăsă să cadă în cea mai cruntă mizerie. Ea îşi vîndu totul, ca să aibă ce mînca, pînă şi blănurile şi căciuliţa de astrahan pe care o purta cu atîta mîndrie pe-o ureche. Virtuoasele ei prietene, care aveau fiecare de dus la capăt cîte o răfuială, îi închiseră uşa în nas pentru această călcare a cuviinţei.

Tîrîndu-şi paşii prin zăpadă, cu capul înfăşurat într-o broboadă, ea trebuia să asculte copiii de pe stradă cerîndu-i, şi ei, socoteală :

Marinula, Marinula,
Ce-ai făcut cu-a ta căciulă ?

Floricica o găsi într-o zi în halul ăsta, şi, fără s-o întrebe nimic, îi dădu găzduire, o găzduire în care nu-i lipsea nimic.



Povestea celui de al treilea pensionar, Alecachi, avea ceva tragic în ea.

Într-o frumoasă diminecaţă de primăvară, aflîndu-se în trăsura paşei din Silistra, care-şi inspecta paşalîcul, Floricica zări doi călăi turci şi un agă, gata să taie capul unui om. Il tîrîseră lîngă o fîntînă, îi legau mîinile la spate şi rînduiau butucul şi securea.

Prietena noastră puse să oprească trăsura și coborî :

— Vreau să știu despre ce e vorba ! zise ea bătrînului pașă.

— Despre ce e vorba ? întrebă miorlăit satrapul. Se vede cît de colo, draga mea. N-ai să vrei, poate, să ne oprim astăzi peste tot unde se taie capul cuiva numai pentru ca să „știi despre ce e vorba“ ?

Dar era vorba de capul sărmanului Alecachi, care, la cererea Floricichii, le povesti din fir-a-păr cele ce urmează :

Vameș la Silistra, Alecachi trecea drept cel mai cinstit om din vilaiet. Era văduv. Cei trei copii ai săi, un băiat și două fete, îl ajutau în meserie, care, de cincisprezece ani, se mărginea la a sta așezat turcește pe o saltea și a încasa vamă pentru mărfurile sosite la schela de pe malul Dunării. Nimeni nu se plînsese vreodată de el. Banii ce trebuiau plătiți sultanului la trei luni o dată, aga îi încasa, socotiți cu toptanul, totdeauna la timpul cuvenit. Din ziua cînd Alecachi n-a mai fost în stare să plătească, aga a început să încaseze *în natură*. Atunci chestia a-nceput să se-ncurce.

Vameșul, binevoitor ca toți orientalii, își trecea timpul tăifăsuind la nesfîrșit cu prietenii, pentru care era totdeauna un locșor pe saltea. Beau într-una cafele în ceșcuțe mici și trăgeau din ciubuc. În timpul ăsta, cele două fete și băiatul strîngeau gologanii vămuiți, îi dădeau tatălui și se întorceau la locul lor, la mal. Alecachi ridica un colț al sal-

telei, vîra banii dedesubt și își vedea mai departe de taifas și trîndăveală pînă la căderea nopții. Nu putea să sufere să facă socoteli. Doar ce-și dădea osteneala să bage banii sub saltea și să scoată de-acolo ce era nevoie pentru cheltuielile familiei.

Dar pesemne că el nu era singurul care scotea, pentru că, la sfîrșitul unei luni, cînd aga veni să ceară ce i se cuvenea, zadarnic ridică vameșul salteaua, o răsturnă, scotoci peste tot : de-abia dacă găsi cîțiva piaștri și irmilici pe ici, pe colo ! Tare mîhnit, vameșul arătă omului sultanului cum stau lucrurile :

— Afaceri ioc, parale ioc, aga !

Aga, care era arab, se mulțumi să răspundă cu un singur cuvînt :

— *Maleș !* care trebuia să însemne : nu face nimic.

Și se depărtă liniștit. Decît că, într-o bună zi, Alecachi începu să bage de seamă că aga, de la o vreme, stătea cam mult de vorbă și glumea cu fetele lui la schelă. Dar, cum îngăduitorul dregător continua să răspundă *maleș !* la fiecare nenorocit de sfîrșit de lună, vameșul închise ochii la cele ce aga lua în *natură*, uită de încurcăturile în socoteală ale blestematei de saltele și își dărui toată inima sa prietenilor — pînă în clipa în care fiica sa veni să-i spună că aga o lăsase grea. Atunci părintele se îngrijoră și-l chemă pe răufăcător. Acesta zise :

— *Maleș !* Nu face nimic !

Și drese ce stricase, silind pe un biet om cumsecade să se însoare cu fata însărcinată.

Nu trece mult, și a doua fată a vameșului călcă pe urmele celei dintîi. Din nou *maleș !* și din nou un om cumsecade.

Acuma Alecachi trăia fericit : la pagubele lui lunare aga recunoscător răspundea printr-un *maleș* și trecea mai departe. Bietul părinte nu mai avea fete de dat.

Dar în schimb avea aga, tot două și el. Și acum fu rîndul feciorului vameșului să le lase grele, ca să-și răzbune surorile. După care fugi în lume, fără să se gîndească la tatăl său, nenorocitul, rămas pe-o saltea ce începuse să frigă.

Urmările acestei purtări nesocotite ar fi putut fi serioase. Aga — tocmai în dimineața aceea frumoasă în care trecea Floricica — venise însoțit de doi călăi, să-l ia pe Alecachi. Cum nu-i plăcea vorba lungă, zise doar :

— Am venit să-ți tai capul !

Vameșul auzi el bine, văzu securea, butucul și simți cum îi albește păru-n cap de spaimă.

Totuși, avu puterea să-l mai întrebe :

— De ce să-mi tai capul, agă ?

— Pentru că feciorul tău mi-a lăsat fetele grele.

— Bine, dar tu nu le-ai lăsat pe ale mele ?...

— *Maleș !* Tu nu-mi plătiseși.

— Păi, agă, ziceai că nu face nimic.

— *Maleș !* Hai, scoală-te și vino !

Floricica îi ceru îndată pașei să-l ierte pe Alecachi — ceea ce bunul pașă chiar făcu, fără altă trudă decît să ridice un deget — după care prietena noastră puse-n mîna dregătorului sultanului banii cuveniți sultanului.

— Și cele două fete care mi-au rămas grele ? întrebă arabul.

— *Maleș*, aga ! chicoti domnița din Snagov.

III

A doua zi după sosirea noastră preotul din Snagov și cîțiva enoriași de-ai lui veniră să ne spună, cu multă gălăgie, că-s bucuroși știindu-se din nou ocrotiți de „buna domniță Floricica". După care în cuibul haiducilor se făcu primul pas în luptă.

Un pas plin de haz și, pentru mine, ceva ce nu mai pomenisem.

Într-o zi coborîră dintr-o trăsură închisă doi oameni simandicoși și, la masa de prînz, li se arătă atîta cinstire, că îi făcu și mai caraghioși, pentru că erau uscați ca niște ploșnițe de casă pustie, se mișcau în felul unor păpuși trase de sfori și erau urîți de-ți venea să mori de rîs.

Eu mă prăpădeam de nu mai puteam văzîndu-i, da' Floricica mă luă numaidecît deoparte și-mi zise :

— Ștrengarule ! Învață-te să fii cuviincios ! Știi tu cine-s ăștia doi ?

— Păi văd : sperietori de vrăbii de-ale lui Cosma !

— Or fi, dar află că cel cu fes și ochelari e Hood-bei, dragoman-bașa la Poarta sultanului și cel mai bun prieten al nostru. Tovarășul lui e domnu Izidor, ovrei neamț, trimisul mai multor făbrici care or să ne dea tot ce are nevoie țara asta pentru ca locuitorii ei să nu mai mănînce cu degetele, să nu se mai culce pe pămîntul gol și să nu se mai îmbrace ca osmanlîii.



Bănuisem eu : Hood-bei era unul din cei mari și puternici cu ajutorul cărora se întemeiase averea Floricichii, dar el n-o cunoștea încă pe toate fețele. Era foarte bogat și vorbea nouă limbi, din care patru levantine. Româneasca lui însă era ca vai de lume.

Dimpotrivă, domnul Izidor vorbea românește cu ușurință, după cum se spunea că vorbește foarte bine și nemțește, franțuzește și englezește.

Tîlmaciul padișahului era și el ovrei, după mamă, și venirea acestor doi bărbați în cuibul haiducilor își avea rostul ei după socotelile pe care și le făurise femeia căpitan de haiduci. Se văzu lucrul acesta îndată ce se sfîrși masa.

În odaia plină de sofale și în care de obicei ședeau obișnuiții casei, beiul englez încremenise ca o momîie, cu ciubucul în mînă, cu ochelarii pe vîrful nasului, privind în gol și deschizînd gura ca să spună cîte un „da“ sau un „nu“. Dintre cei doi

ovrei, el era cel cu vorba „de aur“, adică de lire sterline.

Cealaltă prăjină de om — mult mai plăcut și la înfățișare, și la fire — era vioi, nu stătea o clipă locului, ci măsura odaia în lung și-n lat. Fuma țigări scumpe din Apus și rîdea de ciubucul beiului, zicînd despre el că-i o „scuipătoare de nicotină“.

De altminteri, își bătea joc de tot ce nu era apusean :

— Priviți la acest interior de femeie elegantă și europeană, zicea el : odaie care te silește să șezi turcește ! Nu vezi nicăieri un scaun ca lumea, un dulap, un bufet, tacîmuri potrivite. Românii și româncele, chiar și cei mai bogați, cu toate că se prăpădesc după limbile și învățătura apuseană, păstrează toate obiceiurile asiatice, se spală la fîntînă, se luminează cu lumînări puturoase, își culcă prietenii pe niște saltele puse pe jos. Vorbesc franțuzește și poartă șalvari. Hainele și le țin în lăzi la care umbli cu greu. E caraghios ! Și cine ! Tocmai românii, care au un proverb minunat : „ori vorbește cum ți-e portul, ori te poartă cum ți-e vorba“ !

— Sînt cu totul de părerea dumneavoastră domnule Izidor, îl aprobă Floricica. Într-o oarecare măsură sînteți un haiduc !

— Eu, haiduc ! exclamă omul fabricanților. Ați auzit vreodată vorbindu-se de un ovrei haiduc ? Oh, nu ! Și e păcat, pentru că de-ar ști neamul meu

să mînuiască armele, n-ar mai fi astăzi țapul ispășitor al tuturor ticăloșiilor.

— Am spus : „într-o oarecare măsură", și e adevărat, oare nu vă străduiți dumneavoastră să răspîndiți în răsărit deprinderi mai ca lumea, și, prin urmare, mai multă bunăstare ? Asta-i haiducia ! În sensul ăsta, Hood-bei e, de asemenea, un haiduc !

Pe bei îl trecu un fior și fu cît p-aci să scape jos ciubucul :

— Ce vrei să zici, Floricica ? Și, în orice caz, nu cumva să te apuci să spui una ca asta în fața sultanului : ar putea să-mi taie capul !

— Nici o grijă, prietene. Face ea, haiducia voastră, „revoluții", dar face să curgă și aurul în casele de bani ale țărilor apusene, pentru că dumneavoastră sînteți cei care înlesniți răspîndirea mărfurilor lor dînd împrumuturi negustorilor.

Cei doi „haiduci", liniștiți cu vorbele astea, nu mai avură altceva de făcut decît să încheie tîrgul pentru care veniseră. Izidor își lua sarcina de a așeza în țară negustori ovrei pentru feluri noi de mărfuri, Hood-bei punea la bătaie banii de trebuință, iar Floricica lua în seama ei aducerea mărfurilor de la hotarele țării și pînă în dughenele cîtorva orașe din principate.

Și așa începu pe pămîntul românesc un negoț care — pus la început pe picioare numai de ovrei — avea să devină mai tîrziu un izvor de putere romă-

nească și să ajute țara noastră să intre în rîndul statelor civilizate.

Răsplata de care-au avut parte ovreii pentru faptul de a fi mijlocit propășirea aceasta, și noi pentru că am înlesnit-o, a fost cu totul alta decît cea nădăjduită de către cei ce-o puseseră la cale.



De altfel, nu negoțul era scopul Floricichii. Ea se folosea de nevoia pe care o simțeau clasele înstărite de la noi de a trăi după moda apuseană pe de o parte și de străduințele nestăvilite ale industriilor străine care voiau să-și poată vinde mărfurile în țara noastră pe de alta, ca să-și propovăduiască ideile sale haiducești, și-anume : pămîntul să se întoarcă în mîinile țăranului, averile mînăstirești să fie împărțite celor fără pămînt, robii țigani să fie sloboziți, pedeapsa cu moartea să fie oprită, să se înfăptuiască unirea principatelor, și ocîrmuirea să se facă după lege, nu după bunul plac.

În scurtă vreme, țările mari din Apus aveau să se adune și să ceară poporului din cele două principate să-și spună păsul, să-și aleagă divane noi, care să vorbească cinstit în numele lui. Soarta poporului român de toate astea atîrna. Trebuia, deci, făcut orice pentru ca tertipurile boierilor bătrîni să fie date pe față și să fie aleși numai oameni care să țină din toată inima cu tineretul.

În scopul ăsta Floricica avu cutezanța să-nceapă lupta din două părți deodată : de jos, străduindu-se să-și facă din mulțime un sprijin ; de sus, dezvăluind cruzimea boierească și strîngînd mănunchi pe toți cei ce erau de partea poporului.

Dar cît de greu a fost să urnească din loc țărănimea îndobitocită de patru veacuri de jaf și apăsare ! Cît de greu de clintit din loc o fărîmă de omenire !

Ne-nhămasem să tragem mulțimea de partea noastră, parc-am fi fost niște porniți să creștinăm lumea. Sute de care cu boi și de căruțe cu cai se apucară să brăzdeze țara în lung și-n lat, fiecare avînd în cap un haiduc gata să se bată sau să moară pentru izbînda binelui, fiecare purtînd pe buze vorbe sfinte : „Fiți oameni cutezători ! Cereți-vă dreptul vostru ! Fiți de partea lui vodă, care vă vrea binele !“

Ani de zile-n șir am avut de luptat, pe rînd, cu ploaia și noroiul, cu zăpada și vînturile, cu fiarele sălbatice și cu căldura înăbușitoare, cu păduchii, dar ce ne-a dat mai mult de furcă a fost îndărătnicia țărănimii.

Pentru omul simplu puterea cîrmuirii orînduite e ceva ca o putere tainică, cerească sau diavolească, prea bine nu știe nici el, dar ce știe bine de tot e că-n fața ei trebuie să-și plece capul.

Măi frate de suferință, vrăjmaș al libertății mele, n-ai și tu cap, două mîini, două picioare, ca toată lumea ? Unde ți-e oare beteșugul ? De unde trebuie

să te-apuc ca să lovesc din plin în prostia ta ca stînca de tare, să te împing pe tine înainte și mie să-mi iau înapoi viața de care tu mă lipsești?



Ca fierea de amară a fost viața haiducului în zilele acelea de apostolat la care eram siliți. Hărțuit din copilărie, certat cu toți care nu sînt ca el, haiducul disprețuiește viitorul și moartea, pune preț numai pe clipa pe care-o trăiește-n libertate și își pierde răbdarea îndată ce-i ceri să-i dovedească cuiva ceva, orice-ar fi, cu vorba, și nu cu sila. El știe că înainte de a fi plecat în haiducie și-a stricat destul gura în patru vînturi, că vorba lui a fost ascultată de surzi, că s-a izbit numai de uneltele cîrmuirii din satul său. În cele din urmă, și-a zis: te naști haiduc cum te-ai naște cîntăreț. Și a rupt tot ce-l lega și-l ținea zălog de semenii lui.

Și totuși, au fost mulți care au venit de la sine să ne ajute în munca noastră aspră și grea. Erau alături de noi, și strădania lor nu era cu nimic mai prejos de-a celui ce cu ea se născuse.

Noaptea — cînd bezna ne amorțea privirile — vorbeam cu glas scăzut cărăușilor, care fumau pășind în urma carelor ce scîrțîiau. În timpul popasurilor liniștite, în mijlocul cîmpului deschis, cînd moțăiau de somn încălzindu-și spinarea rezemați de boii care rumegau, culcați, noi le vorbeam.

Nu încercam să-i cîştigăm de partea dreptăţii doar prin puterea vorbelor : le deschideam şi inima noastră, luînd parte şi ajutîndu-i fără să fim datori, la toate oboselile lor, cînd li se împotmolea carul în glod, cînd li se răsturna în vreun puhoi, cînd oameni şi vite se trudeau de moarte. În nopţile în care drumul era lesnicios, rămîneam singuri să mînăm caii sau boii şi-i lăsam să doarmă sub coviltir. Totdeauna eram gata să-i cinstim cu cîteva ocale de vin şi cîte ceva de-ale gurii sau să le dăm cine ştie ce mărunţişuri să le ducă alor lor, acasă, panglici, bucăţi de stofă, cîte o oală ciobită, bricege.

În afară de asta, aveam totdeauna grijă să ne purtăm blînd şi frăţeşte, înţelegător, cu iobagii. Iar cînd le lipsea vreo vită de jug, un plug sau aveau nevoie de ridicat un bordei, de cele de trebuinţă la măritişul unei fete, noi, care cîştigam galbenii cu grămada şi n-aveam gînd să strîngem avere, le veneam în ajutor.

Uneori, în însufleţirea lor nesocotită, căpeteniile haiducilor şi Domniţa din Snagov dădeau buzna în satul unde se întîmpla să ne odihnim, se amestecau între nuntaşi sau la botez, jucau cu foc şi aruncau galbeni cu pumnii :

— Fraţilor ! strigam noi atunci celor cu chipuri brăzdate de suferinţă, priviţi cît de frumoasă ar fi viaţa pentru toată lumea de nu v-ar asupri boierii ! Prindeţi un pic de inimă şi doborîţi fiarele ! Noi vă vom ajuta !

IV

O dată cu această muncă ascunsă, se ducea la Snagov o alta, care avea mult mai multă greutate. Ca să dea pildă de modele apusene pe care voia să le aducă în țară, Floricica schimbase cu totul înfățișarea dinlăuntru a casei. Altfel se îmbrăca acum, altă mobilă cumpărase, ba mersese pînă acolo că între tacîmuri, la masă, pusese un cleşte pentru zahăr, tot lucruri de Viena, Paris, Drezda sau Lipsca. În locul faimosului sufragiu țigan al boierului român, biet rob care-şi sufla nasul cu aceleaşi degete cu care îndată după aceea amesteca salata stăpînului, venise unul căruia i se zicea „bucătar-şef".

Odăile de dormit le dichisise cu paturi de lemn scump sau de tablă lăcuită, avînd pictate pe ele fapte din istorie, de-ale străinilor şi de-ale românilor. Dacă la aceste schimbări din casă mai puneai şi farmecul gazdei, care ştia să primească chiar ca o adevărată domniță şi să arate mîndră şi frumoasă în orice găteală apuseană, puteți să vă

închipuiţi faima pe care şi-o făcu casa haiducilor într-o ţară în care nu lipseau nici bogătaşii, nici pofta de strălucire, ci numai oameni care să ştie cum să se apuce de treabă, şi mijloace cu care dorinţele lor să poată fi împlinite fără bătaie de cap.

Floarea Codrilor deschidea larg uşa casei sale cui voia s-o vadă şi spunea că-i gata să-i alcătuiască oricărui boier o casă aidoma.

Începură să curgă vizitatorii, şi cu ei şi cumpărăturile, din toate colţurile principatelor. „Curtea" de la Snagov se asemuia acum, la primirea musafirilor, cu cele ale domnitorilor. Zi şi noapte trăgeau la scară caleşti cu şase sau opt cai, şi vedeai cinstite bărbi albe (cum purtau numai boierii de cin înalt) sau mari dregători cu nevestele lor pirpirii, catadicsind să primească ospitalitatea „negustoresei", a „intrigantei", a „aventurierei" — cum spuneau despre ea boieroaicele între ele, despre această gazdă ce le ajungea în bogăţie şi le întrecea în purtări alese.

Floricica, cu surîsul pe buze, frumoasă şi meşteră ca pariziencele atît de invidiate de femeile din vremea aceea, primea musafirii, le arăta casa, lucrurile, dădea serbări strălucite şi fermeca pe toată lumea.

Dar nu ăsta era scopul ei.



Dacă — în mijlocul serbării — vreuna din bărbile protipendadei, rătăcind prin casă, ar fi greşit

ușa, ar fi dat cu siguranță peste barba patriarhală a lui Ilie înțeleptul, care, cuminte, dar neînduplecat, aștepta, așezat turcește, împlinirea dreptății pe acest pămînt.

Aștepta și îmbătrînea : era păzitorul bunei-cuviințe în casa haiducilor.

Aspru nu era, ci îngăduitor, înțelegea totul, ierta totul, și veghea lui și-o împlinea liniștit, cu ochii blînzi, cu urechile la pîndă, cu fața senină.

N-are a face ! Blîndețea asta, măsura asta, seninătatea asta ne aminteau cu-atît mai mult că Ilie era de față la serbare, întocmai cum pe vremuri Cosma făcea ce-i plăcea, dar pica apoi întotdeauna în ghearele tăcerii „plicticoase" a haiducului-profet.

Fără îndoială, Floarea Codrilor nu era Cosma ; iar eu, Ieremia, îmi dădeam silința să fiu cît mai puțin cu putință fiul lui. La Snagov noi doream din tot sufletul să-l întrecem pe Cosma în haiducie, dar am fi putut oare să înăbușim mai bine decît el strigătele inimii ? Poți oare să vrei binele lumii fără să guști din bunurile vieții ? Cu alte cuvinte, poți fi un haiduc trist ?

— Veseliți-vă și vă bucurați ! striga Floricica haiducilor călători care se întorceau din hagialîc, din mijlocul poporului. Mîncați și beți, iubiți și băteți-vă cu inima deschisă, să poată toată lumea să vă ia de pildă. Petrecînd astfel, n-aveți de ce să vă rușinați : cel ce nu împiedică pe alții să

trăiască și luptă pentru fericirea tuturor, are dreptul la tot ce-i poate da viața!

Casa noastră — cuib de dragoste — atrăgea puzderie de fete și băieți cum atrage lumina gîzele, și Floricica le spunea :

— Rupeți cu trecutul! Nu mai călcați pe urmele părinților! Nu-i morală morala după care se prăpădesc bătrînii. Nu-i morală acolo unde stăpînesc lăcomia și ura. Fericire, nici atît, pentru că nu poate cineva să zădărnicească nepedepsit legile vieții : asemenea chefuri îți dau o neliniște care, fără greș, schilodește sufletul și te face să spui : n-am nici un rost în viață.

Și ca să dovedească că ea avea, domnița de la Snagov arăta tuturor calea nouă de urmat.



Această „cale" nu era prea departe de casă și ducea pe apă. Ca din întîmplare se aflau acolo, la îndemîna tuturor, vreo duzină de bărci cu bănci și perne, ca să fie mai plăcută plimbarea. Și cum să nu uiți de ură? Cum să te mai împotrivești acestui farmec al lacului în luna lui august și-n nopțile de basm?

În fiecare zi alți oaspeți se adăugau celor din Snagov, veniți de la București, în calești sau călare, pentru o după-amiază și o seară. Se vorbea cu aprindere despre treburile țării, și în vorbă

intrau și bărbați și femei. Floricica lupta ca o leoaică să-și facă noi prieteni cu trecere, dar cu încetul oboseala și căldura domoleau zarva ; glumele, drăgostirile luau locul taifasurilor politice. Bătrînii se duceau la culcare. Stăpîna casei lua de braț pe hatmanul Miron cel voios și dispăreau.

Ilie, de la locul său, care privea spre lac, zărea prima barcă desprinzîndu-se de țărm și alunecînd spre larg. Nu spunea nimic, dar gîndea multe.

Alte perechi o urmau fără să piardă timp. Una cîte una, bărcile se depărtau, alunecau pe fața netedă și lucioasă a lacului, se afundau în umbra nopții, către ostroavele pline de liniște, către malul pustiu din față. Musafirii singuratici se întorceau acasă ultimii.

Atunci, tinerele țigănci slujnice stingeau toate luminile. Casa haiducilor, cu ușile și ferestrele larg deschise, se cufunda în întuneric răspîndind miresme tulburătoare, părînd mai mare decît era.

De la locul său Ilie vedea astea toate, și mai vedea și cele ce urmau, căci era și o urmare : poate cea mai frumoasă parte a serii.

După ce capii uneltirilor se făceau nevăzuți, răsăreau din toate părțile, ca șobolanii, haiducii aflați la odihnă. La șuierăturile lor înfundate, vreo șase țigăncuțe frumușele, slujnicuțele care stinseseră luminile, soseau alergînd, desculțe, cu ochii larg deschiși în beznă, înfiorate de dorință.

Dacă mai erau bărci, perechile de îndrăgostiţi porneau cu ele, care cum apucau. Ceilalţi, pentru că nu mai aveau cu ce să umble pe apă, luau, vrînd-nevrînd, calea pădurii.

Trăsnilă, bulibaşa, îl alegea totdeauna pe acesta din urmă : apa nu-i plăcea.

Ajuns portar de casă mare ce n-avea nici gard nici poartă, Trăsnilă aştepta să se mistuie în noapte şi stăpîni şi îndrăgostiţi ca să-l văd, din chioşcul unde stăteam să-mi fumez ciubucul, apărînd în fugă uriaş şi negru, în braţe cu o păpuşă mare şi vie. O mîngîia, îi şoptea cu glas duios cuvinte neînţelese şi se afunda cu paşi de urs în taina pădurii.



În atmosfera încropită a nopţii şi luminat de lună, cerul scînteietor părea, printr-o minune, mai înalt decît aievea. De departe, de foarte departe, clopotul Mînăstirii Snagovului cea mică şi veche îşi trimitea glasul său limpede de aramă, pe care copacii, stuful, lacul îl ascultau într-o cucernică neclintire.

Era ceasul în care Marinula, fericită, ieşea la braţ cu iubitul ei, un ţigan înfocat, vizitiul Floricichii, care avea şi glas frumos. „Bujorul“ avea şi ea darul cîntatului. Amîndoi — mergînd unul lîngă altul, cu capetele date puţin pe spate, cu

pîntecele înainte — dădeau drumul cîntecului lor preferat :

Și dușmanii s-au vorbit
Să ne prindă-n așternut,
Să ne lege cot la cot,
Să ne plimbe-n satul tot !

Izbucneau rîsete la balconul în care Alecachi, fostul vameș, și Evghenia, „călugărița fără voie", tînjeau în lumina lunii.

Erau nedespărțiți, mai ales pentru că Evghenia nu se mai sătura tot descosîndu-l pe Alecachi, cum era să-și piardă capul.

O auzeam, noaptea, întrebîndu-și, pentru a nu știu cîta oară, tovarășul de restriște :

— Ți-a fost tare frică, Alecachi, atunci, la fîntînă ?

Iar celălalt, răspunzînd ca de obicei :

— Tare... tare frică... Evghenia !

Uneori, după ce alaiul perechilor îndrăgostite se isprăvea, Evghenia se ducea la geamul lui Ilie și-l întreba, fără nici un fel de răutate :

— Ce zici, Ilie, de *oamenii ăștia ?*

— Ce să zic... zic că petrec... pentru binele poporului.

V

Cînd Ilie spunea că în cuibul haiducilor „se petrece... pentru binele poporului", poate că în vorba lui cinstită se strecura și un dram de zeflemea.

Dar spunea adevărul.

Bucuria deschisă place tuturor și, în fundul sufletului, chiar și prefăcuților, pentru că trebuie să crezi mai puțin în răutatea omului decît în prostia lui.

Însemnătatea pe care a căpătat-o, în doi ani, Snagovul, în ochii unei boierimi înapoiate, potrivnice oricărei idei de propășire, e dovadă că pînă și cei răi ajung să se încredințeze că inimile celor înclinați spre plăceri sînt inimi de om bun.

La vremea aceea — vremea biruinței Franței și Angliei asupra Rusiei țarilor, în Crimeia — pînă și boierii cei mai îndărătnici și mai trufași sfîrșiseră prin a călca pragul casei noastre și a recunoaște măcar atît : că Floricica avea inimă curată și cuget cinstit. Nu se dădeau bătuți, pentru că setea lor de măriri — gărgăunii domniei, cum se zicea — îi

stăpînea pe toţi, dar înrîurirea noastră asupra minţilor mai luminate era neîndoielnică şi, printre acele minţi luminate avurăm într-o seară bucuria să numărăm doi musafiri noi de mîna întîia.

Unul era abatele Uhrich, francez din Lunéville, profesor pe la boieri mari de-ai noştri, iar celălalt, consulul Franţei, sosit la Bucureşti de curînd. Părerea ăstor doi bărbaţi atîrna în balanţa trebilor ţării mai mult decît toate sforăriile boierimii înapoiate.

Fericită de venirea lor, gazda îi primi cum ştia ea mai frumos, fără să meargă însă pînă la linguşire. Ea ştia că acel ce se simte tare pe puterea sa de jertfire poate să-şi îngăduie să ţină capul sus şi să spună lucrurilor pe nume.

Nici în seara aceea ea nu se ferise să spună adevărul în faţă.



Eram în toiul iernii, în ajun de Anul nou. Zăpadă pînă la genunchi, sănii cu zurgălăi, viscol de trosneau pietrele. Lacul, cîmp de cristal întins şi gol.

În sala mare de primiri, înţesată de musafiri, *unioniştii* şi *separatiştii* se hărţuiau cît le poftea inima. Abatele Uhrich, aşezat într-un colţ, arăta consulului pe „năimiţii Rusiei“ şi îl lămurea cu mersul treburilor din principate :

— Sîntem într-o țară în care toată lumea vrea să domnească, îi spunea el. Puțin le pasă oamenilor ăstora dacă vrăjmășiile lor lăuntrice fac principatele de rîs și aduc poporului nenorocirile cele mai amare. Fiecare boier vrea să ajungă la scaunul domnesc și să rămînă cel puțin șase luni. Asta se cheamă aici *a fi vodă*. Așa stînd lucrurile, e de înțeles că unirea celor două țări nu le vine la socoteală.

Floricica știa că abatele Uhrich era om drept și că diplomatul francez se afla de partea „uniriștilor", dar acesta nu știa în ce măsură se putea bizui pe sprijinul lor. Din pricina asta, înainte de a întinde vorba, ea se ținu puțin deoparte și cîntări cu fereală pe abate și pe celălalt franțuz.

Acesta, ca toți diplomații, se plictisea, dar nu arăta. Privirea lui curioasă și jucăușă iscodea mai mult coconetul numeros și strălucit la frumusețe. Consulul era încă tînăr și părea a fi cam zeflemist.

Dimpotrivă, abatele Uhrich — om în vîrstă, mărunt și slab — era cunoscut, de vreo douăzeci de ani de cînd tot călătorea prin țările române, ca unul pătruns de credința creștină și înflăcărat apărător al popoarelor asuprite. Haiducii, care nu iubesc pe preoți, auziseră vorbindu-se de bunătatea lui și, nefiind în stare să-i țină minte numele, îi ziceau *popa-haiduc*.

Îmi părea bine că-l vedeam. Fața lui cu brazde adînci îmi plăcu. Grija pe care o arăta treburilor noastre îl ridica în ochii mei. Într-adevăr, nu poți

să nu prețuiești oameni de felul ăsta, fie ei și preoți. În după-amiaza aceea de sfîrșit de an abatele Uhrich m-a uimit prin amestecul lui plin de curaj în certurile noastre și-l îndrăgii.



Prilejul s-a ivit de la sine.

Tocmai se servea ceaiul. Potrivnicii noștri fură uluiți de frumusețea ceștilor de porțelan fin de Saxa. Bătrînul boier Daniil Crăsnaru, vestit de bogat și fălos ce era, fruntașul „separatiștilor", nemaigăsind altele de spus, socoti nimerit să se agațe de acest biet amănunt ca s-o încurce pe Floricica, arătînd că una spune, alta face :

— Iată cum vă dați pe față adevăratele simțăminte, rosti el cu glas tare, ridicînd o ceașcă în mînă. Te fălești c-ai fi prietena poporului, dar luxul matale întrece cu mult pe al nostru : unde vezi deosebirea între ceea ce sîntem noi și ceea ce ești dumneata ?

— Eu văd o deosebire, văd chiar mai multe, răspunse gazda, care fierbea de furie cu toate că pe față purta o liniște stăpînită.

În tăcerea care se făcu, toate privirile, prietene și dușmane, se pironiră pe Floricica.

— E-adevărat că luxul meu întrece pe al dumneavoastră, care sînteți — mai cu osebire dumneavoastră, boier Crăsnaru — de o sută de ori mai bogat decît mine : căci nu sînteți oare dumnea-

voastră stăpînul pe viața și moartea a cincizeci de comune de țărani, cuprinse toate numai într-o singură moșie, care acoperă zeci și zeci de mii de pogoane de pămînt, păduri, eleșteie, pășuni ? Mii de robi asudă numai pentru dumneavoastră : ei n-au cămașă, iar dumneavoastră, tocmai dumneavoastră vă plîngeți că n-aveți o farfurie de porțelan !?

Nu credeți că asta-i o deosebire ? Care-s oamenii care trudesc pentru mine și care ar avea să se plîngă de ceva ? Și ce am eu afară de casa asta ? Pămînt ? Păduri ? Eleșteie ? Sînt ale țăranilor. Eu plătesc tot ce iau. De unde iau banii ? Plătesc cu banii voștri, ai boierilor, pe care-i dați „negustoresei" ce mă aflu a fi și pe care o disprețuiți, dar care, cu toate astea, vă arată cum să trăiți.

În toată adunarea izbucniră rîsete, amestecate cu vorbe dușmănoase. Crăsnaru vru să răspundă. Floricica îl opri cu un semn viguros.

— S-avem iertare ! Am dreptul să mă apăr. Ați vrea să-i faceți pe oamenii de bună-credință să creadă că sînt o jecmănitoare. Ei bine, nu ! Ceea ce vedeți aici e de folos și e și frumos ; toată lumea are dreptul să lupte cinstit ca să învingă urîțenia vieții și să se bucure de frumusețea ei. Dacă v-ați mărgini numai la „lux", n-ar mai exista robie, și nici pălmașii n-ar mai trăi ca niște ticăloși.

Dar, în timp ce dumneavoastră nu știți nimic, nici de felul în care se poate trăi în viață, nici de

curățenia trupului, eu v-am văzut, la Constantinopol, zvîrlind mii de pungi de aur pentru ca să căpătați scaunul țărișoarei ășteia, așa cum se cumpără un măgar ! Nu știți să vă spălați ca lumea, dar vreți să fiți domnitori ! Și ce faceți, o dată ajunși să încălecați principatele ? Vindeți la mezat dregătoriile celor mai fioroși jefuitori, celor mai groaznici schingiuitori ai neamului, care l-au adus la halul de îndobitocire de azi !

Și măcar sînteți fericiți făcînd asta ? Uitați-vă la răbojul înfricoșător al faptelor voastre : nu e unul dintre boieri să nu-și aibă om din neamul lui îngropat fără cap ! Chiar domnitorul de azi al Moldovei, unul dintre cei mai de treabă, își are bunicul ucis la Poartă, și-n timp ce tatăl îi odihnește ciopîrțit în biserica Sfîntul Spiridon, capul îi putrezește în cine știe ce hazna din Constantinopol !

Unde-o s-ajungeți pe calea asta ? Ce vă mai trebuie ca să vă săturați de deșertăciuni și de jecmăneli ?

Boieri ! fiți oameni, fiți cîrmuitori de treabă, și poporul vă va îngădui să mîncați și din farfurii de aur dacă vă face plăcere !



În mijlocul larmei *separatiștilor*, Daniel Crăsnaru se ridică să plece. Abatele Uhrich îi puse mîna pe umăr :

— Ați vrea, domnule Crăsnaru, să ascultați vorbele unui străin ? Dumneavoastră mă cunoașteți și, la drept vorbind, știți că pe lîngă francezi, îmi sînteți compatrioți și dumneavoastră, românii. Dar, dacă am fost profesor al românilor bogați, am fost totdeauna și prieten al românilor săraci. Chiar ceva mai mult : în nădejdea că voi putea fi de folos acestora din urmă, mi-am închinat toate puterile învățăturii celor dintîi.

Ei bine, trebuie să vă mărturisesc că nu sînt mulțumit ! Nu aduc învinuiri cuiva anume, dar nu am încotro : sînt silit să văd că lucrurile au ajuns într-o stare de plîns. Mi-am jertfit un sfert din viața mea să învăț carte doi fii ai unui principe domnitor pe care îl cunoaște toată lumea. Unul din ei un smintit ; cealaltă beizadea e și mai rău. Pesemne ca să cinstească o față de abate și de dascăl, s-a apucat să plimbe în fiecare dimineață în spinare un vițel ! Și are dorința de a face treaba asta în fiecare zi, pînă ce vițelul va ajunge bou, după pilda lui Milon din Crotona.

Așa că nu pot spune că nu simt o oarecare amărăciune cînd aud că mi se zice „dascălul lui beizadea-vițel". Pentru a ajunge la asemenea isprăvi nu era nevoie să vină cineva să mă aducă de la Lunéville ! Și nicăieri în principate învățătura Apusului n-a dat roade mai frumoase.

Se vorbește franțuzește mult. Tinerii își spun, toți, ciraci ai lui Voltaire. Bătrînii se întrec în a face danii bisericilor. Cu toate astea, între o cinstire

adusă lui Voltaire și o pomană în numele lui Cristos, țiganul bucătar e întins la scară și bătut la spate cu biciul. Pentru cea mai mică greșeală, cincizeci, o sută sau două sute de lovituri ! Am văzut robi bătuți doar pentru că boierul era furios și n-avea pe cine să-și verse veninul.

Dar chestiunea robiei e mult mai gravă. Nu cred că vă dezvălui o taină spunîndu-vă că aproape toți boierii, tineri și bătrîni, se „slujesc" de tinerele fete de țigan *și chiar și de femei căsătorite în fața altarului,* fără să-și dea seama de fărădelegea pe care o făptuiesc, fără să se sinchisească de chinurile sufletești ale sărmanilor soți și logodnici, care, chiar dacă sînt robi, sînt totuși oameni. Ceva mai mult : oaspeților pe care îi primesc la țară acești buni creștini le trimit în fiecare seară femei și fete de țigan ca „să-i frece pe picioare" pe boierii gata să adoarmă. Frumos frecat !

Aceleași obiceiuri sînt în mare cinste și la mînăstiri, cuiburi de ticăloșie, adevărate haremuri ! Țiganii sînt împerecheați ca vitele, iar la vreme anume hotărîtă li se iau femeile, fetele, viața.

Cît despre țăran — acest rob pe care stăpînul nici nu-l hrănește, nici locuință nu-i dă, și care, după ce i s-a răpit pămîntul, nu e *liber* decît să crape de foame — pe el boierul nu-l cruță nici cît pe țigan. Știe toată lumea că acum douăzeci de ani, cînd cu faimosul Regulament organic, contele Kiselef s-a arătat față de țăran, în felul său, mult mai omenos decît toți patrioții români la un loc :

acest general rus, deși aghiotant al unui țar absolutist, ca un adevărat cirac al lui Voltaire ce era, a făcut tot ce-a putut pentru ca să-i hotărască pe boierii moșieri să mai slăbească nițel chinga, dovedindu-le că la origine strămoșii lor nu erau decît niște *căpetenii* ale obștilor de țărani și că au ajuns astăzi *proprietari prin uzurpare*. N-a putut să facă nimic : *străinul* cu vederea pătrunzătoare și cu inima largă s-a lovit de lăcomia „națională“ fără margini a boierimii și s-a lăsat păgubaș.

Iată cîteva adevăruri, domnilor ! Întoarceți-le pe toate fețele, tot adevăruri rămîn.

Și acum, îngăduiți-mi să vă mai mărturisesc, fățiș, că prețuiesc această casă pe seama căreia am auzit spunîndu-se atît de mult rău și atît de puțin bine : cugetul curat al stăpînei sale mi-a permis și mie să vorbesc la rîndul meu pe față și să rostesc cu glas tare ceea ce totdeauna am gîndit.



În fața acestui puternic glas al Apusului, dușmanii noștri dădură îndărăt. Nimeni nu cuteză să răspundă. Copleșit, Daniil Crăsnaru se așeză la loc. Toți se simțeau apăsați de o stînjeneală lesne de înțeles. Se făcuse noapte.

Deodată se auzi din curte zgomot mare — strigăte de căruțași, sunete de clopot, pocnituri de bici — și cei de față tresăriră. Consulul, care era aproape

de fereastră, încercă să pătrundă întunericul cu ochii. Surîzătoare, Floricica îi spuse :

— Nu vă neliniștiți, domnule consul ! Nu trebuie să v-așteptați numai la rele.

Continuînd să privească, consulul zise :

— Văd lucruri destul de ciudate : un plug pe zăpadă... Doi boi albi, minunați... Totul numai panglici... Și șase țărani... Unul bate clopotul și vorbește de zor, lîngă ușă ; trei plesnesc din bice și alții doi muștruluiesc o doniță care muge ca un taur. Și, întorcîndu-se către gazdă : Ce-i toată comedia asta ?

— E „plugușorul" nostru tradițional... Sîntem în seara de Ajun. În seara asta țăranii merg din casă în casă, să facă urări de belșug plugarilor. Omul care urează ne povestește despre isprăvile „fratelui său mai mare" Traian, frate cu optsprezece veacuri mai mare, dar care mai trăiește în amintirea povestitorului. De n-ar fi decît ca să pătrundă această poveste încîntătoare, lungă de cinci sute de versuri, și tot merită să învețe cineva românește !

Consulul se ridică să plece, și la fel făcu și abatele Uhrich. Dînd mîna cu Floricica, primul spuse :

— Sînteți un popor uimitor și meritați o soartă mai bună. Faceți-vă datoria : puteți să vă bizuiți pe sprijinul Franței !

VI

Valul de mînie în dorul de mai bine ce se ridica de peste tot ne aduse, în primăvara lui 1856, două biruinţe mari : înlăturarea pedepsei cu moartea şi dezrobirea ţiganilor.

Domniţa din Snagov se hotărî să prăznuiască într-un fel nemaipomenit primirea în rîndul oamenilor liberi a celui mai vesel popor de pe pămînt. Ea trimise prietenilor noştri şi chiar şi unor potrivnici simpatici un răvaş în care spunea :

„De astăzi într-o săptămînă Floricica dă un ospăţ în cinstea dezrobirii ţiganilor. Dacă această faptă bună v-a bucurat, poftiţi să înfrăţiţi bucuria dumneavoastră cu a celorlalţi.“

Se ştie că bogaţii mănîncă adesea în cinstea săracilor, dar sărbătoriţii nu sînt niciodată poftiţi la aceste mese date în cinstea lor.

La serbarea de la Snagov obiceiul fu răsturnat. Masa stăpînilor avea douăzeci de tacîmuri. Cea a

ţiganilor, o sută. Şi amîndouă alcătuiau o singură masă, întinsă aproape de lac, pe iarba proaspăt răsărită.

Fireşte, înainte de a se aşeza la masă, ţiganii trebuiră să se spele cumsecade şi să se îmbrace cu ce aveau mai bun pentru că un alt obicei vrea ca boierii de neam să nu rabde în vecinătatea lor pe omul care munceşte, asudă şi pute. Şi cu toate că amărîţii irosiră tot săpunul din Snagov ca să poată fi răbdaţi timp de un ceas la masa stăpînilor, în clipa cea mare a fericirii au fost totuşi destule nări preagingaşe, care nu şi-au putut opri strîmbătura pe care o fac oamenii născuţi în puf cînd sînt luaţi pe neaşteptate.

Floricica (din bunătate, bineînţeles, şi pentru că tot învăţul are şi dezvăţ) se apucă să-i spele labele lui Trăsnilă şi să-i taie unghiile noroioase ; treabă îndeplinită în faţa şatrei întregi şi care-i cîştigă pe veci inimile neamului ţigănesc. Apoi, la masă, îl aşeză la dreapta sa şi îl sfătui „să nu vorbească şi să nu bea cu gura plină ; să nu se plece prea mult peste farfurie, să nu plescăiască, şi, mai ales, să nu-şi bage degetele în sos şi apoi să le sugă“ — îndrumări care îl scoaseră din fire pe vătaful curţii şi îl făcuseră să strige din fundul inimii :

— D-apoi, domniţă, mai e asta libertate ?!

Strigătul lui de amărăciune înveseli pe oaspeţii întristaţi de nivelarea trecătoare şi răspîndi un pic

de veselie. E în firea omului să-şi întreacă semenul, chiar şi-atunci cînd e vorba de rumegat.



La sfîrşitul mesei Floricica spuse :

— Acuma, Trăsnilă, am vrea să ascultăm o poveste ţigănească ; ştii vreuna ?

Trăsnilă, voios, simţindu-se la largul său, răspunse :

— O poveste ţigănească ? ştiu una, a mea, dar mă tem că-i prea *omenească*.

— Foarte bine, spune-o !

— Iată, *cinstiţi boieri*. Să nu vă aşteptaţi la ceva care să vă înveselească. Ţiganii sînt adesea buni la asta. Dar eu nu. Şi nu-i din vina mea.

Începutul poveştii mi-aduce aminte de vestita zicală românească : Ţiganu cînd s-a văzut împărat mai întîi pe tat-su l-a spînzurat !

Săracu de-mpărat ! Trebuie să fi avut un tată ca al meu. Şi dacă eu nu l-am spînzurat, de, n-a fost pentru că n-am avut poftă. Cît despre împărăţie, m-aş fi lipsit de ea.

Taică-meu e un boier român dinspre părţile Calafatului. Trăieşte şi azi şi-i gras şi sănătos tun. Nu mă are numai pe mine de fecior : a adus pe lume o grămadă de ţigani, băieţi şi fete, şi pentru treaba asta nu prea avem de ce să-i mulţumim, pentru că n-a făcut nici el altceva decît ceea ce fac toţi boierii : a lăsat borţoase toate fetele mari

din șatra peste care era stăpîn și despot. Și cîinii tot așa fac, dar parcă mai cu obraz.

Despre el știam atîta (ce-mi povestise mama, într-o zi, pe ploaie) : că moștenise toată averea de la tată-său, pe cînd era tinerel de tot, de-abia întors din școli străine ; că niciodată n-a vrut să se însoare „pentru că femeile își înșeală bărbații" ; că venise de la franțuzoaice scîrbit că se dădeau cu parfum și că se prăpădea după fete de țigan.

Cînd am deschis și eu ochii și-am priceput starea noastră, a robilor, de ocară și jale, el era în plinătatea puterilor. Ceva mai tîrziu, cînd să fi avut eu vreo optsprezece ani, l-am auzit într-o zi strigînd, arătîndu-ne o țigancă frumoasă :

— Cine s-o atinge de Profirița o să mănînce o bătaie soră cu moartea ! De azi înainte ea nu mai muncește !

Se știa ce înseamnă asta. Crezui că-i pot răspunde pe dată și, scoțîndu-mi căciula :

— Stăpîne ! Să-ți dea Dumnezeu zile fericite fără număr, cum fără număr poți avea fete frumoase, dar pe Profirița lasă-mi-o mie. E-a mea, și mă vrea și ea pe mine !

Am spus asta pe nerăsuflate, și-ndată șatra s-a apucat de bocit, așa cum e obiceiul la moartea cuiva. Femeile își smulgeau părul din cap. Bărbații scuipau de ciudă :

— Ptiu ! Țigan tîmpit ! O să-l omoare !

Tatăl meu, stăpînul, coborî treptele și mă întrebă :

— Nu cumva te-ai atins de Profirița ?

— Nu !

— Norocu tău !

Apoi, către logofăt :

— Trage-i cincizeci de bice.

Profirița se aruncă la picioarele lui și-l rugă, așa, cu toată duioșia ei de fată de cincisprezece ani, să mă ierte, dar inima tatălui ăstuia nu se înduioșă și-mi primii tainul. N-am simțit nimic pentru că putusem în timpul ăsta să fiu cu ochii-n ochii Profiriței, care scăpărau scîntei.

N-aveam s-o mai văd atît de curînd : fu dată pe mîna unei țigănci bătrîne, pusă să îngrijească de trupurile fetelor pregătite pentru patul boierului, și eu am plecat a doua zi de dimineață, cu alți zece robi, bărbați și femei, păziți de un zbir cu harapnic. Eram făcuți „danie" stareţului unei mînăstiri, tare departe de Calafat, și am ajuns acolo numai după o săptămînă de umblet. Tata despărțise pe bărbat de nevastă, pe mamă de copil, pe logodnic de logodnică, și rămăsese de piatră la strigătele și lacrimile noastre, cum se rămîne și la behăitul oilor cînd li se iau mieii.

Eh ! Cinstiți boieri ! Știți dumneavoastră că din toate relele pe care le înduram — bici, lanț, coarne de fier, silnicirea femeilor noastre — despărțitul ăsta ne era cel mai greu de răbdat ?

Blestemați să fie în vecii vecilor, din tată-n fiu, pînă-n fundu mormîntului, ăi care ne-au schingiuit în felul ăsta.

Doi ani de zile, la mînăstire, nu ne scăpau din ochi. Nu era chip să te depărtezi un pas, la munca cîmpului, să-ți faci și tu nevoile, fără să strige cineva îndată după tine și să te bată. După aceea, cînd văzură că și peste inimile noastre, a celor din turma cea nouă, se așternuse uitarea, ne-au lăsat ca și pe ceilalți.

Dar eu n-o uitasem pe Profirița mea. Zi și noapte numai pe ea o vedeam. Îmi ardea pieptul parcă-mi plimba dracul jăratec încins pe el. Într-o seară am încălecat pe-un cal bun din grajd și-am pierit ca o nălucă.

Am gonit fără răgaz, peste cîmp și prin păduri, pînă dimineața, cînd sărmanul cal căzu mort. I-am luat căpăstrul, i-am sărutat copitele și-am luat-o la picior cît am putut, dar nu mersei mult, că trebui să mă descurc altfel. Într-o fîneață era o herghelie păzită de doi țigani care jucau arșice. Mi-am zis : „Cu-atît mai rău pentru ei !" și, apropiindu-mă tîrîș, apucai o iapă de coamă de crezu că i-a sărit dracu în spinare și era să mă omoare. Bieții țigani urlau :

— Stai, măă ! Că ne omoarăă !

— Faceți și voi ca mine ! aruncai vorba lipit de spinarea calului.

Chiar în seara aia dam tîrcoale prin preajma curții cîinelui de tată. Era pe vremea cireșelor. Profirița știa că eu o chemam făcînd cum face cucul. Îmi îndoii limba și fluierai în noapte. Za-

darnică așteptare... Mai fluierai din nou... Nimic. „M-a uitat. Acuma-i cu boieru!" îmi ziceam eu.

Mă durea inima de-mi venea să mor. Oboseala, foamea mă doborîră. Căzui jos și dădui drumul căpăstrului și iepei: du-te dracului!

Îmi trecea prin cap să dau foc casei și după aceea să m-arunc într-un puț. Dar, Doamne! Ce bine-i să trăiești! Aveam douăzeci de ani, viața mi-era dragă, ca oricărui țigan. Și, la urma urmei, de ce să cred atît de repede că Profirița m-a uitat?

Gîndul ăsta bun îmi îngreună pleoapele și adormii pe cîmp.

. . . .

Mă deșteptai anevoie, cu obrazul scăldat de lacrimile Profiriței mele. Ea plîngea de mult pe pieptul meu. Zăpăcit de somn, o strînsei în brațe. Nu mirosea frumos; i-am pipăit atunci mîinile și picioarele: erau crăpate.

— Nu mai ești cu boieru? am întrebat-o.

Sărăcuța se tîngui:

— M-a trimis la muncă la o lună după plecarea ta, dar nu de asta mă vait... M-a schilodit... Mă doare pîntecele. Sînt frîntă de dureri. Aseară credeam că mor. De asta n-am putut ieși îndată. Dar tu? Ai fugit de la mînăstire... Coarnele de fier și lanțurile te așteaptă...

Nu i-am răspuns nimic. Bolnavă, mi-era și mai dragă, și nu mă mai săturam ținînd-o strîns în brațe.

Profirița se duse să-mi aducă ceva de mîncare. Ne adăpostirăm într-o căpiță de fîn pînă ce „Cloșca cu puii" porni către apus, și-apoi, mînă în mînă, ne pornirăm spre Dunăre. Mi-am găsit iapa pe drum. Se lăsă prinsă de căpăstru și ne-a mai fost o dată de folos, pentru că la urmă am dat-o barcagiului să ne treacă dincolo.

Ajunsesem la Vidin. Pămînt bulgăresc. Tot Turchia.

Cînd am văzut, la lumina zilei chipul adevărat al Profiriței, m-a apucat groaza. N-o mai puteai cunoaște : slabă, cu ochii în fundul capului și arzînd de friguri, cu buzele albite, mersul tîrșiit, frîntă de șale. La fiecare sută de pași trebuia să se oprească în marginea drumului.

Odată, cînd eram opriți așa, a dat peste noi chehaia Leonte, mîrșavul care avea să mă bage-ntr-o belea mai afurisită ca toate.

Era în trăsură. Alături de el, o bulgăroaică tînără și frumoasă, dar tristă să-ți rupă inima. Pricepui că era unul din ăi mari de la Vidin, mă sculai în picioare și scosei căciula. Opri trăsura și îmi făcu semn să mă apropii.

Era bătrîn, cu privirea sălbatică, cu fața mîncată de sfrenție. Nu mi-a plăcut de loc.

— Cine ești ? Ce cauți pe-aici ? mă întrebă el pe turcește.

Avea dreptate să mă întrebe : ce pot să caute doi țigani așezați la o margine de drum ? Vezi vreodată

măgari, boi, umblînd așa, fără stăpîn? Și, de-i vezi, îi iei, vite sau țigani, ce-or fi!

Asta și făcu, după ce-i răspunsesem:

— Sîntem pe-aici... de azi-dimineață... Femeia mea e bolnavă...

— Veniți după mine, pe urmele trăsurii! îmi strigă el cu răutate.

Trăsura porni în pasul cailor. Mergînd după ea îi spusei Profiriței:

— Cred c-am căzut din lac în puț.

Și așa era. Picasem în mîinile unui călău: cîinele de tată-meu lăsa fetele grele sau le îmbolnăvea, pe urmă le gonea; chehaia Leonte le ucidea cu mîinele altuia.

Trecu o săptămînă. Noi n-aveam încă nimic de făcut. Ajungînd la curte, chehaia îmi arătase un bordei:

— Să stai acolo. Pînă una-alta, fără muncă: să-ți îngrijești nevasta. După asta ai să-mi faci *o treabă* și o să puteți pleca.

Am crezut c-a dat norocul peste noi și i-am sărutat poala hainei, dar apoi, zi după zi, ne miram de tristețea curții ăsteia, unde nici un rob nu cînta, nu juca și unde slugile se strecurau fără să scoată o vorbă.

Veni și ziua *trebii*, oh, Dumnezeule! Era să leșin, așa țigan voinic cît mă vedeți!

Într-o seară mă chemă și, punîndu-mi în mînă o pungă cu bani și o frînghie de mătase, îmi zise:

— După ușa asta e fata frumoasă pe care ai văzut-o în trăsură. Eu plec astă-seară și nu mă întorc decît mîine, tot pe vremea asta. Cînd m-oi întoarce vreau s-o găsesc moartă! Ai s-o sugrumi. Că de nu...

N-am mai auzit nimic. Mi se învîrtea capul. Mi s-au muiat picioarele, am căzut și miezul nopții mă prinse așa, năucit, fără nici un gînd în cap. Prima mișcare a fost să fug : nici o fereastră sau ușă deschisă ! Atunci am început să strig :

— Mămucăăăă !... De ce nu m-ai lepădat !... Sărăcuț de capul meu !... Vai și amar de mine !...

Vîrîi în buzunar frînghia și punga, deschisei încetișor ușa blestemată : o odaie mare și bogată. Pe un divan, bulgăroaica cea tînără. Ea sări în picioare, dreaptă, frumoasă ca o Cosînzeană, și zise pe turcește :

— Iubesc !

Vorba asta îmi săgetă inima. Privii la gîtul ei și mă gîndii : „Tu iubești și eu trebuie să te gîtui" ! Și, apucînd cu amîndouă mîinile un vătrai, mă lovii cu toată puterea în frunte, uite aici.

Mă umplui de sînge pe față. Fata se apropie, căzu în genunchi și își încrucișă brațele pe piept. Apoi se duse și se zvîrcoli pe divan, plîngînd într-una, scoțînd o singură vorbă :

— Dumitre... Dumitre... Dumitre...

Eu mă așezai lîngă ușa odăii, pe care o lăsasem deschisă, și acolo mă găsi chehaia Leonte.

El veni în vîrful picioarelor şi-şi aruncă ochii pe divan : bulgăroaica nu mişca ; era cu faţa în jos, cu capul înfăşurat într-un şal ; poate că dormea.

Mă ridicai în picioare. Chehaia mă privi, parcă m-ar fi întrebat din ochi : Ce, nu cumva pîn' să moară te-a altoit ?

Drept răspuns, am lăsat capul în piept, dar, cum el se îndrepta spre divan şi întindea mîna să vadă dacă-i făcusem „treaba", i-am dat un pumn în moalele capului de l-am lăsat lat.

Și cu asta basta. Își găsise nașul.

. . . .

Prin beznă, am fugit de la curte cu bulgăroaica leșinată în braţe. Aproape de Dunăre, înainte de a ne despărţi, ea ne-a povestit dragostea înfocată pentru Dumitru, răpirea, împotrivirea la poftele zbirului și îmi dădu drept amintire galbenul ăsta din vechime, de pe vremea sfîntului împărat Constantin.

Pe urmă am trecut Dunărea îndărăt cu Profiriţa mea și doi ani de zile am trăit prin codri.

Cu aurul chehaiei Leonte mi-am cumpărat arme. Voiam să mă fac haiduc, să intru în vreo ceată, da' am bătut munţii de pomană, că n-am întîlnit nici unul. Am dat în schimb peste nenorocire, m-am pomenit nas în nas cu potera nepotului stareţului de la mînăstirea de la care fugisem.

Ne-am apărat pînă la cel din urmă glonte. Pe Profiriţa au ucis-o lîngă mine. Eu, numai răni, am fost dus la mînăstire, unde, în loc să mă spînzure, cum mă aşteptam, mi-au pus coarne şi m-au legat cu lanţul de gleznă.

În halul ăsta m-a găsit doamna Floricica; ea m-a... răscumpărat şi m-a aşezat la masa asta.

VII

Dac-aş fi credincios, aş zice că Dumnezeu a pus necazul alături de bucurie ca să-i dovedească mai uşor omului cît e viaţa de deşartă şi să-l împace cu moartea. M-am gîndit adesea la asta în timpul celor cinci ani trăiţi la Snagov. Grosul amărăciunilor noastre l-am tras de pe urma întîmplărilor despre care voi vorbi acum.

Puţin înainte de a se desfiinţa pedeapsa cu moartea, ea a lovit — pe fiecare cu totul în alt fel — două căpetenii de haiduci : Jianu şi Bujor au fost prinşi şi osîndiţi la spînzurătoare în acelaşi timp.

Bujor — fecior de popă de ţară şi om dintr-o bucată — a plătit cu fruntea sus datoria faţă de mîrşăvia omenească. Dimpotrivă, Jianu, vaşnicul Jianu, fiu de mare boier, în faţa ştreangului s-a muiat şi s-a întors între ai săi întocmai cum se întoarce în albie apa revărsată.

Comedia fu ticluită cu dibăcie, şi cinstea haiducului, salvată. Se ştie că o veche şi sfîntă datină românească dă unui osîndit la moarte viaţa şi liber-

tatea dacă o fecioară primește să se mărite cu el chiar în clipa ispășirii. Îi binecuvîntează un popă și naș e călăul.

Fecioara care veni să-l ceară pe Jianu era jupînița unei domnițe, nu cea din Snagov, una de neam adevărat : fata domnitorului din Muntenia.

Și așa, Jianu putu să-și sfîrșească zilele plimbîndu-și amintirile de haiduc într-un palat, în papuci și în cămașă de mătase.

Nu-i dat oricui să poată duce multe în spinare. Și mai e o vorbă românească : obrazul subțire cu cheltuială se ține !



Aceste două jertfe, una mai sfîșietoare decît alta, au lăsat mare amărăciune printre haiduci, mai ales că Bujor pierise prin vînzare. Începu să scadă încrederea în cei de la Snagov, oamenii noștri socotind că-i de prisos să mai umbli pe ocolite ca să nimerești boierul în inimă. Mulți dintre ei fugiră de la Groza sau de la Codreanu, se adunară în bande tîlhărești și se apucară de prădăciuni, jefuind și pe buni, și pe răi, tot ce le pica în cale.

Pe de altă parte, treburile noastre cu mărfuri din străinătate luară dintr-o dată o întorsătură neașteptată : noul fel de viață pusese pe drumuri bresle întregi de meseriași, care de veacuri lucraseră cele de trebuință pentru viață după tipicul vechi. Un vuiet de mînie izbucni și ajunse să clocotească.

Gloate înarmate cu ciomege cutreierau străzile, băteau pe ovrei, pe care-i scoteau vinovaţi că meşteşugarii rămăseseră pe drumuri, le spărgeau geamurile prăvăliilor. Cîrmuirea, care, pe pungi grele de aur, ne dăduse încuviinţarea de negoţ fu hulită ca duşmană a neamului. Mai mulţi dregători mari trebuiră să plece din slujbe.

În capul zurbagiilor se afla un oarecare Arghiropol, grec de felul lui, de meserie duşman al ovreilor. Era sprijinit de noii îmbogăţiţi, oameni de jos, lacomi de slujbe şi dregătorii de stăpînire, cărora poporul le zicea *ciocoi*, foste slugi ale adevăraţilor boieri, pe care îi duseseră la sapă de lemn.

Ciocoii erau duşmanii noştri cei mai înverşunaţi, erau legaţi între ei şi unirea asta a lor, foarte puternică, fu simţită curînd de toată lumea. Umilirea, sila de care se izbeau peste tot îi îndemnau să fie strînşi ca unul în faţa stăpînilor lor de ieri. Se foloseau de banii pe care îi adunaseră ca să mituiască şi să pună mîna pe slujbe în cîrmuire. Primejdia acestui val de ploşniţe nesăţioase o vedea toată lumea, dar n-aveau ce face. O tagmă de asupritori, împovărată de sînge şi de jafuri, îşi dădea duhul ; o alta, şi mai josnică, îi lua locul. Noi ne găseam între ele două, şi urîţi, şi ameninţaţi. Între Arghiropoli şi Crăsnari erau prea puţini abaţi Uhrich în stare să ne sprijine. Pentru că ţăranul era încă departe de ziua în care şi-ar fi putut zice : eh, oi apuca şi eu să fiu fericit ! Şi nouă, care luptam

pentru mai binele tuturor muncitorilor, ne ieşise numele că nu ne iubim ţara.

Desigur, propăşirea păgubea multe bresle de meşteşugari, dar se poate scorni ceva mai josnic decît să te slujeşti de exploatarea acestei nenorociri ca să scoţi foloase pentru tine ? Şi cine erau cei care asmuţeau împotriva noastră şi ne dădeau pradă răzbunării nemulţumiţilor ? Tocmai *ciocoii*, pungaşii, care fuseseră cei dintîi deprinşi cu obiceiurile străine aduse şi propovăduite de noi ! Pentru ei Snagovul era un „cuib de *farmazoni*", unealta „*jidovimii*". *Altceva* nu ştiau. Nu ştiau *încă*.

Aveau să afle, din pricina bănuielilor trezite de povestea lui Trăsnilă.



Într-o seară de toamnă din 1858 Floricica dădea un ospăţ în cinstea Franţei, înfăţişată prin consulul ei şi prin abatele Uhrich. Se petrecuseră de curînd fapte de seamă ; puterea şi stăruinţa franceză făcuseră să biruie drepturile noastre.

La alegerile pentru cele două divane, menite să ne pună în frunte un domnitor, unul şi acelaşi pentru amîndouă ţărişoarele, se făcuseră samavolnicii de ţi se ridica părul măciucă în cap. Arghiropol, ajuns căpetenia miliţiei muntene, şi Daniil Crăsnaru, mare trăgător de sfori moldovean, făcură pe dracu-n patru pentru a înlătura de la vot pe partizanii unirii. Maimuţăreala de „voinţă naţio-

nală“, cum li se zicea acestor alegeri, îl scîrbi pe colonelul Cuza. A doua zi după „consultare“ plecă din slujbă trîntind ușile. Trimisul Franței la București, cît și abatele Uhrich și Hood-bei își luară sarcina să înfățișeze în fața puterilor apusene uneltirea. Napoleon puse piciorul în prag la Constantinopol, amenință că-și cheamă înapoi ambasadorul și obținu anularea de către Poartă a acestei izbînzi țariste.

La noile alegeri ieșiră oameni mai cumsecade și se putea întrezări împlinirea nădejdilor tinerimii : unirea principatelor. Asta era și dorința Franței de altfel. Și tocmai atunci seara se judeca și cîntărea cît prețuiește fiecare candidat la scaunul domnesc. Și erau foarte mulți.

Ne aflam la cafea, cînd hatmanul Miron și Floricica băgară de seamă că se ivise de nu știu unde un musafir necunoscut care se amesteca în mulțimea de flecari și avea aerul că trage cu urechea la cele ce se vorbesc. Nu știa nimeni cine-l poftise. Venise după cină, folosindu-se de ospitalitatea românească, ce lasă ușile deschise cui vrea să intre. După înfățișarea lui de ciocoi, mustața răsucită grecește și mutra lui obraznică, sărea în ochi că-i vreo iscoadă de-a lui Arghiropol, care trimitea adesea la întîlnirile noastre astfel de inși, dar ăsta părea să fie „cineva“, căci se apropie cu nerușinare de cei cîțiva prieteni buni care vorbeau cu gazda și cu oaspeții săi francezi. Matur, oacheș și îmbrăcat foarte „europenește“, necunoscutul se învîrtea în

jurul grupului nostru, răsucindu-și neliniștit mustața groasă, pe care o purta ca și cei mai mulți dintre grecii de pe vremea aceea.

Nu ne așteptam să se-amestece-n vorbă, dar la o întrebare a lui Miron referitoare la candidatura lui Cuza, îl auzirăm rostind cu glas puternic :

— Cine mai e și Cuza ăsta ? Pesemne că-i și el vreun haiduc ucigaș !

Vorbele lui provocară uluială, și o clipă rămăserăm toți muți, timp necesar ca Floricica să-l împiedice pe Miron de la un răspuns violent. Abatele Uhrich, împăciuitor, se grăbi să răspundă :

— În țara asta de ucigași oficiali, domnule, nu cred ca haiducii să fie cei mai însetați de sînge !

— Și cine ești dumneata, mă rog ? întrebă gazda.

— Sînt Teofil Kiriakos, căpitan de poteră !

— Și crezi că ne interesează asta pe noi ?...

— Pînă una-alta, nu... nu... doamnă.

— Și mai tîrziu ?

— Se va vedea...

Surîzînd cu neobrăzare, căpitanul de poteră se trase îndărăt și se pierdu între invitați. Chiar în clipa aceea Floricica fu chemată afară de Trăsnilă. M-am dus cu ea.

Țiganul cu fața neagră ca noaptea era cu ochii ieșiți din orbite :

— Domniță ! L-am văzut aici pe omul care m-a prins... E ăla cu „muscă"...

— Nepotul starețului de la Orbu ?

— Chiar el ! M-a văzut cînd a intrat.

— Te-a recunoscut ?

— Ba bine că nu ! Mi-a și zis : „Aha, aici mi-erai ? De cînd umblu după tine !"



Floricica mă apucă de braț :

— Trimite iute cinci oameni călare, în cap cu Ilie, pe drumul Bucureștilor ; tot atîția, cu Spilca și Movilă, pe-al Ploieștilor. Dacă-i singur sau în doi, să-l „curețe" ! Dacă-s mulți... cu atît mai rău... om vedea ! În orice caz, oamenii să n-aștepte peste miezul nopții. Și să nu se vadă nici o pază în curte la plecarea musafirilor !

Cîteva minute mai tîrziu, porunca era împlinită și eu mă așezam iarăși lîngă abate, care mi-era tare drag.

Kiriakos, cu o mînă în buzunar, fuma și privea la un joc de cărți. De două ori puse și el cîte un galben și cîștigă. Se vedea bine că nu-l cunoștea nimeni. Am vrut să bag de seamă cînd pleacă. Isteț, s-a strecurat nevăzut.

Către ora zece casa era goală, toate luminile stinse, toată lumea culcată. Toamna nu rămîneau oaspeți peste noapte.

Și acum, pe balconul luminat de o lună bolnăvicioasă, Floricica și cu mine așteptam întoarcerea haiducilor. Domnița sta pe gînduri, ca arborii desfrunziți care presimt asprimile iernii ce se apropie.

— Te temi c-o să fim trădați dacă scapă Kiriakos ?

— Trădați sîntem. Și, fie că scapă, fie că nu, trădați vom fi totdeauna, pe măsură ce vom lupta.

Floricica vorbea cu glas de om dezamăgit, ceea ce mă uimi, pentru c-o știam neînfricată. Cătai să aflu mai multe.

— Și-atunci ?

— Și-atunci... om vedea. O să sfîrșim ca niște haiduci. De asta nu mă îndoiesc o clipă ; mai curînd sau mai tîrziu, o să se afle ; vom fi prinși și osîndiți. Dar aș vrea cel puțin să văd înfăptuită unirea și, dacă s-o putea, pe Cuza pe scaunul domnesc. Ar fi un mare cîștig. Am încredere în inima omului ăstuia. Firește, n-o să poată-nfăptui tot ce-ar vrea, dar care dintre noi își poate înfăptui visul ? O viață de om de-abia de poate răsturna o căruță de țărînă. Restul... timpul... el e marele meșter : încetul cu încetul, omorînd oamenii, îmbunătățește viața. O face ceva mai repede dacă-l ajută oamenii. Noi, de pildă, îl ajutăm, și asta-i tot ce datorăm vieții. Orice om o datorează.

Mă uitam cu admirație la această mamă ciudată, pe care o iubeam pentru vitejia și pentru tinerețea ei, fragedă la treizeci și opt de ani, și-mi spuneam : „Îmi ascunde ceva !“ Îndrăznii :

— Se zice c-ai vrea s-ajungi nevasta lui Miron... cînd o fi prim-ministru. E-adevărat ?

Chipul ei rămase nepăsător :

— Nu, Ieremie, nu-i adevărat... Eu urmăresc ceva mult mai înalt decît a fi „nevasta lui cutare". M-am născut cu o inimă în care durerea aproapelui răsună cu atîta putere încît nu pot fi fericită decît făcînd binele. Am văzut ticăloșia în care trăiește poporul ăsta, bun cum e, și ea mă doare de mă înăbușe. Asta-i pricina pentru care, din ziua cînd am simțit că sînt în stare să-mi bat joc de tirania celor mari și tari, mi-am pus în joc și liniștea și viața ca să-mi satur nevoia asta a inimii : să alin o parte din suferința semenilor mei.

De-ar putea simți fiecare dulceața nevoii ăsteia pentru care mă zbat ! Viața, și așa plină de suferințe de-ale ei, ar fi scutită măcar de groaznica povară a lăcomiei omenești.

*

Floricica tăcu, privind cu încordare undeva în desișul codrului : pe cer norii se risipiseră, puteai număra copacii ca ziua, și se vedea de departe un om care nu putea fi altul decît Trăsnilă. Ducea în spinare ceva ce semăna cu o legătură de vreascuri. Era, într-adevăr, o legătură de patru puști.

— L-ai trimis tu undeva ? mă întrebă Floricica.

— Nu. De unde dracu o fi venind la vremea asta ?

Intrînd în curte, țiganul ne văzu și strigă :

— Domniță... S-a făcut ! I-am „curățat" !... Erau doi.

— Pe cine ? Unde ? Cum ?

— Păi... cum pe cine ? Pe căpitanul de poteră ! N-ai poruncit așa ? Cum drumu Bucureștiului și-al Ploieștiului erau păzite, mi-am zis să stau la pîndă pe drumu Căldărușanilor, al mînăstirii : le place la mînăstire cîinilor ! Și iată ! Venea, cu slugoiul lui, călare amîndoi, fără să le pese de nimic. Din șanț, de unde mă pitisem, am ridicat o pușcă după alta : poc ! poc ! Caii au luat-o la goană. Călăreții nu erau morți de-a binelea ; a trebuit să le mai pun nițel cîlcîiul pe grumaz...

. . . .

Către revărsatul zorilor, Ilie și Spilca se întoarseră cu oamenii lor, morocănoși cu toții. Îndreptîndu-se spre grajd, cei doi mormăiră pe rînd :

— Mișelul, n-a luat-o pe drumul nostru...

Floricica, cu gîndul în altă parte, nu le răspunse și, ducîndu-se să se culce, îmi zise :

— Și-acuma... vorba lui Kiriakos... *se va vedea...!*

VIII

Ghenar, 1859 : alegeri de domnitor în cele două principate dunărene. Fierbere la culme, de la un capăt la celălalt al ţărilor române. La fel şi-n cuibul haiducilor, dar pricinile erau două, pentru că pe lîngă tulburarea îndreptăţită stîrnită de acest mare deznodămînt mai venea şi neliniştea de pe urma cercetărilor începute de agia de la Bucureşti, care voia să descopere pe ucigaşii celor doi poteraşi „curăţaţi" de Trăsnilă. Cel care împinsese la cercetări — noi n-aveam nici o îndoială — era Arghiropol, prieten cu căpitanul de poteră.

A doua zi după uciderea lor, la Snagov fură şterse toate urmele de haiducie : se îngropară armele, cei mai mulţi dintre haiduci plecară. Cînd veniră oamenii agiei să iscodească, Floricica le arătă interiorul ei de „negustoreasă cumsecade".

Dar buba plesnise şi ameninţa : stînjenită puţin de frigurile alegerilor, ea putea oricînd să ne zdrobească mulţumită banilor şi hatîrurilor de care se

folosea Arghiropol ca să dezlege limba cîtorva slugi, ţigani.

— Fie ce-o fi, zicea Floarea Codrilor, datoria noastră e să mergem pînă la capăt !

„Capătul" era alegerea lui Cuza ; dar ca să fie ales trebuia mai întîi să primească să fie ales, şi îndărătnicul de polcovnic se închisese în casă şi nu mai dădea nici un semn de viaţă. Aşteptam — eram în prima săptămînă din ianuarie — sosirea hatmanului Miron, prietenul său apropiat, să ne aducă răspunsul lui hotărîtor.

Neobositul abate Uhrich, plecat cu două luni înainte la Paris cu un raport amănunţit în care consulul Franţei arăta cum stau lucrurile în principate, se întorsese de curînd şi era la noi cînd, deodată, apăru Miron, pe jumătate degerat.

— Ei, gata ? întrebă îndată Floricica.

— Ba nu-i gata de loc ! răspunse hatmanul scuturîndu-şi chiciura de pe mustaţă. Zice că nu-i pasă nicidecum de domnie, că nu-i în firea lui să se alăture „corbilor care se bat pe un stîrv" şi că degeaba stăruim... Asta-i ! Toată noaptea am încercat să-i curm încăpăţînarea : trudă-n zadar !

Rămasă o clipă buimacă, Floricica privi la prietenul nostru cum se arunca, mort de oboseală, pe un divan, apoi izbucni :

— Încăpăţînarea asta ! Trebuie frîntă ! Nimeni n-are dreptul la lene cînd toată lumea trage din greu ! Purtarea lui Cuza mă face să-mi plesnească obrazul de ruşine în faţa abatelui Uhrich, care se

întoarce de la Paris înarmat cu tot ce ne trebuie ca să izbutim! Cum adică? El recunoaşte că trupul ţării sale e mîncat de corbi şi puţin îi pasă?

Se întoarse către abate, îi apucă mîna şi-i zise, rugătoare:

— Aţi vrea, părinte, să daţi o ultimă dovadă de dragoste poporului român?

El zîmbi şi coborî pleoapele:

— Vorbeşte, fiica mea...

— Uite: peste două ceasuri luăm drumul Galaţilor să-l hotărîm pe Cuza să-şi facă datoria. Vă gîndiţi cît de mult ne-aţi ajuta dacă aţi fi de faţă şi domnia-voastră, care aveţi atîta greutate în cuvînt, atîta putere în documente...

— Vă însoţesc, şi cu-atît mai bucuros cu cît tot trebuie să mă duc la Iaşi pentru o misiune.

După masa de prînz, două sănii ne purtau pe toţi patru în acelaşi vîrtej de zăpadă.



Călătoria asta de cinci zile, în toiul iernii, mă făcu să mă gîndesc adesea la blestemul care-i viaţa oamenilor şi a vitelor, la fel năpăstuite de către cei iubiţi de soartă. Chiar că nu trebuie să te bucuri că ai venit pe lume cu un suflet milostiv.

Firea nu cugetă şi-i nepăsătoare în faţa durerii. Omul, despre care se spune că-i dăruit cu suflet, e tot atît de nepăsător. Prins între aceste două ne-

păsări, nefericitul îi blestemă şi pe cei ce l-au adus pe lume şi pe Cel-de-Sus.

Pe nesfîrşitele cîmpii, netezite de zăpadă, pustiite de viscol, uitate de Dumnezeu, i-am văzut pe nenorociţii ăştia, am poposit în bordeiele lor, le-am plîns soarta cînd lor nu le pica nici o lacrimă. Ei ştiu că noaptea bordeiul le e totdeauna îngropat sub nepăsarea naturii. Ei ştiu că ziua, nepăsarea omului îi lasă îngropaţi acolo, pe fiecare cu ai lui cu tot. Şi-atunci, singura lui grijă e să se închidă, seara, cu lopata înăuntru. Dimineaţa, deschid uşa mormîntului şi încep să sape o gaură, o văgăună, în troianul neprihănit care-i îngroapă sub belşugul lui îngheţat, şi iată omul peşterilor răzbind în partea cealaltă a troianului, ca o cîrtiţă cu două picioare, care se reazămă-n lopată, trage-n piept aerul curat şi priveşte la cimitirul alb al negrei sale vieţi.

Mută, cîrtiţa omenească se îndreaptă apoi către mormîntul celor ce-l hrănesc : vaca, boul, calul, o oaie. Aici e mai rău : prin crăpăturile din acoperiş zăpada umple aşa-zisul grajd. Ţăranul scuipă în palme şi îşi dezgroapă comoara : vitele ca nişte arătări, piele şi os, piele găurită de os, ochi stinşi. La loviturile lopeţii, ele se scoală, cu zăpada pe spinare, se clatină pe picioare şi cad. Ieslea e roasă şi din zi în zi rămîne mai mică ; e-adevărat că nu mai foloseşte la nimic.

Șerbul boierului român aduce un braț de coceni de porumb, îl aruncă în fața boturilor vitelor vlăguite, apoi se întoarce în vizuina lui, arde bălegar și se gîndește la nesfîrșita milostenie a Atotputernicului.

Nu-i chiar atît de mohorît și, dacă intri la el cu pîine, cu puțin rachiu și tutun, numaidecît începe să-ți povestească o istorioară, ca asta de pildă :

„A fost odată un om sărac și cu o grămadă de copii, așa ca mine. Într-o zi, blagoslovindu-l nevasta cu încă un făt și nemaiștiind de cin' să se roage să i-l boteze, luă copilul și apucă drumul pădurii să-i caute un naș la nimereală. Îi ieși înainte Moartea, învăluită în cearșaful ei alb și cu coasa în mînă. Ea îi spuse :

— Lasă-mi mie copilul să-l botez și am să te îmbogățesc !

— Bine, cumătră, uite-l, ia-l !

Moartea i-l boteză și-i zise cumătrului :

— Acuma, ascultă : am să lovesc cu boli grele pe cei mai bogați boieri din țară. N-o să-i poată lecui nici un vraci. Tu ai să te duci și-ai să le spui că în două zile, cu descîntecul tău, îi lecuiești, dar să-ți dea atîtea și atîtea parale : să ceri mult ! Cînd ai să intri în odaia bolnavului, ai să mă vezi acolo : bolborosește cîteva cuvinte să nu le înțeleagă nimeni ; eu am să plec, bolnavul o să se ridice pe picioare. O să-ți meargă vestea și ai s-ajungi putred

de bogat. Dar (mai e şi un „dar“) dacă, intrînd la bolnav, ai să mă vezi că stau la picioarele lui, află că omul al tău e, poţi să-l scapi. Dacă, dimpotrivă, mă vezi că m-am aşezat la capul lui, asta înseamnă că-i al meu, trebuie să moară ; nu făgăduieşti nimic şi-o ştergi. Fă aşa cum te-nvăţ eu şi în scurtă vreme ai să fii bogat.

Omul făcu aşa cum îl povăţuise Moartea, şi nu trecuse anul, că era aproape tot atît de bogat ca un domnitor : pămînt, vite, robi, trăsuri, să nu le mai ştii numărul ! Cumătra se aşeza la picioarele bolnavului, pînă cînd socoti ea că a strîns cumătrul destulă avere, apoi, într-o bună zi, iat-o aşezată la căpătîiul unui bolnav. Era tocmai un boier bătrîn care făgăduise cui avea să-l lecuiască jumătate din averea lui. Îmbogăţitul nostru, cînd văzu Moartea aşezată la căpătîiul celui mai bun muşteriu, făcu o strîmbătură :

— Hai, cumătră, mai lasă-mi-l numai pe ăsta, ăl din urmă, şi pe urmă gata ! mormăi el încet de tot.

— Nu se poate ! făcu Moartea cu un semn din cap.

Cumătrul se oţărî la împotrivirea Morţii, rămase o clipă pe gînduri, apoi porunci slugilor :

— Ia să ridicaţi voi patul ăsta cu bolnav cu tot şi să-l aşezaţi cu capul acolo unde-i sînt picioarele !

Moartea pricepu ştoia pe care i-o jucase cumătrul. Cum nu era răzbunătoare, îi lăsă şi bolnavul ăsta, dar, plecînd, zise : „pe sărac oricît l-ai îndopa tot nesătul rămîne !“

*

Îl găsirăm pe polcovnicul Cuza la gura sobei, curățindu-și pușca de vînătoare. Un ogar mare lătră și se gudură cînd intrarăm.

Floricica îmbrățișă frățește pe vechiul ei tovarăș de petreceri și de nădejdi.

— Ei, va să zică așa se leapădă de treabă un haiduc de mărimea ta?

Mărimea polcovnicului haiduc era, într-adevăr, vrednică de luat în seamă, dar Floricica vorbea de mărimea lui de suflet, și asta se citea pe fața senină a lui Cuza, în ochii lui limpezi, în privirea lui pătrunzătoare, care mă tulburase și mai mult: un suflet tare, sprijinit, din nenorocire, pe o inimă șovăitoare, inimă de om pătimaș. Putere, dragoste, slăbiciune, bunătate, toate astea erau întipărite pe gura lui cu buze cărnoase și umbrită de o mustață falnică și o bărbuță stufoasă.

Cuza nu răspunse la dojana prietenei sale. Ne ajută să ne descotorosim de blănurile noastre, porunci să se aducă ceai și frecă cu putere urechile abatelui, care se cam albiseră de ger:

— E-o nebunie să veniți de la București la Galați pe o vreme ca asta! făcu el așezîndu-se din nou la locul lui de lîngă foc, curățindu-și mai departe arma. Și-apoi, ați picat prost: mîine în zori plec la vînătoare de mistreți. O să rămîneți singuri patru zile.

— Poţi să te duci şi la vînătoare de crocodili ! răspunse Domniţa din Snagov. Dar întîi dă-ne un înscris că primeşti să fii ales domnitor. Şi-asta, repede !

— Eu ! la mezatul călăilor ? Eu, să mă cert cu ei pentru domnie ? Niciodată ! Pare-mi-se c-am făcut prea mult dac-am primit să fiu ispravnic şi polcovnic. Acuma, destul ! Pofta de domnie — care a mai costat pîn-acum un cap în familia Cuza — e mult prea departe de viaţa care-mi place mie pentru ca să mi-o pun în joc...

— Viaţa care-ţi place !

Floricica se întoarse către abatele Uhrich :

— Nu ascultaţi la ce spune, domnule abate ! Veţi fi în stare mai mult ca oricine să iertaţi unui om de inimă o clipă de slăbiciune. Cu siguranţă că-i aşteptat mîine la prînz de o femeie frumoasă ; să-l lăsăm să-şi petreacă cele patru zile pe care ni le cere la vînătoarea lui de... mistreţi ! Apoi, către Cuza, care se întorsese cu spatele să rîdă pe ascuns : — Ascultă, Alexandre, spune drept : tu n-ai chef de noi pentru că am picat într-o clipă în care te pregăteai pentru un chef cu-o femeie !

— Spun tot ce vrei şi tot ce face plăcere duşmanilor mei, dar stărui în a nu voi să mă fac părtaş cu nişte tîlhari care fac dintr-un domnitor o sfîrlează. Ia gîndiţi-vă puţin : de-aş fi ales, ar trebui în primul rînd să dau ţăranilor pămînt şi să gonesc din mînăstiri călugării ticăloşi, după ce le voi fi luat averile pe care le-au furat poporului. Ei, poţi să

faci toate astea cu liota de javre, bătrîni şi tineri, care latră-n jur? Pentru că, să nu ne furăm căciula: tinerii noştri „idealişti“ de azi ascund sub masca lor de dor de propăşire aceeaşi sete de putere şi aceeaşi lăcomie ca şi părinţii lor. Nu de pomană spune poporul: „Ce naşte din pisică şoarece mănîncă!“ Nu, nu-s omul pentru astfel de tîlhari. Binele şi dreptatea le poţi face numai rămînînd om de rînd. Puterea sminteşte cele mai bune firi...

— Mai lasă naibii virtutea asta creştinească! exclamă Floricica. Astăzi ştim că binele şi dreptatea au nevoie de putere ca să silească omul să fie mai bun. Tocmai pentru asta cei buni trebuie să intre în luptă şi să smulgă mişeilor puterea. Orice om curat şi inimos are dreptul să strige deschis: *Mi se cuvine şi mie o părticică de putere!* Nu trebuie să roşească pentru că nu o cere pentru folosul lui. Este singura cale ce le mai rămîne adevăraţilor visători, dacă vor să împingă lucrurile către domnia binelui şi-a dreptăţii. N-avem a ţine seama de cum e firea omului: Dumnezeu a făcut ce-a vrut; facem şi noi ce ni se potriveşte! Şi dacă lui Dumnezeu puţin îi pasă de sîngele care se varsă pe pămînt, noi nu putem face la fel, pentru că-i pielea noastră-n joc.

— Dar ce putem noi, o mînă de oameni cu gînduri bune, împotriva unei lumi învrăjbite de ură? izbucni Cuza.

— Mult, prietene ! interveni abatele Uhrich. Fiul Omului a fost și el singur la început. Și, desigur, n-a putut schimba fața lumii, dar credința lui a dovedit cu prisosință cît de însetat de ideal e sufletul omenesc. Așa a fost totdeauna... Și va fi mereu... Toate religiile au dovedit această năzuință după neprihănire. Asta e ceea ce are însemnătate : să știm că orice adiere de bunătate care străbate omenirea egoistă o atinge totuși, o înnobilează și o împinge spre mai bine. Vreți un modest exemplu ? Vă privește îndeaproape : este vorba de împotrivirea dumneavoastră de a recunoaște dreptatea alegerilor, pe care ați avut sarcina să le supravegheați. Ei bine, demisia dumneavoastră, motivată cu atîta curaj, a permis Franței și Engliterei să dejoace mașinația țaristă care, de n-ar fi fost gestul dumneavoastră, ar fi izbutit să mențină încă multă vreme în principate nenorocita dominație rusă. Nu este oare un lucru frumos pentru puterile unui singur om ? Și asta nu-i totul ! Răsunetul nobilei dumneavoastră revolte a pătruns pînă în inima poporului. Am vorbit despre dumneavoastră cu mulți țărani moldoveni. Îmi spuneau : „Cuza *al nostru ?* E-un haiduc !"

Ajung acuma la punctul ʼ .ncipal al misiunii mele : haiducia dumneavoastră place, în momentul de față, Franței, care vede în dumneavoastră un braț puternic împotriva poftelor rusești asupra Constantinopolului. Ea este gata să vă susțină pe față candidatura la tron și o dată ales, să determine

recunoașterea dumneavoastră de către Poartă. Am informat despre aceasta pe membrii divanului muntean, care pretind că nu vă cunosc. Mîine plec, cu aceeași misiune, la Iași.

Iată două scrisori, ale prietenilor dumneavoastră Lamartine și Edgar Quinet. Citiți-le și lăsați-vă ridicat acolo unde vă este locul, locul datoriei istorice.



A doua zi, foarte devreme — după ce ceruse o noapte de gîndire — Cuza veni la noi pe cînd beam un ceai și toată lumea era în ajunul plecării. Purta haine de vînătoare și avea o hîrtie în mîna înmănușată. Ah, ce piept frumos și mîndru, pe care poporul român avea să prindă, puțin mai apoi, cea mai cinstită din toate medaliile : aceea a recunoștinței neuitate față de singurul domnitor care a știut să rămînă haiduc pînă la sfîrșit !

Dînd hîrtia lui Miron, spuse, cu convingere :

— Iată hîrtia pe care mi-ați cerut-o, dar n-am să mă duc să cerșesc votul nimănui, oricine-ar fi el, și îmi păstrez dreptul de a demisiona dacă voi fi ales numai într-unul dintre principate.

. . . .

O oră mai tîrziu, trei sănii plecau în trei părți : Cuza la vînătoare, abatele Uhrich și Miron zburau spre Iași cu hîrtia lui Cuza : Floricica și cu mine

ne întorceam la Snagov să punem pentru ultima dată umărul la zdrobirea îndărătniciei boierilor munteni.

În clipa plecării, Floarea Codrilor îi strigă lui Cuza :

— Alexandre ! Fii cu băgare de seamă la mistreţii pe care-i vei vîna : au colţii periculoşi ; ia seama, te-ar putea răni de moarte !

IX

În timpul popasului, noaptea, la Buzău — jumătatea drumului între Galați și Snagov — Floricica scrise cîteva rînduri prietenilor noștri Groza și Codreanu :

„Coborîți cît mai curînd cu putință. C... și-a pus candidatura și trebuie să folosim toate mijloacele ca să fie ales în amîndouă principatele. În acest scop voi aduna la Snagov cît mai mulți boieri alegători. Veniți să le vîrîm puțin spaima în oase !

FLOAREA CODRILOR"

Movilă vătaful, care fusese căpetenia gărzii noastre în această călătorie, plecă în grabă să ducă ţidula lui Moș Manole, unul dintre cei mai credincioși mijlocitori ai noștri, cîrciumar-haiduc. El era cel ce ne-ngrijise cu de-ale mîncării în iarna în care ne adăpostiserăm în Vîlceaua Neștiută. Ținea o crîșmă aproape de satul Lopătari, chiar la poalele Munţilor Buzăului, o crîșmă din alea în care ciobanul, tîlharul și haiducul treceau în fiecare clipă unul pe lîngă altul fără să se întrebe ce și cum.

Moș Manole și cu feciorul său erau ștafetele noastre și ne puteau spune zi și noapte unde ni se află tovarășii, dar să-i fi tăiat bucăți, alții nu scoteau o vorbă din gura lor. Bineînțeles, o asemenea credință, cu toate că era din inimă, trebuia totuși bine răsplătită. Noi nu uitam niciodată că ocîrmuirea dușmănoasă putea să plătească și mai gras decît noi. Dacă vreodată uitam asta, își lua ea sarcina să ne amintească, cu vîrf și-ndesat, cum s-a întîmplat chiar în ziua întoarcerii noastre la Snagov, cînd aflarăm că doi haiduci, și încă unii dintre cei mai turbați, fugiseră în lipsa noastră.

Această știre ne mîhni foarte tare. Trebuie într-adevăr ca omul să fie mult mai nerod decît o vită pentru ca să sfîrșească în halul ăsta, după ce dăduse dovadă atîția ani de jertfire de sine!

Floricica îi plîngea:

— Nenorociții! Ce le lipsea aici? Unde or să găsească ei mai multă dragoste!? De-ar coborî prietenii mai grabnic și de-ar fi mulți!



Cei doi căpitani sosiră destul de repede, pe o noapte de dezgheț neașteptat și pe un noroi îngrozitor, dar oamenii lor numărau abia patruzeci de puști.

Arătau de-ți făcea milă. De cînd se isprăvise cu negoțul nostru — se făceau doi ani de-atunci —

haiducii, siliți să fie cuminți, trăiau cele șase luni de iarnă sub pămînt, în niște hrube umede, nesănătoase, unde oameni și vite se încălzeau la căldura trupurilor.

Groza mai ales avea fața buhăită și genunchii umflați. Cu toate acestea, rămăsese tot atît de viteaz și răbda fără să crîcnească. La rugămințile prietenei sale din copilărie să se îngrijească, răspundea :

— Eh ! Degeaba ! Azi sau mîine, într-un fel sau altul, are să mă vindece doctorul care-ți ia durerile fără cataplasme. Dar cel puțin în ziua aceea n-are să aibă de ce să-mi pară rău : voi fi trăit după pofta inimii, făcînd mult bine și mult rău, și toate la vremea lor. Puiul de boier o să rostească numele meu cu spaimă pînă la a șaptea spiță, pe cînd țăranul se va duce, poate, să spună o rugăciune pentru pacea sufletului meu Dumnezeului lui plin de ură și de nepăsare.

Trădarea celor doi haiduci cumpărați de Arghiropol nu l-a mirat de loc :

— Trebuie să te-aștepți și la de-aldea astea... Nu e pădure fără uscătură... Dar de vă vor pica în gheară, să fiți fără milă, jupuiți-i de vii ! Mai vinovat decît boierul e numai haiducul vînzător.

— Și tu, bunul meu Ioachim ? exclamă Floricica, luîndu-l pe țîrcovnic de gît și sărutîndu-l cu foc pe amîndoi obrajii. Îmi pari cam trist. Ești ne-

fericit? Și de ce-ai fi, pentru Dumnezeu ?! Sîntem departe de vremea cînd boierii-ți porunceau să le cînți îngerește, te copleșeau cu giuvaerurile lor și te lipseau de dragostea pămîntească la care-ți rîvnea inima. Nu ți-ai scos pîrleala de-atunci încoace? Nu ți-ai găsit și tu o ibovnică, să te lase să-i săruți merele tari ale sînilor ? Spune, Ioachime, iubitule ! Ți-aduci aminte că atunci cînd aveam doar vreo cincisprezece ani te lăsam să-mi pipăi țîțele ?

Bătrînul cîntăreț începu să plîngă. Nasul i se învinețise și-i curgea, obrajii-i erau fleșcăiți și-i atîrnau, iar ochii tulburi îi ieșeau din orbite.

— Nu... Floricica, nu... bolborosi el. Nimic din toate astea... Mai sînt și astăzi așa cum m-a adus mama pe lume... Orice gîză își găsește o tovarășă și, împreună, cunosc ce-i aia viață. Eu n-o cunosc : trăiesc ca un porc care-a fost jugănit la șase săptămîni. Am trăit, am îmbătrînit și-am să mor ca un porc jugănit ! Nici haiducia nu mi-a dat ceea ce Dumnezeu n-a vrut să-mi îngăduie să gust.

Ioachim ridică brațele.

— Dar, Doamne — tu, care ești în inima tuturor făptuirilor — tu știi foarte bine că niciodată n-am gîndit să iau cu sila sau să cumpăr cu giuvaeruri ceea ce tu ai socotit înțelept să mă oprești a avea. Și, haiduc fiind, în afara legii, n-am întins mîna la femeia rătăcită în codru, cum n-am atins pușca să dobor vreuna din făpturile tale ! Voia ta

a fost... Facă-se voia ta, Doamne, dar eu mult am pătimit că n-am cunoscut viața cu toate ale ei, așa cum tu îngădui și celor mai mărunte gîze!



Tinguirile lui Ioachim, boala lui Groza, tristețea care-l copleșea chiar pe Codreanu și ceata de haiduci ne făcură să ne dăm seama că orice strădanie omenească ajunge într-o bună zi să se apropie de sfîrșit. Afară era ca și în sufletele noastre. Un codru de crăci negre, ude, goale, de pe care tot picura. Un cer plumburiu, greu, apăsător... Corbi, cu miile...

O, deșertăciune a avînturilor noastre!

Aceeași zăpăceală domnea și în mințile oamenilor politici, prieteni și dușmani, hărțuiți și innebuniți de puzderia de pretendenți; o duzină de prinți de toate mărimile și de boieri plesnind de grăsime, toți gata să-și vîndă sufletul diavolului pentru șase luni de domnie. Unirea Principatelor îi durea cît negru sub unghie! Bucuros ar fi încuviințat sfîșierea țării lor în zece, douăzeci, cincizeci de bucăți, numai să-și fi găsit fiecare cîte un scăunaș domnesc!

Din fericire, socoteala străinilor — în special a lui Napoleon al III-lea — nu se împăca de loc cu dorința liotei de prinți. Trebuie să recunoaștem,

de asemenea, că în cele două divanuri se găsea, cum se întîmplă în toate cele omenești, o mînă de boieri care voiau din toată inima numai binele țării. Ei erau de partea dreptății și știau ce vor, pe cînd ceilalți spuneau ba una, ba alta, după placul celor cu care stăteau de vorbă.

I-am văzut, și pe unii și pe ceilalți, cu prilejul acelei adunări mari, hotărîtoare, cea din urmă, în casa de la Snagov. Ea s-a ținut la două zile după sosirea haiducilor chemați în ajutor.

Sfătuirile, îndemnurile, stăruințele durară pînă aproape de miezul nopții. Aproape nici unul nu voia s-audă de Cuza și toți dădeau zor într-una :

Habar n-avem cine e... Nu l-am văzut niciodată... Nu știm ce-i în stare să facă... Și-apoi, se spune despre el că e cam nestatornic, cam despotic, ba chiar vorbește urît despre acei dintre noi care se întîmplă să avem proprietăți mai multe... Ar putea să treacă peste capetele noastre, să ne despoaie de avere... Noi nu vrem una ca asta... Trebuie făcut totul cu binișorul.

Cum sprijinitorii noștri cei mai puternici, abatele Uhrich și căpitanul Miron, se aflau la Iași, Floricica se istovea împotrivindu-se relei-credințe îndărătnice și rău prevestitoare a boierilor, care nu voiau decît un singur lucru : să-și păstreze cu orice preț averile și puterile ! În seara aceea ea fu de o bunătate îngerească : nici o vorbă aspră, nici cea mai mică jignire ; doar rugăminți și iar rugăminți :

— Aveţi un pic de bunăvoinţă în această împrejurare istorică ! Folosiţi-vă de ajutorul nevisat care ne vine dinafară şi fiţi la înălţimea sarcinii voastre : neatîrnarea şi viitorul principatelor atîrnă de hotărîrea pe care o veţi lua săptămîna aceasta. Şi Cuza este singurul om în stare în clipa de faţă să stingă toate certurile, să se ridice deasupra poftelor şi intereselor personale pentru a făuri România unită de mîine. Nu vă temeţi c-o să vă exproprieze, e şi el boier şi proprietar.

Desigur că vor trebui făcute şi jertfe ! Dar nu uitaţi că peticul de pămînt de care nu vreţi să vă despărţiţi e-al iobagului ! Dîndu-i-l, veţi dovedi cea mai cuminte judecată : are şi ţăranul dreptul să aibă o patrie !

Încurcaţi în neputinţa lor de a găsi un argument cinstit, boierii treceau de la vorbărie goală la tăcere îndărătnică.

Aşa ne apucă miezul nopţii.



În clipa aceasta un sunet de clopot cunoscut şi oprirea bruscă a unui cal ne dădură de veste că sosise un trimis de la Iaşi.

Toată lumea sări în picioare. Apăru un ţăran chipeş cu figură deşteaptă, aducînd o scrisoare cu pecete ; îşi scoase căciula şi strigă din toată puterea :

— Trăiască domnitorul Cuza! Trăiască Moldova!

Floricica izbucni în lacrimi, îl strînse pe țăran în brațe și, deschizînd scrisoarea, citi printre suspine:

ALEXANDRU ION I-iu CUZA

ales cu unanimitate de voturi

domnitorul Moldovei — la 17 ianuarie 1859

MIRON

De-abia sfîrșise de citit și, pe cînd prietenii noștri și o parte din boierii șovăitori se aruncau unii în brațele altora, ușa cea mare se deschise deodată și Trăsnilă răcni:

— Groza! Codreanu! Haiducii!

Grămada de proscriși, în frunte cu cele două căpetenii, năvăliră în adunare în mijlocul uluielii tuturor. Eram mirați chiar și noi pentru că „lovitura“ nu era de loc chibzuită și pregătită dinainte. Patruzeci de piepturi tunară:

— Trăiască Alexandru Ion Cuza, domnitorul României de mîine!

Groza, plimbîndu-și peste adunare privirea scăpărătoare, rosti rar și apăsat:

— Trăiască, de asemeni, boierii munteni care-l vor alege la rîndul lor pe Cuza! Și vai de cei ce nu-l vor alege! Vai de copiii lor! Foc și sabie ne-or răzbuna fără milă!

Prieteni și neprieteni, crezîndu-se prada unui vis urît, o luară la goană, muți, spre cai și trăsuri. Noaptea umedă îi înghiți, cu gîndurile lor cu tot.

Ce vor face ? îl vor alege pe Cuza ?

Aveam s-o aflăm cu o săptămînă mai tîrziu, dar, Doamne, în ce împrejurări !

X

Încîntată, Floricica umbla de colo pînă colo prin odaia plină cu fum de tutun, săruta scrisoarea lui Miron și tot spunea :

— A fost ales... În sfîrșit, a fost ales !... Iașii și-au făcut datoria... Bucureștii vor urma pilda moldovenilor, să nu ne îndoim, dar...

Strînse pumnii și privi în gol :

— ...Doamne-Dumnezeule ! Dacă muntenii s-or purta ca niște dobitoci atunci — bine-ai zis, Groza — vai de ei ! Vînd tot, mă vînd și pe mine și-o să găsim noi mia de puști care-o să ne trebuiască să înecăm în sînge, într-o noapte, încăpățînarea celor care n-au nimica sfînt, niciodată, în toată viața lor !

Nu eram decît noi șapte : ea, Groza, Codreanu, Ilie, Spilca, Movilă și cu mine. Haiducii, după ce schimbaseră pîndarii, se duseseră la culcare.

Nu mai vorbea nimeni și, cu siguranță, nici de gîndit nu gîndea nimeni, pentru că întrebarea neașteptată a lui Ilie ne trezi pe toți :

— Ați putea să-mi spuneți ce facem noi *acum, aici?*

Ne privirăm, uimiți, buimaci. Ilie vorbi iar, apăsat:

— Da: ce mai așteptăm *acum?* Cuza o să se urce pe scaunul domnesc; prietenii noștri boieri or să doarmă pe ei. Și noi, haiducii? Ni se pun deoparte niște slujbe de isprăvnicie? Nu-i mai degrabă de crezut că ne-așteaptă o săptămînă a patimilor? Și ce-o să spuneți cînd veți vedea toată șleahta de „prieteni" cum se leapădă de noi de trei ori, cu mîna pe inimă, în fața „judecății poporului", alcătuită din doisprezece ciocoi?

Despre partea mea, tare-aș vrea să nu pun la încercare prietenia boierilor ăstora cumsecade: omul legii își are legea lui, haiducul își are codrul! Eu, unul, îmi strîng catrafusele.

— Cred că trebuie să facem toți la fel! zise Groza. Și, adresîndu-se Floricichii: Afară doar dacă Floarea Codrilor nu se știe ocrotită de domnița din Snagov...

Ironia lui Groza atinse o rană deschisă:

— Nu, prietene... Nu te îndoi de inima mea: La Snagov, ca și în codru, am rămas aceea pe care-o cunoști, un haiduc. Și dacă într-o bună zi va trebui să ne înfățișăm înaintea unei „judecăți a poporului", cum zice Ilie, vei vedea că Floarea Codrilor și domnița din Snagov sînt una și aceeași dușmancă a nedreptății omenești și că această duș-

mancă nu va fi cruțată de judecătorii ciocoi, cum nu va fi cruţat nici Trăsnilă.

Ca să fiu de folos ţărănimii, m-am mărginit să fac ceea ce îngăduie vremea noastră, dar sufletul meu aleargă mai repede decît vremea. Și dacă am ales o haiducie de oraș, mai ascunsă, în locul celei de codru, e pentru c-am văzut că asta din urmă nu aducea robilor decît schingiuirile și siluirile poterelor.

Cît despre obrazul prietenilor noştri boieri, nu vă așteptaţi să fie cinstit. Nu-i piciorul sfîntului Petru. Se vor lepăda de noi pînă-n pînzele albe, pentru că oamenii totdeauna socotesc că-s nebune sufletele care aleargă mai repede decît timpul. Dar nu din pricina asta am să m-apuc eu să umblu cernită ! Cu-atît mai rău pentru vremea mea : adevărul îl port în inimă !

Groza se duse și-i apucă mîinile :

— Iartă-mă, Floricica, n-am vrut să fiu rău cu tine...

— Nu-i nimic, prietene... Ceea ce e curat în suflet e mai sfînt decît ceea ce-i ceresc : dumnezeii se schimbă la fiecare mie de ani și de la un neam la altul ; curăţenia sufletului vorbește aceeași limbă, de la facerea lumii și pînă azi, tuturor oamenilor de pe pămînt.



Să fi fost către trei dimineaţa cînd un pîndar intră și ne spuse :

— Știți voi ce-i afară? Ia deschideți fereastra și priviți.

Floricica deschise repede: odaia se umplu de un vîrtej de fum rece. Era ceață:

— E groasă s-o tai cu cuțitul, zise tovarășul nostru. Nu vezi nici la doi pași. Ne izbim de copaci. Și ce-i mai rău e că ne dăm de gol de la o poștă, pentru că tușim ca niște măgari.

— Ei și? zise Groza. Dacă tușiți voi, o să tușească și dușmanul și-o să se trădeze și el, de n-o fi avînd ascuns vreun soare-n sîn!

— Da, dar tușind el poate să ne și scuipe gloanțe-n scăfîrlie! mormăi haiducul.

— Ai dreptate. Strîngeți oamenii și făceți de pază de după ferestrele pridvorului. Poate că zorile vor spulbera ceața, și atunci vom pleca.

Pîndarii fură trași înapoi. Numai Trăsnilă vru să rămînă prin jurul casei. Bălăbănind brațele ca niște stîlpi agățați, veni să ne spună:

— Semne rele ... De două zile îmi țiuie urechile, mi se bate ochiul stîng, mi se bate de mă bagă-n boală. Cred c-o să ne sune ceasul, curînd-curînd... Mi-o zice inima... Cît ați fost plecați, tot treceau niște domnișori în plimbare și se uitau la casă, se uitau... parcă-ar fi vrut s-o cumpere. I-a văzut și Ilie. Toată lumea i-a văzut. Ce vreți: ne știu acuma, ne știu cine sîntem. Doar le-am strigat-o-n nas noaptea asta: Groza! Codreanu! Haiducii! Nu-i destul?

*

Era destul, știam cu toții că-i destul, și n-aveam de gînd să ne furăm singuri căciula.

Ceea ce nu știam, și nu știa nici Trăsnilă, era că Arghiropol se afla prin partea locului, în fruntea unei adevărate armate.

Ajunsese la Căldărușani mult înainte de miezul nopții și, folosindu-se de ceața binecuvîntată, ne împresurase pe departe, înaintînd pas cu pas, fără să tușească sau să strănute. Sau, oricum, noi n-am prins de veste decît prea tîrziu, cînd toate ieșirile ne erau tăiate.

Încercuitorii se trădaseră mai întîi printr-un zgomot surd făcut de copitele cailor pe pămîntul noroios. Îndată sărirăm și luarăm puștile : patruzeci de oameni veniți din munți, douăzeci de-ai noștri din Snagov, încă vreo douăzeci de țigani mai dezghețați, asta făcea cu totul optzeci de perechi de brațe care aveau ce apăra, ceva care se cheamă libertate, de pildă, nimic altceva decît sfînta libertate ! Alecachi, Marinula, Evghenia și vreo jumătate de duzină de servitori țigani stăteau gata să ne încarce puștile slobozite, în singura odaie pe care o lăsasem luminată, un fel de firidă.

— Tu, Ioachime, zise Floricica țîrcovnicului, tu ai să ne cînți psalmi ! Tu vei fi psaltistul nopții noastre din urmă la Snagov ! Cîntă, dragul meu, asta face mai mult decît o pușcă ! Și ferește-te de gloanțe !

Puțin după aceea, în ceața groasă care se lipea de geamuri ca vata, auzirăm nechezat de cai și glasuri, care nici nu-și mai dădeau osteneala să se ferească. Linia de poterași putea să se afle la depărtare de vreo două sute de pași și avea chip de potcoavă. Casa era așezată pe o creastă cu povîrnișul repede spre lac ; numai latura asta rămînea neîncercuită ; dar cum să scoți caii fără să fii auzit ? Lațul ne strîngea atît de tare, că dac-am fi încercat să fugim luînd caii de căpăstru, ar fi însemnat să ne lăsăm măcelăriți ca orbii.

— Trebuie să fie ca la vreo patru sute ! zise Groza după ce dădu o raită pe afară.

— Și nu sînt poterași lefegii, adăugă Floricica, sînt ostași ! Ce trist... Aș vrea să cad cea dintîi în măcelul ăsta.

— N-o să fie nici un măcel și n-o să cadă nimeni. Pentru că pe ceață eu comand !



Răspunsul acesta din beznă venise de la Ioachim. Grosul haiducilor, răspîndit prin odăi, gata să deschidă focul împotriva năvălitorilor, aștepta în tăcere o lămurire din partea cîntărețului ascuns în întuneric. Pîlpîi o flacără de lumînare, și Ioachim apăru îmbrăcat ca un popă : anteriu jerpelit, patrafirul pe piept și pe cap un potcap jegos.

Crezurăm că-i nebun. Se opri și ne privi cu chipul lui plin de bunătate :

— Nu, nici un măcel! Ascultați la mine: caii voștri sînt toți aici, în dosul ușii... Așteaptă să fie primiți în saloanele cu covoare scumpe, în care-i primeați înainte pe marii boieri și pe solii străini. Treceți-i prin odăile astea frumoase și scoateți-i pe poarta dinspre lac. Încălecați și luați înot drumul scăpării, către Cel-de-Sus, care nu vă vrea pieirea!

În clipa aceea izbucni afară un tărăboi asurzitor: în mijlocul mugetelor vacilor și viteilor, al oilor, toți țiganii, vreo cincizeci de bărbați, de femei, și copii, urlau așa cum numai țiganii știu să urle:

— Foc! Foc! Scăpați-ne! Arde casa!

— Tu ai pus focul, Ioachime? întrebă Floricica.

— Am dat foc numai la grajduri, să se facă zarvă și zăpăceală. Dar, pentru Dumnezeu, fugiți cît mai e vreme! Pe cai! Fugiți! Sînt în curte!

— Și tu?

— Eu mă duc...

Nu se mai auzi sfîrșitul: șuierături puternice ne spărgeau urechile, apoi salve înspăimîntătoare zburară geamurile țăndări. În tăcerea scurtă pînă la a doua salvă, răsună glasul lui Arghiropol:

— Ei au dat foc, dinadins! Fiți cu ochii pe lac! Trageți pe lac!

Noi șuierături, și o nouă salvă izbi casa.

Cîteva gemete în întunericul odăilor arătară că aveam răniți. Furioși, Groza și Codreanu vrură să răspundă, dar Ioachim îi opri, aducînd caii, alergînd ca un urs, cu lumînarea în mînă:

— Dacă răspundeți, sînteți pierduți! La lac! Repede! Eu mă duc...

Floricica îl prinse pe cîntăreț în brațe:

— Sărută-mă, Ioachime! Și rămîi cu bine!



Haiducii se aruncară în apă, fiecare cu calul, cu armele și cu norocul său. Țiganii și ceilalți servitori fură trimiși la șatră, care se salva mai ușor ca noi, amestecată între vite și răcnind cu ele-mpreună.

Dușmanul nu îndrăznea să năvălească în casă. Cu toate astea, ca să fie gata, dac-ar fi cutezat, căpeteniile noastre hotărîră să plece cele din urmă.

Ah! Ce gînd dureros îmi înjunghia inima în clipa asta de așteptare sub împușcăturile care trosneau din toate părțile! Mă gîndeam la fratele nostru, acest ostaș român, acest țăran, pentru a cărui fericire noi ne aruncaserăm în gura lupului, și care, plin de supunere față de Arghiropoli și de nepăsare față de haiduci, ne împroșcă cu gloanțe!

Mă trag dintr-un soi de oameni care sfarmă pietrele în mînă, care se culcă pe zăpadă și dorm ca-n puf, care sparg sîmburele de măsline în dinți și-ar iubi toate țigăncile frumoase de pe lume. N-aș cere semenului meu să-mi dea de mîncare, dar nici să fiu vita lui de povară n-aș primi: cred că asta e mîndrie de om. Ce frăție putea fi între mine și vita care trăgea în noi ca să-mi jertfesc viața mea frumoasă pentru el? Ura mă făcu să mă

las pe genunchi, gata să împușc în grămadă. Floricica, din dreapta mea, mă opri repede :

— Nu... Nu trage de pomană... El e silit. Și-apoi, îi e frică. E cu o mie de ani în urma ta. Iartă-l !

. . . .

Numai vreo zece tovarăși de-ai noștri izbutiseră să treacă între primele salve trase asupra lacului. Stam locului, îngrijorați, ghemuiți pe povîrnișul noroios pe care casa îl apăra de gloanțe, cînd, deodată, fluierături opriră focul peste tot.

Arghiropol întrebă :

— Ce s-a întîmplat ?

— E un popă de la Snagov. Zice că haiducii au fugit de-aseară.

— Adu-l încoa !

Focul de la grajduri și de la casele servitorilor, nici nu risipise ceața, nici nu ajutase, cît de puțin, la luminarea locurilor, dar cerul se albise de se puteau zări umbre mișcîndu-se pe jos sau călare ; desigur comandanții.

Acolo-și găsi moartea bunul Ioachim.

*

În timp ce îl duceau umblînd pe pipăite, el cîntă psalmi, și glasul lui, de-o putere nemaipomenită, acoperi zgomotul fugii înot a haiducilor :

— O, Doamne cel atotputernic în veșnicia ta, pleacă-ți urechea la strigătul meu, împlinește-mi ruga ce-ți înalț fără înșelăciune pe buzele mele. Fie ca dreptatea mea să iasă la iveală în fața ta, fie ca ochii tăi să vadă dreptatea năzuințelor mele. Tu mi-ai cercetat inima, mi-ai răscolit-o noaptea, m-ai pus la-ncercare, și nimic n-ai găsit : gîndul meu nu merge mai departe decît vorba. Cît despre faptele oamenilor, m-am ferit, Doamne, după porunca ta, de căile celor cumpliți...

— Nu mai urla așa tare, nătărăule ! strigă Arghiropol. Nu se mai aude nimic ! Ce tot spui ? Ce vrei ?

— O, Doamne, mîntuie-mă cu mîna ta de oamenii aceștia, oameni de lume, care-și au partea lor în viața aceasta și cărora tu le umpli pîntecele cu bunătățile tale în așa hal că și copiii lor se nasc îmbuibați și mai au ce lăsa nepoților. Dar eu, eu voi vedea chipul tău în fața judecății, și voi fi sătul de asemănarea ta cînd voi învia.

— Taci dracului odată, popă zmintit, și spune de ce-ai venit !

— Am venit, zise Ioachim — și acestea fură cuvintele sale cele de pe urmă — am venit să te învăț proverbul regelui Solomon, care zice : „Pămîntul se cutremură de trei lucruri, ba chiar de patru, pe care nu le poate răbda : de sluga care domnește“... Acest lucru dintîi, din cele patru care fac pămîntul să se cutremure, este singurul care te privește ; „De sluga care domnește — pricepi, Ar-

ghiropole ? De ciocoiul slugă ca tine — cînd domnește... Pămîntul se cutremură !"

O detunătură. Floricica plîngea. Șuierăturile, salvele reîncepură, dar noi eram departe, în pustiul de ceață și în apa rece, deasupra cărora răsăreau piepturile noastre și greabănul cailor, ale căror căpățîni se alungeau ca boturi de zmei.

Ceva mai tîrziu, pe cînd ne strecuram dîrdîind de-a lungul malului, un fum gros și înalt străbătut de flăcări stacojii se ridica drept spre cer deasupra casei haiducilor : mărturie că Dumnezeu, în mărinimia sa, catadicsea să primească rugul jertfei noastre.

D u p ă   S n a g o v

ÎN VOIA SOARTEI

În luna aprilie a aceluiaşi an, după o boală lungă ce fusese cît p-aci s-o coste viaţa, Floricica pătrundea într-unul din codrii noştri dragi, codrul de la Bîsca, cîntînd cît o ţinea gura :

Hei, codrule, foaie subţire,
Lasă-mă să trec prin tine,
Cu pais'păce după mine :
Că n-am să-ţi fac stricăciune !

Haz de necaz... N-aveam de ce fi atît de mulţumiţi.

În primul rînd, sănătatea sărmanei femei era zdruncinată pentru totdeauna ; apoi, din pricina dezertărilor, numărul haiducilor noştri se împuţinase, nu mai rămăseseră nici măcar cei „paişpe" de care vorbea cîntecul. Era puţin, pentru trei căpitani care în dimineaţa prăpădului de la Snagov numărau cam douăzeci de puşti fiecare, chiar dacă

prăpădul nu ne costase nici un om, în afară de Ioachim, care singur se jertfise.

Dar pierzania haiduciei este tocmai voința de a cruța viața haiducului: dacă i-ar fi fost atît de scumpă, n-ar fi ales primejdia: iar cel care sfîrșește prin a face din disprețul morții stăpînul sufletului strîmbă cumpăna vieții. Ajunge un deznădăjduit. Toate cruciadele se fac cu deznădăjduiți, dar ele nu aduc cîștig nici celor care se bat, nici cauzei pentru care au plecat să se bată, pentru că arborele vieții bătrîn de-o mie de ani nu dă roade, cum nu dau roade nici arborii de rînd cînd sînt afumați, zice-se, pentru a-i curăța de omizi.

Floricica, cu deprinderea ei de a face lucrurile după o anume chibzuială, voia să curețe de omizi judecata omenească. Le spunea haiducilor:

— În ura voastră împotriva asupritorului ați fi gata să dați foc lumii întregi și să ardeți și voi cu ea odată. E o mare greșeală! N-are rost să vrei să te omori sau să-ți treci viața stîrpind păduchii pe trupul vecinului, cînd el, cum te sucești puțin, îi lasă să-l năpădească din nou. Învață-l să se spele cu mîinile lui. Veți vedea atunci că păduchii vor pieri de la sine.

Ea avusese timpul să le vorbească îndelung cît fusese bolnavă — o blestemată de aprindere de plămîni, cînd cu fuga noastră de la Snagov. Ne

adăpostisem într-un ținut în care aveam prieteni în ocîrmuire, unde stăturăm restul iernii și unde Floricica fu îngrijită cu credință și iubire. Tovarășii noștri, știind-o bolnavă, o ascultau supuși, dînd din cap și ferindu-se să-și dezvăluie gîndurile lor adevărate. Dar îndată ce codrul dădu în mugur, patruzeci și cinci de haiduci dispărură într-o bună dimineață fără să spună o vorbă măcar. Plecară să tîlhărească prin ținuturile din Deltă. După unul mi-a părut rău, unul din fugari, pe care-l chema Buzdugan, om nemaipomenit de aprig, dar de o bunătate care-i domolea repede toate furiile. Și avea, pe deasupra, o minune de glas ; știa ca nimeni altul să scoată dintr-o frunză de salcîm cele mai neînchipuite cîntece. Fetele înnebuneau după el. De-altminteri, băiat frumos și nu punea preț pe bani.

Aveam să-l mai întîlnesc, mai tîrziu, dar în ce triste împrejurări !

Vara ne-am petrecut-o în hoinăreli prin codrul Bîscii și în munții Penteleului. Floricica sorbea cu lăcomie aerul curat al brazilor, bea lapte nefiert de măgăriță și căuta să afle mersul politicii. Nu mai rămăsese din ea decît umbra căpitanului de haiduci de odinioară, care, cu cinci ani în urmă, coborîse în fruntea a douăzeci de oameni din aceiași munți. Trupul său frumos se topise. Ochii

ei negri, mari, mîngîioși de altădată, mistuiți acum de friguri, scăpărau ciudat.

Pentru întîia dată de cînd o cunoșteam simțeam născînd în inima mea o dragoste de fiu : mi-era acum nespus de dragă. Știind că veștile de la București îi dădeau clipe de bucurie adevărată, am pus pe picioare un fel de ștafetă care îi aducea, de două ori pe zi, cînd o scrisoare de la Miron, cînd una de la abatele Uhrich, uneori chiar de la Cuza. Citirea lor, gîndurile pe care i le năștea, răspunsurile scurte pe care le trimitea o umpleau de bucurie :

— Nu mai am mult de trăit, murmura ea, dar cel puțin am văzut înfăptuindu-se începutul nădejdilor pentru care lupt de douăzeci de ani : principatele s-au unit sub domnia aceluiași om ; n-o să facă el tot ce visează, dar cît va fi cu putință tot va face. Miron e sfetnicul lui, și asta nu-i puțin lucru ; ei doi împreună au destulă vlagă ca să scape de șovăielnici și la nevoie să-și facă treaba și fără ei. Cît despre celelalte, mi-e martor Àl-de-Sus că niciodată n-am rîvnit la raiul pe pămînt.

După lovitura lui Arghiropol, care ne gonise de la Snagov, Cuza și Miron i-au oferit Floricichii, dar numai ei, singură, adăpost sigur chiar în București. Ea n-a vrut să se ducă, ca să-l ferească pe domnitor și pe primul său ministru de vreun scandal, pentru că de mult erau acuzați de toți ciocoii că

ar fi știut de haiducia noastră și că s-ar fi lăsat aduși la putere de bandiți. Cuvîntul de *uzurpator*, cu care slugoii îmbogățiți îl cinsteau pe Cuza către sfîrșitul scurtei sale domnii, fusese aruncat încă de la urcarea lui pe tron.

„Uzurpatorul“ nu-i lua în seamă, dar știind ce-l așteaptă, lucra zi și noapte întocmind legile care aveau să-i înscrie numele printre cele ale voievozilor celor mai cinstiți și mai iubiți de popoarele lor de-a lungul veacurilor. Niciodată nu se vor șterge din amintirea poporului nostru faimoasele lui plimbări, în haine de rînd, prin cîrciumi, tîrguri, bîlciuri, prin sate, cînd, cu înfățișare de cioban sau de negustor de vite, venea să se încredințeze el însuși despre felul în care se dă ființă legilor și, cînd sta și bea cu oamenii, cerea să i se dea de băut cu „ocaua lui Cuza“. Vai de negustorul hoț prins cu „ocaua mică“ ! În afară de gloabă și de pușcărie, Cuza se descheia deodată la gheba jerpelită și da la iveală haina lui de domnitor, îl făcea pe vinovat de rîsul satului, silindu-l să meargă în patru labe, cu măsura mincinoasă legată de gît, de la dugheana lui pînă la primărie, unde punea să-l închidă.

Doamne-Dumnezeule ! Ce om cu scaun la cap ar mai cere să facă ceva după capul lui dacă popoarele ar fi cîrmuite de astfel de capete, fie ei prinți, regi, împărați sau despoți ? ! •

*

Către începutul lui Răpciune din anul acela, Cuza veni pe ascuns, însoţit de Miron, să ne viziteze în adăpostul nostru.

Ne aflam la Lopătari, frigul timpuriu silind-o pe Floricica să coboare de pe culmile Penteleului şi să caute un adăpost vremelnic în casa primitoare a lui moş Manole, cîrciumarul, prieten care, cu feciorul său împreună, ducea o viaţă tihnită de urs, la marginea unei păduri fioroase. Ne-a putut găzdui pe toţi, pentru că acum nu mai eram decît cinci : Floricica, Groza, Ilie, Movilă şi eu. Codreanu şi Spilca, împreună cu alţi cinci haiduci, vruseseră, cu orice preţ, să se ducă să-şi potolească setea de răzbunare care le ardea inima. Plecaseră la începutul lui Cireşar, se întîlniseră cu o poteră la Dragoslăveni şi fură măcelăriţi pînă la unul. Trăsnilă nu mai era cu ei. Mătăhala, după iscodeli istovitoare şi capcane fără număr aşezate prin munţi, izbuti să prindă un pui de urs frumos, îl domestici cu multă pricepere, fără să-ndobitocească fiara, şi apoi, amîndoi, aproape la fel de veseli, porniră „în lume“ să-şi cîştige pîinea, omul făcînd să joace fiara şi viaţa făcîndu-l pe om să joace.

Plecarea lui Trăsnilă o mîhnise pe Floricica mai mult decît toate celelalte. Îi erau dragi puterea şi hazul ţiganului :

— De cîte ori vorbeam cu el mă simţeam plină de viaţă, ne spuse ea în ziua venirii domnitorului, privind din odaie frunzişul tomnatic al fagilor.

Faţa ei pămîntie îi mişcă pe cei doi. Nu o mai văzuseră de la Galaţi, cînd, despărţindu-ne, îl sfătuise pe Cuza să fie cu băgare de seamă la colţii mistreţilor. Ca să gonească impresia lor dureroasă, ea pomeni din nou de gluma de atunci :

— Acuma ai de-a face cu mistreţi mult mai primejdioşi ! Vai de tine ! Iată-te la cuţite cu ciocoii, duşmanii pe care i-ai dispreţuit cel mai mult. Te plîng, dar asta ţi-i menirea. De-abia începe. A mea, din fericire, s-a sfîrşit.

Cuza şi Miron, îmbrăcaţi ca nişte simpli tîrgoveţi, şedeau pe scaunele lor şi păreau că mai mult cugetă la starea ei întristătoare decît la cele ce auzeau. Domnitorul o certă :

— Îmi pare rău că n-am venit să te văd de la începutul bolii tale. Te-aş fi trimis cu sila într-un sanatoriu din Şviţera. Miron nu mi-a spus că eşti atît de rău bolnavă.

— Nu ştiam nici eu, se apără celălalt. În scrisori îmi vorbea de o răceală. Îmi vine să cred că din ziua Unirii nu ne mai iubeşte chiar atît.

— Dimpotrivă, am vrut să vă las la treburile voastre, să vă feresc de vorbe, poate chiar de vreo încurcătură politică. Voi sînteţi oameni de stat, eu o simplă făptură scoasă de sub ocrotirea legilor.

— N-am a te judeca după legea scrisă, ci după aceea a sufletului meu. Sînt liber să fac cum socotesc! răspunse Cuza.

— Oricum, spuse Floricica, eu n-aș fi primit să plec din țară într-o vreme în care setea mea de vești era atît de mare. Ș-apoi, credința mea a fost dintotdeauna că eu în codru voi sfîrși. Numai două feluri de morminte sînt bune pentru firi ca a mea: adîncul mărilor și desișul codrilor.

Moș Manole, gătit frumos în portul muntenesc și cu mînecile albe ca zăpada suflecate, intră cu o cană de vin, slănină afumată, pîine, le puse pe o masă, turnă în pahare, vru să spună ceva, dar se bîlbîi.

— Ce s-a întîmplat, Manole? întrebă Cuza.

— S-a întîmplat, măria-ta, că nu și-au ținut gura cum trebuie călăuzele care v-au adus aici.

— Nici o supărare.

— Vă mulțumim pentru îngăduință, dar o supărare totuși va fi...

— Care?

— Păi, a venit moș Ion. Îl știți? Moș Ion: ă din urmă răzeș al nostru, unchiașul de la Lopătari. E dincolo, cu fecioru-su, nepotu-su și strănepotu-su...

— Spune-le să intre...

Intrară patru „haiduci", voinici ca stejarii, cu inima pe buze, cu cugetu-n priviri. Scoțîndu-și

căciulile așezate pe plete, care mergeau de la castaniu pînă la coliliu, strigară-ntr-un glas :

— Să trăiești, măria-ta !

— Mulțumesc pentru urare. Să trăiți și voi !

Și Cuza se ridică și le strînse mîna la toți, apoi, rămînînd în picioare :

— Vorbește, moș Ioane ! zise domnitorul.

Bătrînul ridică sprîncenele ; vorba îi era la fel de limpede ca și privirea :

— Măria-ta ! Eu mă trag din oameni drepți... Taica se ferea să facă rău și unui cîine... Asta-i toată moștenirea cu care mă mîndresc. Și iată-mă acum, la nouăzeci și doi de ani, pălmuit de un boier, de un boier get-beget, dar ciocoit de cînd slugărnicia a ajuns la loc de cinste. Omul care m-a lovit în obraz e moșierul nostru. Șade-n divanul țării. Acu o lună m-am dus la el să mă plîng de o hoție făcută de arendașul lui în paguba mea, și el m-a pălmuit. Măria-ta, îți cer să faci dreptate !

Cuza înaintă cu un pas, luă capul răzășului în mîini și îl sărută pe amîndoi obrajii.

— Unde-a lovit ciocoiul a sărutat domnitorul și a spălat rușinea ! Asta-i, moș Ioane, toată dreptatea ce ți-o pot face împotriva lăcustelor ăstora, care în curînd vor fi mai tari ca mine și ca dreptatea !

— Să fii sănătos, măria-ta !

— Mergeți sănătoși, oameni buni !

Către lăsatul serii, Cuza și Miron se ridicară să plece. Feciorul cîrciumarului se apropie sfios de domnitor :

— Măria-ta, eu n-am să mă întîlnesc de două ori în viață cu un om ca înălțimea-ta și aș vrea să mă luminezi asupra unui lucru care mă frămîntă...

— Despre ce e vorba ?

— Iată : după cîte am auzit de la bătrînii noștri și din cîte am trăit eu însumi în timpul războiului din Crimeia, am înțeles că marile împărății s-au încăierat ca să stăpînească popoare mici ca al nostru, pe care le asupresc unul după altul ; dar popoarele asuprite, cu toate astea, nu mor, dovadă noi, românii ; iar împărățiile mari, ca Rusia și Turchia, sînt mulțumite, pînă la urmă, să ajungă după război acolo de unde plecaseră înainte de a se bate. Atunci, de ce se mai bat ?

— Cuza se gîndi o clipă, apoi zise :

— Fiul meu, tu mă pui în încurcătură, dar am să caut să scap spunîndu-ți că împărățiile fac cum au făcut cei doi oameni care au mîncat o broască rîioasă. Știi povestea ?

— Nu, măria-ta, n-o știu...

— Atunci ascultă ! Într-o dimineață doi țărani au plecat din satul lor la tîrg într-un oraș mare. Unul mîna o vacă, pe care voia s-o vîndă. Celălalt mergea cu mîna goală și nu prea știa ce să facă. Cum mergeau ei de-a lungul unei bălți, omul

cu vaca, un nesocotit, zise tovarășului său de drum, arătîndu-i o broască rîioasă :

— Uite ! Dacă mănînci broasca aceea, iți dau vaca : a ta să fie !

Smintiților le place să zgîndăre oamenii și dau peste alții mai nesocotiți decît ei care prind din zbor îndemnul. Tovarășul lui de drum — un puturos care trăia cum dădea Dumnezeu — gîndi : „Trebuie să fie scîrbos să mănînci o broască vie cînd nu-ți vine să o mănînci nici friptă ; dar o vacă merită truda !“ Și, apucînd broasca, zise primului nesocotit :

— Îmi dai vaca de îndată ?

— Îndată după ce-oi mînca broasca !

Celălalt mușcă, mestecă repede și înghiți și mai repede, dar i se făcu greață : „Măi, să fie-al dracului, o să meargă greu !“ își zise. La a doua înghițitură fu cît pe-aci să-și verse mațele. Asudînd de scîrbă, se așeză pe iarbă.

Văzîndu-l că mai avea numai o jumătate de broască, stăpînul vacii își zise : „Na-ți-o bună ! O s-o mănînce, și eu pierd vaca !“ Și asudă la rîndul său. În timpul ăsta primul, după ce înghițise o a treia bucată, ajuns la capătul puterilor, gîndea : „Nu, n-am să pot s-o mănînc toată, dar dacă arunc acuma ce a rămas, o să-și bată joc de mine și înseamnă că m-aleg cu paguba“.

— Știi ceva, măi bade ? făcu el. Dacă [illegible] tu cealaltă jumătate de broască, îți las [illegible]

Jalnicul stîrnitor n-aștepta decît vorba asta :

— Cum vrei, prietene, dacă ți-i pe voie, primesc.

Și trebui să înghită restul, cu aceeași scîrbă ; apoi cei doi nesocotiți își urmară drumul icnind tot timpul, unul mînîndu-și vaca, celălalt nemaiștiind ce să facă cu brațele, ca înainte de a-și fi împărțit broasca.



După plecarea celor doi prieteni Floarea Codrilor putea să-și ia rămas bun de la „Domnița din Snagov", pîn-a nu și-l lua de la viață. Nu bănuia, dar se vedea cît de colo că așa-i era scris : nu primi nici pînă la urmă să i se dea îngrijiri mai potrivite cu boala ei și nici un adăpost sigur în altă parte decît în codrii românești.

Voise chiar să petreacă iarna la moș Manole, care făcea tot ce-i era în putință să nu-i lipsească nimic, și începusem să ne așezăm mai omenește, cînd, într-o zi rece și ploioasă de octombrie, furăm vestiți că Arghiropol urca cu o poteră să ne prindă.

— Bine, zise Floricica, o să plecăm... Pămîntul românesc e-ntins.

Era întins pămîntul românesc, dar pentru noi începea să se îngusteze. Vîlceaua Neștiută și Peștera Urșilor, care ne văzuseră venind cu șase ani în urmă tot pe-o zi de asta de brumărel, ne dădură

din nou adăpost, aspru adăpost, cu totul nepotrivit pentru o bolnavă.

Tot calabalîcul nostru pentru două colibe, pe care trebuia să le ridicăm, una pentru bolnavă și una pentru noi, cei patru bărbați, îl încărcarăm pe trei asini. Aveam cu toții inima strînsă. Și caii erau posomorîți. Călare, Floricica părea strigoiul resemnării.

În clipa plecării, luîndu-i mîinile și ducîndu-i-le la buze, bunul cîrciumar izbucni în lacrimi :

— Ai vrut binele lumii ăsteia, și ea te gonește de peste tot !

— Așa-i dreptatea, moș Manole ! Am gonit și eu, ba pe unii chiar pînă dincolo de viață !

Porni în fruntea acestui convoi biruitor și jalnic, murmurînd, cu privirile pironite către crestele cețoase ale munților :

— Poate că, totuși, acolo sus să fie locul unde omul ar putea să rămînă bun...

. . . .

Cuvintelor acestora, cele din urmă care i-au ieșit de pe buze, le-au urmat două ceasuri de urcuș neîntrerupt, mut și trist, în timpul cărora ne credeam la o mie de poște unul de altul, apoi, pe cînd străbăteam Bîsca, o văzurăm pe Floricica clătinîndu-se în șa și prăvălindu-se în apa tulbure fără să scoată un țipăt.

Sărirăm toți în patul stîncos al pîrîului umflat, o ridicai și o dusei pe mal, strîngînd-o cu patimă la piept, dar nu mai strîngeam decît o inimă care încetase să mai bată. Puțină spumă trandafirie înflorise în colțul buzelor învinețite.

Mi-am îngropat mama la rădăcina unui brad înalt, pe trunchiul căruia am crestat o cruce, semnul suferinței omenești și al milei pentru soarta pe care ne-o făurim cu mîinile noastre.

E o vorbă pe la noi că motanul cînd îmbătrînește se face călugăr. La haiduci nu prea e obiceiul să le îmbătrînească oasele, dar cînd steaua haiduciei vreunuia apune pentru totdeauna — se întîmplă și asta uneori — se face cioban.

Așa am pățit și noi, și toți patru, Groza, Ilie, Movilă și cu mine, ne-am făcut ciobani. Am încropit, pe povîrnișul apusean al Carpaților, o stînișoară, cu oi puține, griji și mai puține, dar multe, multe amintiri triste.

Groza sorbea amărăciunea lor dulce, tîrîndu-și mădularele-i amorțite, vara la soare, iarna lîngă foc. Ilie și Movilă, mai stăpîni pe inima lor, cutreierau pășunile cu turmele cîntînd din fluier și făceau ei doi toată treaba stînei, pe cînd eu — ah, ticăloșie omenească ! — eu mă urcam pe culmea Penteleului și strigam celei ce se odihnea la rădăcina unui brad însemnat cu o cruce.

— Hei, Floricică ! Maica mea frumoasă ! Nu-i adevărat că-s mai buni oamenii care trăiesc în

pustiul minunat al munților! Și chiar de-ar fi, mi-i silă de bunătatea lor, o viteaza mea Domniță din Snagov! Ei se lipsesc de lume pentru că n-au ce-i da. Ei rabdă singurătatea pentru că singurătatea nu-i tulbură cu nimic. Sînt tăcuți pentru că n-au ce spune. Pentru ei pădurea-i lemn de foc; izvorul vijelios, apă de spălat cămăși; stînca povîrnită pe buză de prăpastie, bolovan fără de rost. Vreau să-ți mai spun, maică inimoasă, că gîndul lor dintîi, cînd văd un om urcînd vara spre cuibul lor, e să-l i-a drept un făcător de rele.

Ni s-a-ntîmplat și nouă, într-o după-amiază de iulie, să primim un om care urcase pînă la noi la stînă. Îi curgea sînge mult dintr-o rană pe care o mînă-ntreagă de plumbi i-o făcuse în spinare, și pricepurăm că era un făcător de rele împușcat de un făcător de bine. Doi tovarăși de-ai lui, tot atît de puțin cinstiți ca și el, îl ajutau să-și tîrîie picioarele, cu o mînă apăsînd pe rana oblojită cu cîrpe arse.

— Creștini, gemu el, oricine-ți fi! Mă las în mîinile voastre, dar dați-mi să beau: mai rău mă arde setea decît rana. De trei ceasuri urc, și n-am găsit un strop de apă!

Cel care ne ruga în felul ăsta era Mîndreanu, vestitul hoț de biserici, pe care-l știam din auzite. Rana făcută de împușcătură deasupra șalelor, în dreapta, era atît de mare, că te întrebai cum a mai putut să trăiască și să urce o jumătate de zi. Bău,

intră în luptă cu moartea și în timpul nopții își dădu sufletul. Trupul lui scurt și îndesat, greu ca plumbul, avea să putrezească îngropat în spatele stînei noastre.

Povestea omului ăstuia era mai curînd veselă decît jalnică. Niciodată nu ucisese, nu rănise pe nimeni, nici armă de foc nu purtase măcar și, de n-ar fi fost pacostea celor șapte ani de militărie de care fugea ca de dracul, nu s-ar fi învrăjbit în viața lui cu ocîrmuirea. Dar, uite-așa, tinerețea lui a fost otrăvită de blestematul de arcan. Și tot fugind în munți cu băieți din satul lui la vremea arcanului, în fiecare an, într-o bună zi sfîrși prin a nu mai coborî decît ca să fure. Nu fura decît pe sfinți : îi despuia de veșmintele lor de aur și de argint. Era de felul lui lăcătuș. Ușile caselor Domnului nu i se puteau împotrivi. Cît despre mucenicii credinței creștinești, se știe că ei au răbdat totdeauna totul fără împotrivire.

Mîndreanu nu avusese niciodată tovarăș, nici nu simțise nevoia să aibă. Se descurca foarte bine și singur, dar într-o zi soarta i-a dăruit doi, și încă ce tovarăși ! Erau chiar cei care tocmai ni-l aduseseră mai mult mort decît viu, și ei ne povestiră pățaniile haiduciei lor fără voie.

— Uite, se face anul, eram ostași, și făceam de pază la o temniță, cînd fu adus Mîndreanu. Îl judecaseră și-l osîndiseră la zece ani de ocnă. Ne-au ales pe noi doi să-l ducem, o zi întreagă, și am

pornit mulțumiți, pentru că, mai întîi, totdeauna îți place să pleci să te plimbi peste cîmpuri, și-apoi Mîndreanu era un poznaș fără pereche, care înveselise toți paznicii în cele două luni pînă la judecată, cît stătuse închis la noi. Ne înveseli și mai mult pe drum cu poveștile lui despre biserici și popi și sfintele odoare pe care le șterpelea :

— Firește ! zicea el, sfinții jefuiți n-au de ce fi supărați, toată viața au trăit în zdrențe, și au blestemat pe bogătașii care se împopoțonează cu podoabe. Atunci ? Unde-i nelegiuirea mea ?

Și ne rugă să-i slăbim puțin lanțurile grele de la mîini și de la picioare. Noi ne gîndirăm : „Sărmanul, trebuie că-l canonesc. Hai să-i dăm drumul la o mînă și la un picior. Ce dracu, sîntem doi, cu arma în mînă, cum să ne scape ?" Și îl desfăcurăm pe jumătate. A fost cuminte. Pe drum, toți hangiii-l cunoșteau. Am mîncat și am băut... și i-am scos lanțurile de tot, și el și le-a-nfășurat în jurul gîtului. Apoi, cu capetele înfierbîntate, am făcut un popas într-o porumbiște și ne-am aprins cîte o țigară, și-am lăsat puștile în iarbă. Acuma eram trei buni tovarăși, dar el tot Mîndreanu era : puse repede mîna pe puștile noastre și începu să se depărteze de-a îndăratelea.

— Măi Mîndrene, tu glumești ! strigarăm noi.

— Nu glumesc de loc, băieți. Mă car !

— Amar de noi, măi frate ! N-ăi fi vrînd să ne faci să putrezim în ocnă ! ?

— Nu, asta nu mi-ar plăcea de loc!

— Păi, atunci?

— Atunci... veniți cu mine! Biserici sînt berechet! Vă-nvăț meseria!

Ei, ce să facem, chercheliți eram... plecarăm cu el, uite, tocma-n luna asta se face anul. Niciodată nu ne-a împins să furăm, dar stăteam la pîndă, și totdeauna banii i-a împărțit pe din trei. Era om drept și tovarăș bun. Acuma, că a murit, nu prea știm ce să facem.

Un țăran, care dăduse peste Mîndreanu pe cînd jefuia o biserică, a tras în el de la doi pași cu pușca de vînătoare și a dat alarma, dar fugăriții au izbutit să păcălească pe poterași.

Le-am dat celor doi „văduvi" — cum i-a botezat Groza — cîte ceva de robotit pe lîngă stînă să-și scoată pîinea.

De altfel, picaseră la țanc, pentru că, dacă Movilă se dovedi a fi cioban bun, iar Ilie unul mai de Doamne-ajută, Groza și cu mine nu făceam nici două parale. Nu scapi nepedepsit cînd iubești lumea toată și viața din plin. Nu-ți simți pieptul clocotind de patimi, de iubiri și ură, nici ochii veșnic însetați de priveliști noi, ca să încremenești pe vecie într-un colț de lume, fie el cît de frumos!

La capătul celor cinci ani de răbdare și doruri sfîșietoare, oile pe care le tundeam și zările pe care le vedeam ajunseseră să ne facă greață, și într-o zi

strălucitoare din luna lui Florar, în 1864, hotărîrăm să-l părăsim pe Movilă. Atunci, Ilie, care nu degeaba era un înțelept, spuse aceste vorbe cu miez :

— Noi ce lăsăm știm, dar nu știm ce ne așteaptă. Asta numai Dumnezeu știe.

Dumnezeu...

Dușmanii noștri știau și ei, că ne căutau peste tot. Poate că știau și mai bine inimile simple ale celor două femei scoase-n cale de soartă în ziua cînd, după ce vîndusem oile la tîrgul din Slobozia, ne duserăm toți trei să cerem găzduire în hanul lor, așezat în vecinătatea tîrgului.

N-a fost nici o capcană. Nici mișelie n-a fost. Dar să fi fost o sută de capcane și o mie de viclenii, tot am fi picat, ca legați de mîini și de picioare, cu capul înainte, ca orbii, atît ni se umpluseră inimile de bucurie cînd aflarăm, pe văile și în satele muntene, după cinci ani de lipsă că vodă Cuza întrecuse toate așteptările pe care poporul român și le pusese-n el atunci cînd îl alesese. Întemeiase multașteptata proprietate țărănească, împărțise țăranilor moșiile mînăstirești, curățise cîrmuirea de toate ciurucurile și de toți stricații și înzestrase țara cu o pravilă nouă luată după cea a Belgiei.

Oh, ce fericire de a da peste un om bun și nepătat, oriunde s-ar afla el ! Zece veacuri de mișelie nu pot nimici toată credința pe care doar cinci ani de dreptate pot s-o împlînte în inima unui po-

por. Dar unde-s cîrmuitorii drepți ? O sută de neamuri sînt gata să li se supună !

Ne îmbătasem ca niște bețivi și ni se părea că Lina, hangița, și Marița, fiică-sa, erau făpturile ce parcă știau să ghicească dorințe de-atîta vreme stăpînite. Cinci ani de sihăstrie, la o mie și două sute de metri înălțime ! Cu toate că la vreo patruzeci de ani Lina avea sînii și coapsele tot atît de tari ca și fiică-sa, și doi obraji... de-i tăiai c-un fir de păr ; și nu-i plăcea să-i spui „mamă", voia să-i spui „țață". Groza se îndrăgosti îndată de fusta ei de dedesubt, albă și scrobită, curată de strălucea, pe care catrința prinsă cam sus o lăsa totdeauna să se vadă bine. La rîndul meu, picai nebun după ochii arzători ai Mariței, care trecuse de ucenicie în cele lumești. Ilie se mulțumi să ne spună :

— Băgați de seamă : femeile astea sînt proaste, și prostia îți dă de furcă mai abitir decît deșteptăciunea.

Erau oare proaste ? Păi cu-atît mai rău pentru deșteptăciunea care face nazuri față de doi haiduci grăbiți. Nouă ne plăcea mai mult această sărăcie cu duhul, care ne mîngîia tocmai la timp. Pe deasupra, țața Lina era o susținătoare înfocată a domnitorului, slăvea cele făcute de marele Cuza și dădea de băut cui intra în han și striga : trăiască vodă Cuza ! De altminteri, asta a și fost ceea ce ne-a atras la ea și ne-a făcut să pătrundem atît de repede în inimile celor două femei, căci,

cu capetele aprinse de aceeași patimă și de vinul bun, într-o seară îi mărturisii Mariței cine eram și cît ne costase alegerea omului nostru.

Deșertăciune, tu ești pricina tuturor relelor care pică pe capul omului ! Tot Ilie avusese dreptate și de data asta ! Prostia nu scapă niciodată prilejul să dovedească cît e de nesfîrșită. Așa că cel puțin am avut răgazul să sorbim două luni de zile din fericirea atît de greu de gustat în creierul munților și să ne amețim cîntînd serile la lumina lunii :

Hai, Lino, să trecem Oltu,
Să schimbăm vorba și portu,
Să trăim ca însurați,
Să zicem că sîntem frați !

Într-o duminică de sfîrșit de Cireșar circiuma țaței Lina era înțesată de lume de toate felurile : țărani, văcari, ciobani, popi, ofițeri și chiar și un isprăvnicel. Mulți prieteni de-ai lui Cuza, mulți dușmani. Hangița, amețită mai mult decît de obicei, își înveseli mușteriii povestind despre domnitor :

Într-o zi Cuza se duse să inspecteze o mică închisoare din țară. Directorul îi înșiră în curte pe mușteriii lui, vreo duzină de haimanale, cei mai mulți osîndiți pentru înșelătorii, și domnitorul începu să-i întrebe :

— Tu ce-ai făcut ?

— Nimic, măria-ta !

— Ia te uită ! Și tu ?

— Nimic, vă jur !

— Nu mai spune !

Apoi întrebă mai departe, pe alţii :

— Tu ce-ai greşit ?

— Cu nimic !

— Dar tu ?

— Şi eu îs nevinovat !

Acelaşi răspuns de la un cap la altul, pînă cînd Cuza ajunse la cel din urmă :

— Ei, şi tu, tu ce-ai făcut ?

— Am furat, măria-ta.

— Ai furat ?

— Da, măria-ta. Două găini.

— Şi ce cauţi atunci aici, printre oamenii ăştia cinstiţi ? Hai, şterge-o ! Să nu te mai prind pe-aici, hoţule ! Şi porunci directorului : Să-l daţi numaidecît pe poart-afară pe tîlharul ăsta !

. . . .

Prieteni şi neprieteni de-ai lui Cuza au rîs cu toţii de şotia pusă pe seama omului care în clipa aceea era şi cel mai iubit, şi cel mai hulit din toată ţara românească.

Da, rîdeau, şi hangiţa strălucea de bucurie, dar prostia ei nu aştepta decît această culme a fericirii pentru ca să se desfacă întocmai ca o varză sub nasul isprăvnicelului, căci, strecurîndu-se îndărătul băncii pe care şedeam toţi trei, ţaţa Lina ne arătă muşteriilor ei şi spuse cu mîndrie, bătîndu-ne pe umăr :

— Păi, vă cred, Cuza e-odată om, dar dacă-l avem azi în fruntea țării... unor „haiduci“ ca ăștia o datorăm !

— Na-ți-o ! murmură Groza. O scăpă !

Ilie se apucă să fluiere a pagubă, scărpinîndu-se pe sub căciulă.

Isprăvnicelului nu-i ardea de loc de fluierat, ci strigă deodată :

— Pe ei, băieți !

„Băieții“ erau, ca din întîmplare, cam jumătate din mușterii. Nu-i deosebeai cu nimic de obișnuiții cîrciumii, țărani, văcari, ciobani, popi și ofițeri, dar erau tot atît de adevărați poterași, aduși după o urmărire isteață ca să-i dovedească țaței Lina și chiar și nouă că vodă Cuza nu era totul în țara asta.

Fără arme, fără cai, n-am putut face altceva, în fața celor douăsprezece pistoale proptite-n piepturile noastre, decît să ne lăsăm legați — spre marea deznădejde a hangițelor, care urlau și se zbăteau să ne vină într-ajutor.

Erau sincere. N-a fost nici o capcană. Nici chiar șiretenie. Dar prostia inimilor simple îți dă mai mult de furcă decît viclenia deștepților.

Celelalte rămîn treaba deșertăciunii și a bucuriei nețărmurite.

Ne-au dus la Slobozia, unde am stat peste noapte. A doua zi în zori Lina era în curtea închisorii și striga ca o nebună :

— Am să-mi vînd și cămașa de pe mine și-am să vă scot de-aici! Ah, ciocoi blestemați! Am să v-arăt eu vouă!

Dorobanții ne-au pus fiare la mîini și la picioare ca să ne ducă la scaunul județului. Se uitau la hangiță și făceau haz:

— Ai dracului haiduci! Toate hangițele-s moarte după ei.

— Dacă-s buni trăgători!

Convoiul porni către răsăritul soarelui și îndată căldura ajunse înăbușitoare. Era secetă. Nici un strop de ploaie de două luni de zile. Semănăturile, pîrjolite, nu-ți mai lăsau nici o nădejde. Doar porumbul ar fi putut să se mai îndrepte, de-ar fi dat o ploaie la timp. Din pricina asta nu vedeai decît alaiuri cu prapuri, icoane, tămîie și moaște.

Întîlnirăm în drum una din mascaradele astea. Erau bucuroși și mîndri pentru că, într-adevăr, către prînz o ploaie cu găleata căzuse peste prostia omenească și peste bietele noastre trupuri arse de noroi, de praf și de sudoare amestecate.

Alaiul se încrucișă cu noi pe cînd, păziți de șase dorobanți călare, tîram ca vai de capul nostru fierăria grea, picioarele însîngerate și soarta nerecunoscătoare. Popii, în frunte, își urlau rugăciunile de mulțumire. Au trecut pe lîngă noi fulgerîndu-ne cu privirile. Gloata care îi urma, drojdia sfintei și frumoasei vieți pămîntești, se purtă mai

josnic decît popii, mormăind pe cînd treceau pe lîngă noi :

— Tîlharilor ! Ucigașilor !

Groza răcni :

— Fir-ați ai dracului de nerozi ! Nu sîntem nici tîlhari, nici ucigași ! Sîntem haiduci ! Vitelor ! Lepădăturilor ! Noroc că nu ne-am bizuit niciodată pe voi, c-altfel am fi avut de ce să ne zburăm creierii !

Beșteliții plecară capul. Alaiul trecu molfăindu-și pomelnicul.

Se scursese mai bine de un an și jumătate din ziua prinderii noastre, și tot mai lîncezeam în fiare, fiecare singur într-o tainiță umedă, fără să fi fost judecați, fără să știm de soarta care ne aștepta. Cercetarea mergea drumul ei agale, grămădind în spinarea noastră toate omorurile și jafurile ale căror făptași rămăseseră, de douăzeci de ani, necunoscuți.

Groza nu mai era om, boala îl schilodise, nu mai putea deschide ochii. Cea de a doua iarnă îi scurtă suferințele, și plecă să-i povestească Domniței din Snagov că luptele noastre n-au fost zadarnice și că cel puțin Cuza se dovedise vrednic de încrederea haiducilor.

Într-o dimineață tristă din mijlocul lui dechembrar fu scos din fiare și ni se îngădui, lui Ilie și mie, să-l privim, pentru cea din urmă dată, în curtea închisorii, unde fusese întins cu fața la cer. Țăranii veniți să-și vîndă pușcăriașilor roadele stăteau în jurul trupului neînsuflețit al vajnicului

haiduc și se închinau cînd unul dintre ei, un bătrîn cu privirea blîndă, își scoase căciula și zise cu glas hotărît :

— Frați creștini ! Vedeți voi omul ăsta ? Fără ajutorul dat de el cîndva, de mult aș fi fost mort. Iacă-s zece ani, cel mai bun și mai chipeș dintre feciorii mei fusese prins cu arcanul. Timp de șapte ani de zile, cît ar fi ținut milităria lui, n-aș fi putut să mă bizui pe ajutorul nimănui, pentru că frații lui erau niște nerecunoscători. Bătrîn și bolnav, pieream singur și deznădăjduit în bordeiul meu, cînd, într-o bună zi, l-am întîlnit pe omul acesta — Dumnezeu să-i ierte greșelile — și el m-a pus să-i povestesc necazurile. I-am mărturisit deznădejdea mea. Venise anume ca să mă ajute. Auzise vorbindu-se printre locuitori că un biet bătrîn zăcea părăsit sus în capul satului, în pădure, și în ziua aceea mi-a pus în mînă niște parale cu care am scos-o la capăt. Venea de două ori pe an, tot timpul cît feciorul meu fu silit să stea departe de mine din pricina blestematei de ostășie ; îmi lăsa de fiecare dată bani, mai mulți decît aveam nevoie, așa că îi trimiteam și bietului ostaș și, într-o vară, binefăcătorul ăsta al meu veni cu vreo treizeci de flăcăi, dărîmară bordeiul prăpădit în care stăteam și îmi ridicară unul nou și sănătos, pînă-n asfințit. — Acuma îl găsesc aici, deschidă-i Domnul porțile cerului !

Bătrînul alergă la chelărie și se întoarse cu o lumînărică pe care o aprinse la căpătîiul mortului,

apoi îngenunche și îi sărută mîna dreaptă pusă pe piept.

Chiar în ziua în care a fost îngropat Groza, cînd inima mea mai gemea încă de tristul lui sfîrșit, mi-a fost dată o bucurie ciudată. Ciudată, pentru că dacă ne bucurăm totdeauna cînd ne întîlnim cu un vechi prieten, nu poți totuși să te bucuri văzîndu-l intrînd pe poarta închisorii! Am fost totuși bucuros să-l revăd pe Buzdugan, bunul Buzdugan, tovarășul din zilele luminoase de odinioară, veselul cîntăreț care știa să uluiască fetele c-o foaie de salcîm și care ne lăsase baltă după prăpădul de la Snagov ca să se ducă să tîlhărească Dumnezeu știe pe unde. Ne-am pomenit cu el, la fel de vesel ca totdeauna, cu toate că era în fiare.

— Ah, aici sînteți! strigă el în fața paznicilor, trîntindu-se istovit la pămînt în curtea închisorii. Apoi, folosindu-se de-o clipă cînd ei erau cu ochii aiurea, șopti: — O să scăpați curînd! Mi-a spus Lina acu o lună...

Am fost duși înapoi în tainițele noastre, dar ce zile îngrozitoare, ce nopți nedormite am avut de trăit gîndind neîncetat la această nădejde: *o să scăpăm în curînd!* Cît erau de întemeiate spusele hangiței? Ce putea ea să știe, nenorocita? Da-ni-se-va drumul? Era o nebunie măcar să visăm la așa ceva! Gîndea ea oare să atace închisoarea cu

o armată de haiduci închipuiți și să ne scape, ca-n povești ?

Mă istovisem în fel de fel de socoteli, mai cu seamă noaptea, cu ochii deschiși în beznă, în timp ce paznicii strigau pe rînd :

— Număru unu-u-u-u... ! Bi-i-i-i-ne !

Moartea lui Groza fu urmată de două săptămîni de frămîntare chinuită, apoi, la întîi ianuarie 1866, ușa celulei se deschise : intră Ilie, și cu el un domn, care era noul director al închisorii, sosit în ajun, și îl recunoscui ca fiind un tînăr boier de-al lui Cuza, știut de la Snagov.

Ne strînse mîna și ne spuse, șoptit :

— O să fugiți de-aici îndată ce-oi găsi niște paznici pe gustul meu. Asta o să fie peste cîteva zile. O să punem noi la cale ceva care să acopere lucrurile. După aceea voi demisiona. M-a trimis Cuza să vă scap de ocnă pe viață, cum vă pregătesc ciocoii, căci, aflați de la mine, scaunul prietenului nostru se clatină rău. Nu mai ține mult. E chestie de săptămîni.

Îi spusei :

— Mai e un prieten pe care trebuie să-l lăsați să iasă cu noi : Buzdugan.

— Buzdugan nu-i haiduc !

— Ba da. A luptat cu noi sub ordinele Floricichii. Numai după asta s-a apucat de tîlhării, din deznădejde.

— Bine, o să plecați toți trei. Și o să vă dau cinci zile să vă faceți nevăzuți, după care anunț fuga voastră, și-atunci, vai de voi! Nici Dumnezeu nu vă mai poate scăpa!

. . . .

Pe o noapte de viscol, cu vîrtejuri de zăpadă, ieșeam îmbrăcați în mocani, cu niște căciuli cît toate zilele, și fiecare, sub cojoc, cu o flintă.

Ger, de crăpau pietrele. În pustietatea înfiorătoare, se auzeau lupii urlînd în depărtare. În fața pașilor noștri se întindea pămîntul dușmănos, amenințător, gata să ne înghită.

Niciodată viața nu mi s-a părut atît de frumoasă!

Doamne-Dumnezeule, de ce nu s-o fi deschizînd oare pămîntul să-l înghită pe omul lacom și de-nimic ?

Asta mi-am zis în ziua groaznică de iarnă cînd am nimerit cu toții — trei amărîți de pușcăriași fugiți, morți de frig — la stîna „haiducului“ din Transilvania, și am dat peste un Movilă urît, mic la suflet, calic, zgîrcit !

Oh, lume ! Nu mă doare cînd ești urîtă. E dreptul tău și te folosești de el de nouă ori din zece. Dar cînd vrei să-ți întinzi sluțenia și pe zecimea asta din viață, atunci nu ! Colțișorul ăsta-i e-al meu, nu pune mîna ! Are și el dreptul la viață !

— Movilă ! Movilă ! Asta-i tot ce cereai tu de la viață ! Să ai o mie de oi de tuns și de muls ? Zece argați prost plătiți ? Burtă mare, ceafă groasă, nevastă cu zestre, hîrtii în regulă și să te vezi baci ? Va să zică, după chibzuiala ta, lumii asta-i lipsea ? Brînză, oi și lînă ? Atunci ce dracu

cătai tu în haiducie și de ce nu te-ai apucat de la-nceput să faci ce faci, pentru că sătuii îi lasă pe-alde Movilă s-ajungă baci, dacă numai ăsta li-i visul lor în viață...

. . . .

Către începutul lui Prier plecarăm de la stîna împuțită să ne întoarcem la noi. Încă din luna lui Făurar ciocoii strecurați la comanda armatei îl răsturnaseră pe Cuza. Ei, ciocoii, erau acum stăpînii țării. Nu boierii, ci slugoii lor, deci rău! Valea Bîscii răsuna de noul cîntec haiducesc:

Foaie verde măr crețesc,
Stau în drum și mă gîndesc;
Ce să fac, ce să muncesc,
Pîinea să-mi agonisesc,
Copiii să mi-i hrănesc?
Un' mă duc și orice fac,
Eu de ciocoi nu mai scap!
De frica zapciului
Și de groaza birului
Uitai drumul satului
Și coarnele plugului
Și luai drumul crîngului
Și poteca codrului
Și flinta haiducului.
Și decît în silnicie,
Mai bine în haiducie.
Ce-o vrea Dumnezeu să fie!

Ne aflam la mormîntul Floricichii, și mă tînguiam :

— Domniță din Snagov ! Auzi tu strigătele noastre ? Venim de sus din munți, de-acolo de unde omul rămîne cum l-a făcut Domnul, și-aici, în vale, totul trebuie luat de la-nceput ! Acu treisprezece ani, aici în locul în care-ți odihnesc oasele, ascultam legenda haiducului Gheorghiță și tu ziceai că „în lumea asta toate se sfîrșesc cu un cîntec haiducesc". Da, toate se sfîrșesc, dar și toate încep cu un cîntec haiducesc, asta-i viața !

Buzdugan se duse să ia vin dintr-un sat din apropiere. Ilie se lungi la umbra bradului Floricichii. În vremea din urmă bunul nostru înțelept nu mai vorbea, se închisese în el. Îmbătrînise mult și de-abia dacă voia să mănînce cîte ceva.

L-am lăsat acolo și m-am dus să caut vreascuri uscate, pentru că aveam de fript niște carne de berbec, dar nu făcui decît vreo cincizeci de pași, și deodată o detunătură zgudui văzduhul și mă pironi locului. Toate îmi trecură prin cap, numai gîndul că omul care niciodată în viața lui nu deznădăjduise își curmase zilele, nu.

Mă întorsei, zicîndu-mi că pesemne Ilie trăsese din greșeală !

Nu, nu fusese din greșeală. Îl găsii cu capul sfărîmat, dîndu-și sufletul, cu flinta între picioare.

• • • • • • • • • • • • • •

Buzdugan se întorcea, cîntînd din frunză de salcîm, cu două tigve pline cu vin în mînă. Ieșii înaintea lui și, aruncîndu-i-mă de gît, îi strigai :

— Frate Buzdugane ! Am rămas singuri ! Dar sîntem tineri și cumsecade. Vom merge împreună să răspîndim în lume tot ce-i mai bun din tinerețea și bunătatea noastră.

Redactor : GIZELA CSAKY
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Dat la cules 08.04.1969. Bun de tipar 08.07.1969. Apărut 1969. Tiraj 115.175 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 11,29. Coli tipar 11. A. nr. 1914/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 291 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România